

Fra bekymring om omsorgssvikt til handling

*En kvalitativ studie av førskolelæreres praksis
når et barns omsorgssituasjon vekker bekymring*

Anne-Lise Aasen

Masteroppgave i spesialpedagogikk
Det utdanningsvitenskapelige fakultet,

Institutt for spesialpedagogikk

UNIVERSITETET I OSLO

Våren 2010

Fra bekymring om omsorgssvikt til handling

”Hvilke kunnskaper og ferdigheter tar førskolelærere i bruk når et barns omsorgssituasjon vekker bekymring?”

Beskytte hvem?

Ser du det lille barnet?

Vil du se?

Orker du å se?

Kanskje er det ikke slik du tror

Kanskje er det bare fantasi

Kanskje går det over snart

Kanskje er det best ikke å blande seg

Kanskje er det best å overse

Kanskje er det best å vente

Best – for hvem?

Lindberg & Schantz (2002)

© Anne-Lise Aasen

2010

Fra bekymring om omsorgssvikt til handling

Anne-Lise Aasen

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Tittel: "Fra bekymring om omsorgssvikt til handling"

I denne oppgaven rettes søkelyset mot hvilke kunnskaper og ferdigheter førskolelærere tar i bruk når de møter barn som vekker deres bekymring med tanke på omsorgssvikt.

Bakgrunn og formål:

Bakgrunnen for denne studien er at barnehagene i dag står for en liten andel av det samlede antall bekymringsmeldinger barnevernet mottar. Dette til tross for en tilnærmet full barnehagedekning som gjør barnehagen til en viktig arena for de fleste barn i ett eller flere av deres første leveår. Det finnes lite kunnskap om den antatte underrapporteringen av bekymringsmeldinger fra barnehagene til barnevernet (St.meld. nr.41, Kunnskapsdepartementet, 2008). Formålet med denne studien er å bidra til økt kunnskap og forståelse for de vurderinger og valg som ligger til grunn når ansatte i barnehagen velger å sende en bekymringsmelding til barnevernet, eller la det være. På bakgrunn av dette har jeg valgt følgende problemstilling: **"Hvilke kunnskaper og ferdigheter tar førskolelærere i bruk når et barns omsorgssituasjon vekker bekymring?"**

Teori: Det teoretiske fundamentet for denne oppgaven utgjør relevant teori og forskning knyttet til ansattes praksis i arbeid med bekymringssaker, deres overlevelsesstrategier og kompetansebehov. Videre belyses teori om ulike former for omsorgssvikt, barns mestringsstrategier, grunnleggende behov, samt tilknytningsteori.

Metode: Problemstillingen blir belyst ved hjelp av kvalitativt semistrukturert intervju. Utvalget består av fem førskolelærere med erfaringer knyttet til dilemmaet med å sende eller ikke sende bekymringsmelding til barnevernet. I undersøkelsen har jeg hatt til hensikt å ha en fenomenologisk tilnærming under innsamling og tolking av data, uten at dette kan sies å være en rendyrket fenomenologisk studie. Jeg har ønsket å få tak i og tolke meningen bak førskolelærernes valg, noe som innebærer at jeg i analyse av data og i forskningsprosessen som helhet har hatt en hermeneutisk forståelse.

Resultater: Samtlige av informantene i mitt utvalg anser barnevernet som rette instans når et barns omsorgssituasjon vekker bekymring. De har en ulik og til dels vag forståelse av

begrepet omsorgssvikt. Førskolelærerne bruker sin generelle kunnskap om barns grunnleggende behov og utvikling når de blir bekymret for et barns omsorgssituasjon. Informantene etterlyser mer kunnskap om omsorgssvikt generelt. De gir samtidig uttrykk for at de mangler kunnskap som gjør dem i stand til å vurdere hva som gjør omsorgssvikten ”alvorlig nok” til at den utløser opplysningsplikten. Førskolelærerne fremhever faglig veiledning og et godt samarbeid innad i barnehagen som viktige faktorer når slike vurderinger skal tas. Videre vektlegges muligheten for anonyme drøftinger med et tilgjengelig barnevern som en viktig komponent, både når bekymringens alvorlighetsgrad skal vurderes og for mer generell faglig veiledning. Det er grunn til å tro at informantene i liten grad er bevisst ulike overlevelsestrategier som er vanlig å ta i bruk i møte med barn utsatt for omsorgssvikt. I saker der barnehagene velger å ikke sende bekymringsmelding til barnevernet begrunnes dette med tidligere dårlige samarbeidserfaringer med barnevernet, frykt for å ødelegge samarbeidet med foreldrene og bekymring for at foreldrene skal ta barna ut av barnehagen. I slike tilfeller setter personalet inn kompenserende tiltak i barnehagen.

Konklusjon: Det ser ut til å være ulike og sammensatte årsaker til at barnehagene er så lite synlige i barnevernets meldestatistikk. Konsekvensen av informantenes ulike forståelse av begrepet omsorgssvikt kan være at muligheten for å observere og oppdage tegn på omsorgssvikt kan bli personlig, og ikke relateres til forskningsbasert kunnskap. Informantene har gode kunnskaper om barns grunnleggende behov og normalutvikling. Som de selv påpeker mangler de mer spesifikk kunnskap om ulike sider ved omsorgssvikt. Opplevelse av mangel på kunnskap kan føre til faglig utrygghet, uhensiktsmessige tiltak og handlingslammelse i møte med barn utsatt for omsorgssvikt. Informantene er usikre på når omsorgssvikten er ”alvorlig nok” til å utløse opplysningsplikten. En mulig konsekvens av dette er at de ansatte venter med å melde fra om sin bekymring til omsorgssvikten er blitt lettere å påvise og mer alvorlig. Informantenes tilsynelatende manglende bevissthet om egne overlevelsestrategier gjør det vanskelig å identifisere og unngå å ta disse i bruk. Kjennskap til barnehagens rutiner når et barns omsorgssituasjon vekker bekymring ser ut til å være en del av førskolelærernes ”tause” kunnskap. Informantene beskrev tilnærmedesvis lik praksis når slik bekymring oppstod. Tydelige, nedskrevne rutiner som er kjent og følges av hele personalet vil kunne være med på å forhindre ”personlige” løsninger på den enkelte avdeling.

Økt kompetanse og et mer synlig barnevern ble av informantene pekt på som viktige tiltak for å bedre barnehagenes meldepraksis.

Forord

Proessen med å skrive en masteroppgave kan ikke beskrives, den må oppleves på godt og ondt. For meg utgjør ferdigstillelsen av denne masteroppgaven slutten på et to års studium preget av stadig nye utfordringer og faglig utvikling. Jeg har som Askeladden vært omgitt av gode hjelpere som her fortjener en takk.

Først og fremst en stor takk til mine fem informanter, som velvillig stilte opp og delte sine erfaringer med meg. Dere gjorde oppgaven mulig.

En hjertelig takk til min veileder, førsteamanuensis Jorun Buli-Holmberg. Med din struktur og faglige trygghet har du loset meg vel i havn. Takk for din tilgjengelighet, dine konstruktive tilbakemeldinger, oppmuntringer og tålmodighet underveis. Det har vært til uvurderlig hjelp.

Jorun, Laila og Trine, våre jevnlige møter med faglige diskusjoner, verdifulle innspill og ”krisepsykiatri” er noe av det jeg kommer til å savne mest fra denne tiden. Nå er vi i mål.

En stor takk til deg, Ragnhild, for all støtte, faglige innspill og hjelp gjennom hele prosessen.

Kjære mamma, du viste meg en gang for lenge siden at man aldri blir for gammel til å ta mer utdanning.

Anette og Marius, jeg vet det til tider har vært en utfordring for dere å ha en mamma som har vært student. Den har dere tatt på strak arm. Så er det bare å håpe at disse årene ikke har skremt dere fra å gjøre det samme når den tid kommer. For tro meg, det har vært verdt det. Jeg gleder meg til å tilbringe helger og ferier sammen med dere igjen.

Til sist en stor takk til deg, Bjørn Vidar, som har styrt skuta på en måte som har gjort det mulig for meg å fullføre mitt prosjekt. Nå mønstrer jeg på igjen.

Oslo 24. mai 2010

Anne-Lise Aasen

Innholdsfortegnelse

1. INNLEDNING	1
1.1 BAKGRUNN FOR VALG AV TEMA	1
1.2 TEMAETS AKTUALITET	1
1.3 FORMÅLET MED STUDIEN	3
1.4 PROBLEMSTILLING.....	4
1.5 OPPBYGGING OG AVGRENSNING AV OPPGAVEN	4
2. TEORI OG EMPIRI	7
2.1 RAMMEBETINGELSER FOR BARNEHAGEN OG DE ANSATTES PLIKTER I FORHOLD TIL MISTANKE OM OMSORGSSVIKT	7
2.1.1 Barnehagen	7
2.1.2 Bekymringsmelding	8
2.1.3 Lovmessige føringer for samarbeidet mellom barnehage og barnevern	8
2.2 EMPIRI KNYTTET TIL OMSORGSSVIKT	9
2.2.1 Forekomst.....	9
2.2.2 Antall bekymringsmeldinger barnevernet mottar fra barnehagene.....	9
2.2.3 Konsekvenser av omsorgssvikt i førskolealder	10
2.3 BARNEHAGEPERSONALET'S KUNNSKAP OG PRAKSIS NÅR ET BARN'S OMSORGSSITUASJON VEKKER BEKYMRING	10
2.3.1 Kompetansebehov.....	11
2.3.2 Forhold som kan være med på å påvirke barnehagenes avgjørelse om å ikke sende bekymringsmeldinger til barnevernet.....	12
2.3.3 Forhold som kan være med på å påvirke barnehagenes avgjørelse om å sende bekymringsmeldinger til barnevernet	13
2.4 PERSONALET'S OVERLEVELSESSTRATEGIER	13
2.4.1 Overidentifisering.....	14
2.4.2 Bagatellisering	14
2.4.3 Problemforflytning	14
2.4.4 Projisering av utilstrekkelighet	15
2.4.5 Distansering og ansvarsfraskrivelse	15
2.5 BARRIERER SOM FORKLARING PÅ BARNEHAGENES MELDEPRAKSIS	16
2.6 TEORI OM OMSORGSSVIKT	17
2.6.1 Barn som utsettes for vanskjøtsel	18
2.6.2 Barn som utsettes for fysiske overgrep	19
2.6.3 Barn som blir utsatt for psykiske overgrep.....	19
2.6.3.1 Ulike undergrupper av barn utsatt for psykiske overgrep.....	20
2.6.4 Barn som blir utsatt for seksuelle overgrep.....	21
2.7 BARN'S MESTRINGS- OG OVERLEVELSESSTRATEGIER	22
2.8 BARN'S BEHOV	23
2.8.1 Maslows behovshierarki.....	24
2.8.2 Tilknytning.....	25
2.8.2.1 Fire ulike tilknytningsstiler.....	26
2.8.3 Indre arbeidsmodeller	27
2.8.4 Observasjon av tilknytningsstil og indre arbeidsmodeller i barnehagen	27
3. METODE	29
3.1 BEGRUNNELSE FOR METODISK TILNÆRMING	29
3.1.1 Hermeneutisk tilnærming	30
3.1.2 Induktiv og deduktiv tilnærming.....	31
3.2 KVALITATIV TILNÆRMING.....	31
3.3 VALG AV INTERVJU SOM METODE.....	32

3.3.1 Det kvalitative forskningsintervju.....	33
3.3.2 Utforming og utprøving av intervjuguiden.....	33
3.3.3 Prøveintervjuet.....	34
3.3.4 Gjennomføring av intervjuene.....	34
3.4 KRITERIER FOR UTVALG AV INFORMANTER.....	35
3.4.1 Fremgangsmåte for å skaffe informanter.....	36
3.4.2 Det endelig utvalget.....	37
3.5 BEARBEIDING AV DATAMATERIALET.....	37
3.5.1 Transkribering.....	37
3.5.2 Analyse og tolkning av datamaterialet.....	39
3.6 KVALITETSKRITERIER.....	41
3.6.1 Reliabilitet.....	41
3.6.2 Validitet.....	42
3.6.3 Forskningsetiske utfordringer gjennom prosessen.....	43
3.6.4 Kritisk blikk på egen forskning.....	45
4. RESULTATPRESENTASJON OG DRØFTING.....	47
4.1 KUNNSKAP OM OMSORGSSVIKT.....	48
4.1.1 Forståelse av begrepet omsorgssvikt.....	48
4.1.2 Kjennetegn som vekker førskolelærernes bekymring for omsorgssvikt.....	49
4.1.3 Forutsetninger for å vurdere omsorgssvikt.....	57
4.2 BARNEHAGENES PRAKSIS I MØTE MED BARN SOM VEKKER BEKYMNING.....	59
4.2.1 Barnehagens rutiner knyttet til mistanke om omsorgssvikt.....	60
4.2.2 Samarbeid.....	62
4.2.3 Opplevelser og erfaringer med å sende og ikke sende en bekymringsmelding.....	68
4.3 TILTAK SOM KAN BEDRE BARNEHAGENES MELDEPRAKSIS.....	73
4.3.1 Økt kompetanse.....	73
4.3.2 Et mer synlig barnevern.....	74
5. AVSLUTNING OG KONKLUSJON.....	76
5.1 KUNNSKAP OM OMSORGSSVIKT.....	76
5.2 PRAKSIS I MØTE MED BARN SOM VEKKER BEKYMNING.....	78
5.3 KONKLUSJON.....	79
5.4 VEIEN VIDERE.....	82
LITTERATURLISTE.....	84
VEDLEGG 1: INFORMASJONSBREV TIL BARNEHAGENE.....	88
VEDLEGG 2: SAMTYKKEERKLÆRING.....	89
VEDLEGG 3: INTERVJUGUIDE.....	90

1. Innledning

Barnehagen blir i dag sett på som en viktig samfunnsinstitusjon. Med en tilnærmet full barnehagedekning er den en daglig arena for de fleste førskolebarn. Dette gir de ansatte en unik mulighet til å oppdage barn som blir utsatt for omsorgssvikt. På tross av dette viser det seg at barnehagene står for en liten andel av det samlede antall bekymringsmeldinger barnevernet mottar.

På bakgrunn av kliniske observasjoner og ulike studier som foreligger, konkluderer Smith og Ulvund (1999) med at omsorgssvikt og mishandling ofte har alvorlige utviklingsmessige konsekvenser for barn både på kort og lang sikt. Dette gjelder på alle utviklingsområder både atferdsmessig, sosialt, emosjonelt og kognitivt. Forskning har vist at utsatte barn som får tidlig hjelp fra barnevernet har bedre forutsetninger for å klare seg godt videre i livet sammenliknet med de som får hjelp på et senere tidspunkt (Kristofersen og Clausen, 2008). Det er derfor av avgjørende betydning at de voksne i barnehagen har kompetanse som gjør dem i stand til å identifisere barn som utsettes for omsorgssvikt. I tillegg trenger de faglig trygghet til å foreta rasjonelle grep for å stanse og forhindre at omsorgssvikt får lov til å fortsette.

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Min bakgrunn for valg av temaet er først og fremst mange års praksis fra barnehage. Mine møter med barn og foreldre har gitt meg førstehåndserfaringer med utfordringene det er både på det personlige og det profesjonelle plan å stå overfor barn utsatt for omsorgssvikt. Som masterstudent med fordypning i psykososiale vansker, har jeg fått nye perspektiver på betydningen av tidlig forebygging som en av spesialpedagogikkens viktigste oppgaver.

1.2 Temaets aktualitet

Temaet har i løpet av de siste årene fått fornyet aktualitet blant annet gjennom utgivelsen av flere forskningsrapporter som berører ulike perspektiver knyttet til bekymringsmeldinger fra barnehagene til barnevernet. Kartleggingsnotatet "Å sende en bekymringsmelding - eller la det være? En kartlegging av samarbeidet mellom barnehage og barnevern" som bygger på en undersøkelse utført av Bache-Hansen på oppdrag fra Norsk Institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring [NOVA], 2009, belyser hvilke rutiner barnehagene har i

forbindelse med saksgang hva angår melding eller ikke melding av mistanke om omsorgssvikt. Tall som kom frem i notatet tilsier at det i dag sendes for få bekymringsmeldinger fra barnehagen til barnevernet. Det ble avdekket kompetansebehov hos barnehageansatte med hensyn til å avklare hvilke saker som bør og ikke bør meldes til barnevernet. Andre funn var barnehagenes ønske om anonyme drøftinger med barnevernet og de ansattes behov for tilbakemeldinger fra barnevernet (Backe-Hansen, 2009).

Veilederen ”Til barnets beste – samarbeid mellom barnehagen og barneverntjenesten” utgitt i 2009 i regi av Barne- og familiedepartementet og Kunnskapsdepartementet, har som sitt viktigste formål å bidra til at barn som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling får nødvendig hjelp og omsorg så tidlig som mulig. Veilederen henvender seg til ansatte i barnehage og barnevern og er ment å være et redskap for fremgangsmåter i forbindelse med bekymringssaker.

Barnevernets utviklingssenter ved NTNU Samfunnsforskning og Dronning Mauds minne høgskole for førskolelærerutdanning i samarbeid med Røde kors er nå i gang med et prosjekt der et av målene er å få svar på hvorfor barnehagene er så lite synlige i meldestatistikken til barnevernet. Prosjektet ”Små barns rett til beskyttelse” ønsker å bidra til å styrke og ivareta barns rett til beskyttelse ved å kartlegge barnehageansattes kompetanse om vold og overgrep mot barn. Målet er å utvikle tiltak som kan gi barnehageansatte mot til å se og trygghet til å handle riktig.

Nasjonalt kompetansesenter for vold og traumatisk stress [NKVTS] utførte i 2007 en studie blant blivende barnevernspedagoger, lærere og førskolelærere. Denne viste at majoriteten av studentene ikke opplevde å ha fått tilstrekkelig kunnskap om vold og seksuelle overgrep, samtalemotodikk og barns rettigheter med hensyn til fremtidig yrkesarbeid. Rapporten påpeker at disse yrkesgruppene pålegges forpliktelser uten at de gis verktøy og metoder til å oppfylle dem. Dette kan føre til at utsatte barn ikke blir sett og ikke får den hjelpen de trenger.

Killén (2009) peker på mekanismer og overlevelsestrategier som kan være med på å prege profesjonelles vurderinger, holdninger og handlinger på irrasjonelt vis. Hun kaller disse behandlers overlevelsestrategier. Slike strategier kan ifølge Killén (2009) være en medvirkende årsak i de tilfeller der de ansatte i barnehagene vegrer seg for å gå inn i problematikken knyttet til omsorgssvikt.

1.3 Formålet med studien

Det finnes i dag lite kunnskap om den antatte underrapporteringen av bekymringsmeldinger fra barnehagene til barnevernet (Stortingsmelding nr. 41 Kunnskapsdepartementet, 2008-2009). Formålet med denne studien er å bidra til økt kunnskap og forståelse for de vurderinger og valg som ligger til grunn når ansatte i barnehagen velger å sende en bekymringsmelding til barnevernet eller la det være.

I de fleste tilfeller vil det være barnehagens styrer som står ansvarlig for å sende bekymringsmeldinger til barnevernet jf. Barnehageloven § 22, andre ledd. I kartleggingsnotatet fra NOVA ble barnehagenes styrere oppgitt som informanter. Jeg har i denne studien ønsket å få innsikt i den enkelte førskolelærers holdninger, opplevelser og erfaringer knyttet til temaet omsorgssvikt for å se hvordan dette kan være med på å forklare den relativt lave meldestatistikken. Bakgrunnen for dette valget er at det er førskolelærerne sammen med sine medarbeidere som står nærmest det barnet og dets familie som vekker bekymring, med de ulike utfordringene dette kan innebære.

I Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver (2006) slås det fast at barnehagen skal være en lærende organisasjon, en organisasjon i endring og utvikling, med vekt på videreutvikling av personalets kompetanse. Barnehagepersonalets kompetansebehov knyttet til omsorgssvikt vil stå sentralt i denne oppgaven.

Kompetanse er et pedagogisk hedersbegrep som viser til en vellykket læringsprosess som har ført frem til relevante ferdigheter, kunnskaper og holdninger som både kan vedlikeholdes og videreføres (NOU 2009:8 Kompetanseutvikling i barnevernet). Av dette ser vi at kompetansebegrepet omfatter både ferdigheter, kunnskaper og holdninger. Videre i denne oppgaven vil kompetanse bli belyst ved hjelp av begrepene kunnskap og praksis. Kunnskap vil da omhandle førskolelærernes kunnskaper og holdninger knyttet til temaet omsorgssvikt. Praksis vil dreie seg om hvordan disse kunnskapene og holdningene kommer til syne i førskolelærernes håndtering av de utfordringene arbeid med omsorgssvikt i barnehagen innebærer.

1.4 Problemstilling

På bakgrunn av dette har jeg valgt følgende problemstilling: ”**Hvilke kunnskaper og ferdigheter tar førskolelærere i bruk når et barns omsorgssituasjon vekker bekymring?**”

1.5 Oppbygging og avgrensning av oppgaven

Smith og Ulvund (1999) hevder at for at man skal kunne bruke betegnelsen ”omsorgssvikt”, må det være et betydelig avvik fra det som i en gitt kulturell sammenheng er etablert som en norm for akseptabel omsorg. I barnehagelovens § 22 skilles det mellom mishandling og alvorlige former for omsorgssvikt. Begrepet barnemishandling har ifølge Killén (2009) fått et stadig bredere innhold, og anvendes i dag om de fleste former for omsorgssvikt som fysiske overgrep, vanskjøtsel, psykiske og seksuelle overgrep. Killén (2009) velger å bruke omsorgssvikt som en betegnelse på disse forhold, samtidig som hun reserverer betegnelsen barnemishandling til overgrep av alvorlig og straffbar karakter. Videre i oppgaven har jeg valgt å bruke følgende definisjon på begrepet omsorgssvikt:

Med omsorgssvikt forstår vi at foreldre, eller de som har omsorgen for barnet, utsetter det for psykiske og/eller fysiske overgrep eller forsømmer det så alvorlig at barnets fysiske og/eller psykiske helse og utvikling er i fare (Kempe, 1979). Eller de utsetter barnet for seksuelle overgrep. Eller barn er i fare på grunn av samlivsvold eller foreldrenes tilstand, som ved rusmisbruk, alvorlige psykiske lidelser eller utviklingshemning (Killén, 2009, s. 14).

Omsorgssvikt er et resultat av et samspill mellom samfunnsforhold og kulturelle forhold, ytre stressfaktorer og samlivsforhold, samt personlighetsfaktorer hos både foreldre og barnet (Killén, 2008). Med henvisning til Bronfenbrenners (1979) økologiske utviklingsmodell har jeg valgt å fokusere på et av barnets viktigste mikrosystemer – barnehagen – og dens betydning for å oppdage og forebygge konsekvensene av omsorgssvikt. Jeg har ønsket å fokusere på førskolelærernes kunnskap om ulike perspektiver knyttet til omsorgssvikt og hvordan denne kunnskapen gjenspeiler seg i førskolelærernes ferdigheter i praksis, deres opplevelser knyttet til temaet og samarbeid innad i barnehagen og med eksterne instanser. Dette betyr at andre sentrale områder som foreldresamarbeid, førskolelæreres kunnskap om

barns risiko – og beskyttelsesfaktorer og barnets øvrige økosystemer kun indirekte vil bli berørt i oppgaven.

Oppgavens oppbygging

Denne masteroppgaven består av fem kapitler. I dette kapitlet har jeg belyst temaets aktualitet, oppgavens problemstilling, formål og avgrensning. De resterende kapitlene er bygd opp på følgende måte:

Kapittel 2 er todelt. Den første delen omhandler rammebetingelser som er styrende for arbeidet knyttet til omsorgssvikt i barnehagen. Deretter presenteres empiri knyttet til omsorgssvikt og førskolelærernes kunnskaper og praksis når et barns omsorgssituasjon vekker bekymring. Dernest beskrives personalets overlevelsesstrategier og barrierer som kan ha betydning for førskolelæreres håndtering av utfordringene knyttet til mistanke om omsorgssvikt. I den andre delen presenteres mer generell teori om omsorgssvikt, barns mestrings- og overlevelsesstrategier, samt barns behov med hovedfokus på teori om tilknytning.

Kapittel 3 er oppgavens metodedel. Her begrunnes valg av forskningsmetode, videre beskrives gjennomføringen av forskningsprosessen fra utforming og utprøving av intervjuguiden til innhenting, analyse og bearbeiding av data. Det redegjøres for kriterier for utvalg av informanter og det endelige utvalget presenteres. Videre drøftes oppgavens reliabilitet og validitet, samt forskningsetiske utfordringer gjennom hele prosessen.

Kapittel 4 inneholder presentasjon og drøfting av resultatene fra intervjuene. Her har jeg ønsket å ivareta det fenomenologiske perspektivet og formidler informantenes ”stemmer” ved bruk av sitater. Resultatpresentasjonen er inndelt i hovedkategoriene kunnskap og praksis. I drøftingen settes mine funn inn i en større og mer generell ramme sett i lys av relevant teori og empiri presentert i teorikapitlet.

Kapittel 5 I dette kapitlet sammenfattes resultatene fra hovedkategoriene kunnskap og praksis. Dette knyttes opp mot problemstillingen: ”Hvilke kunnskaper og ferdigheter tar førskolelærere i bruk når et barns omsorgssituasjon vekker bekymring?”

2. Teori og empiri

I denne delen av oppgaven har jeg valgt å konsentrere meg om relevant teori og nyere forskning som kan relateres til norske forhold og være med på å belyse ulike sider ved min problemstilling. Teorier knyttet til barns behov og tilknytning har jeg hentet fra henholdsvis Bowlby, Ainswort m. fler og Maslow. I mitt litteratursøk fant jeg at det meste av forskning og teorier knyttet til omsorgssvikt (relatert til norske forhold) henviste til litteratur av Killén, og har derfor valgt å bruke hennes siste bok ”Sveket” (2009) som primærkilde, supplert med annen teori. Felles for de fleste kildene er at de tar utgangspunkt i et humanistisk menneskesyn, og anser omsorgssvikt som et resultat av ulike forhold som kan relateres til Bronfenbrenners økologiske utviklingsmodell. Dette stemmer overens med mitt teoretiske fundament.

Dette kapittelet har to hoveddeler. Den første dreier seg om formelle rammebetingelser, empiri knyttet til omsorgssvikt og de ansattes praksis når det oppstår bekymring for et barns omsorgssituasjon. Videre presenteres personalets overlevelsestrategier og mulige barrierer som kan påvirke barnehagepersonalets praksis når et barns omsorgssituasjon vekker bekymring. Den andre delen inneholder teori knyttet til omsorgssvikt og barns mestrings- og overlevelsestrategier. Her belyses noen av de grunnleggende behovene som barn utsatt for omsorgssvikt står i fare for ikke å få dekket med hovedfokus på teori om tilknytning.

2.1 Rammebetingelser for barnehagen og de ansattes plikter i forhold til mistanke om omsorgssvikt

I dette avsnittet omtales ulike rammebetingelser, lover og forskrifter. Overordnet norsk lov finner vi FNs barnekonvensjon (1989) som slår fast at beskyttelse mot omsorgssvikt er en barnerettighet. I artikkel 19 heter det ”Staten skal beskytte barnet mot fysisk eller psykisk mishandling, forsømmelse eller utnyttelse fra foreldre og andre omsorgspersoner.”

2.1.1 Barnehagen

Barnehagens ansatte er i Barnehageloven § 22 (2005) pålagt opplysningsplikt til barnevernet uten hinder av taushetsplikt, og av eget tiltak når det er grunn til å tro at et barn blir mishandlet, eller hvis det foreligger mistanke om andre former for alvorlig omsorgssvikt. Det samme gjelder dersom et barn har vist vedvarende alvorlige atferdsvansker. Det er i første rekke styreren som er ansvarlig for å oppfylle opplysningsplikten. Dette er en saks-

behandlingsregel, og fritar ikke den enkelte ansatte fra dennes opplysningsplikt (Barnehageloven, 2006).

2.1.2 Bekymringsmelding

Når barnehagene sender en bekymringsmelding innebærer dette at barneverntjenesten får en skriftlig eller muntlig melding. Dette kan gjelde ett eller flere navngitte barn som lever under slike forhold at barnehagen har vurdert at det utløser opplysningsplikten, og hvor det er rimelig å anta at det foreligger forhold som kan gi grunnlag for tiltak etter Barnevernloven (Barne- og familiedepartementet, NOU 2000:12, Bache-Hansen, 2009).

2.1.3 Lovmessige føringer for samarbeidet mellom barnehage og barnevern

Barnevernets hovedoppgave er ifølge Barnevernloven § 1-1 (1992) å sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid, samt bidra til at barn og unge får trygge oppvekstvilkår. For å kunne ivareta denne oppgaven er barnevernet avhengig av opplysninger fra andre. Her er barnehagen i en særstilling med nær kontakt med barn ofte over flere år. Dette gir de ansatte i barnehagen en sentral posisjon i forhold til å kunne observere og motta informasjon om barns omsorgs- og livssituasjon.

I Barnevernloven § 4-2 (1992) heter det at barneverntjenesten snarest, og senest innen en uke, skal gjennomgå innkomne meldinger og vurdere hvorvidt meldingen skal følges opp med undersøkelser. Krav til pålagt samarbeid er hjemlet i Barnehageloven § 21 (2005) og Barnevernloven § 3-2 andre ledd (1992). Ulike regelsett om taushetsplikt kan være med på å påvirke dette samarbeidet. Ansatte i barnehagen er pålagt alminnelig taushetsplikt etter Forvaltningsloven §§ 13-13e (1967). Barnevernsansatte er pålagt en strengere taushetsplikt om personlige forhold. Etter fastsatte regler kan det innhentes samtykke fra barnets foreldre som gjør det mulig for barnehagen og barnevernet å utveksle de nødvendige opplysninger i en sak. Så lenge nødvendig samarbeid kan gjennomføres ved at drøftinger skjer anonymt, setter taushetsreglene ingen begrensninger for samarbeidet. Dette åpner for anonyme drøftinger med barnevernet når barnehageansatte er i tvil om de står overfor en sak som utløser opplysningsplikten, om foreldre bør gjøres kjent med meldingen før den sendes, og liknende forhold. Ansatte i barnevernet skal gi råd og veiledning til andre offentlige organer. Barnevernloven § 6-7 tredje ledd (1992) og Forvaltningsloven § 13b nr. 2 (1967) åpner for at barneverntjenesten kan gi opplysninger til barnehagen. Etter en endring i Barnevernlovens §

6-7a (1992) fra 01.07. 2009, plikter barneverntjenesten å gi tilbakemelding til melder. Dette er tiltak som kan være med på å øke antall bekymringsmeldinger fra barnehagene (Bache-Hansen, 2009).

2.2 Empiri knyttet til omsorgssvikt

I de neste avsnittene omtales forekomst av omsorgssvikt og antall bekymringsmeldinger fra barnehagene. Til slutt belyses ulike konsekvenser av omsorgssvikt.

2.2.1 Forekomst

Det er stor usikkerhet knyttet til forekomst av omsorgssvikt. Dette skyldes til dels ulike definisjoner av begrepet, og det faktum at mange barn som utsettes for omsorgssvikt aldri kommer i kontakt med hjelpeapparatet og derfor ikke registreres. Killén (2009) påpeker at en økning i antall barn som mottar hjelp fra barnevernet både kan skyldes en reell økning og økt kunnskap og oppmerksomhet om feltet. Det foreligger ingen nyere studie om forekomst av omsorgssvikt i Norge (Kvillo, 2007). Killén (2008) antyder at dersom vi legger sammen antall barn som mottar barnevernstiltak, barn med psykisk syke foreldre og barn som lever med rus og vold, er det grunn til å anta at 20-25 % av alle barn lever med en eller annen form for omsorgssvikt. Faren for feilkilder er stor, men i følge Killén (2009) er det større sannsynlighet for underrapportering enn overrapportering.

2.2.2 Antall bekymringsmeldinger barnevernet mottar fra barnehagene

I 2008 var antallet bekymringsmeldinger barnevernet mottok fra barnehagene 4 % (Statistisk sentralbyrå, 2008). Dette tallet kan ifølge Bache-Hansen (2009) være noe misvisende fordi dette gjelder samtlige registrerte meldinger for barn i alderen 0-18 år. Når man kun ser på barn i førskolealder, vil denne andelen øke. Ifølge Bache-Hansen (2009) lå prosentandelen bekymringsmeldinger fra barnehagene til barnevernet i 2006 på 3 %. Dersom man kun tok med barn i førskolealder økte denne andelen til knappe 15 %, noe som utgjør 1 av 7 meldinger. Et annet forhold som kan forklare det lave antallet er at en bekymringsmelding til barnevernet kun registreres i forhold til den første som barnevernet mottar meldingen fra. De øvrige meldingene om barnet skal anses som informasjon i en undersøkelsessak (ibid). Dette medfører at en bekymringsmelding fra barnehagen ikke registreres dersom barnevernet allerede har mottatt en bekymring i forhold til samme sak fra en annen instans eller privatpersoner.

2.2.3 Konsekvenser av omsorgssvikt i førskolealder

Det foreligger i dag en rekke undersøkelser som dokumenterer alvorlige konsekvensene av omsorgssvikt i førskolealder i forhold til barnets kognitive, emosjonelle og sosiale utvikling (Killén, 2004). Barn utsatt for omsorgssvikt står i fare for å utvikle ulike former for utrygg tilknytning og tilknytningsforstyrrelser. Dette vil på sikt kunne ha konsekvenser i forhold til senere relasjoner, helse og sosial fungering inkludert egen foreldrefunksjon (Killén, 2009).

Konsekvenser av omsorgssvikt må ses i forhold til fire dimensjoner; hvor tidlig den startet, graden av alvorlighet, omfanget og varigheten (Ethier et al. 2004 ref. i Kvello, 2007). Dess nærmere forholdet er mellom overgriper og barnet, og jo tidligere det starter, dess større vil de psykiske problemene kunne bli (Killén, 2009). Barn i førskolealder er mest utsatt av samtlige aldersgrupper for omsorgssvikt og mishandling fra foreldre (Kvello, 2007). Klinisk erfaring og kvalitative undersøkelser har vist at barn overlever omsorgssvikt best hvis de får hjelp til å bearbeide sine opplevelser mens de fortsatt befinner seg i omsorgssviktsituasjonen (Killén, 2004). Det er dessuten av betydning at barn i en omsorgssviktsituasjon utvikler en trygg tilknytning til personer utenfor familien (ibid). En tidlig identifisering og oppfølging av disse barna vil derfor være av avgjørende betydning for barnas senere utvikling og livskvalitet. Spørsmålet er om ansatte i barnehagen har den kunnskapen og de ferdighetene som skal til for å mestre denne oppgaven. I neste avsnitt presenteres forskning som omhandler noen av disse utfordringene.

2.3 Barnehagepersonalets kunnskap og praksis når et barns omsorgssituasjon vekker bekymring

I dette avsnittet refereres resultatene fra undersøkelser som på ulike måter søker å belyse og forklare årsakene til at barnehagene er så lite synlige i meldestatistikken til barnevernet. Avsnittet er inndelt i følgende tema: kompetansebehov, forhold som kan være med på å påvirke barnehagenes avgjørelse om å *ikke* sende bekymringsmelding til barnevernet og forhold som kan være med på å påvirke barnehagenes avgjørelse om å sende bekymringsmelding til barnevernet.

2.3.1 Kompetansebehov

I rapporten "Kunnskap gir mot til å se og trygghet til å handle" som bygger på Øverlien & Sogns studie fra 2007 i regi av NKVTS refereres det til kunnskap som anses som nødvendig for førskolelærere å besitte. De trenger gode kunnskaper om symptomer på fysiske og seksuelle overgrep og hvordan de skal forholde seg til barn som har vært utsatt for overgrep. Videre vektlegges kjennskap til og kunnskap om instanser som kan bistå med hjelp og veiledning når bekymrings saker oppstår. I tillegg vil det være nødvendig med kunnskap om taushetsplikt, opplysningsplikt, samt samarbeidskompetanse. I tillegg forventes det at førskolelærere har gode kunnskaper om konsekvensene av overgrep og hvordan psykiske og sosiale konsekvenser og reaksjoner på overgrep kan forebygges. Resultatene fra undersøkelsen viste at majoriteten av førskolelærerstudentene ikke opplevde å ha fått tilstrekkelig kunnskap med hensyn til deres fremtidige yrkesarbeid (NKVTS, 2007). Dette viser at førskolelærere pålegges forpliktelser, men ikke gis nødvendig verktøy eller metoder for å oppfylle dem.

I følge Lundén (2004) vil det være av betydning at førskolelærere får økt kunnskap om følelsesmessig vanskjøtsel. Dette er den eneste formen for omsorgssvikt som forekommer alene, den er innebygget i alle øvrige former for omsorgssvikt og anses for å være den alvorligste (Lundén & Broberg, 2003, ref. i Lundén, 2004). Lundén (2004) fant at barnehageansattes evne til å identifisere og/eller observere tegn på omsorgssvikt er veldig personlig, noe som kan skyldes mangel på kunnskap og ulike måter å definere omsorgssvikt på. Som en konsekvens av dette, etterlyses ulike tiltak for å lette de ansattes vurderinger knyttet til omsorgssvikt i form av tydeligere retningslinjer og en felles forskningsbasert kunnskap om hva som anses som omsorgssvikt. Det er grunn til å tro at disse resultatene kan overføres til norske forhold.

Killén (2009) peker på viktigheten av at ansatte som jobber med barn i mulige omsorgssviktsituasjoner har kunnskap om de mekanismer og overlevelsesstrategier som kan være med på å påvirke deres vurderinger, holdninger og handlinger på irrasjonelt vis.

Rundt 75 % av barnehageansatte opplever at de ikke har tilstrekkelig kompetanse om vold og overgrep (Bratterud & Emilsen, 2009). Mangel på kompetanse knyttet til omsorgssvikt kan derfor anses som en av forklaringene på det relativt lave antallet bekymringsmeldinger til barnevernet.

2.3.2 Forhold som kan være med på å påvirke barnehagenes avgjørelse om å ikke sende bekymringsmeldinger til barnevernet

I sin undersøkelse fant Bache-Hansen (2009) at manglende informasjon og samarbeid i saker der barnehagene ble brukt som hjelpetiltak etter Lov om barneverntjenester påvirket samarbeidet negativt. Det ble sett på som et uttrykk for at barnevernet ikke anser barnehagene som likeverdige samarbeidspartnere. Manglende tilbakemeldinger på bekymringsmeldinger var et annet forhold som påvirket samarbeidet, og som kunne forklare hvorfor barnehagene velger å ikke sende bekymringsmeldinger. Bratterud & Emilsen (2009) hevder at det ikke er mangel på kompetanse som avgjør om barnehagene melder sin bekymring eller ikke, men hva som skjer når de melder. I tilfeller der barnehageansatte opplever å ikke bli tatt på alvor kan konsekvensen bli at de velger å vente med å melde fra om sin bekymring til omsorgssvikten er blitt mer synlig, lettere og påvise og mer alvorlig (ibid). En annen løsning kan være å sette inn kompensierende tiltak i barnehagen i stedet for å sende en bekymringsmelding. På bakgrunn av sine funn hevder Lundén (2004) at en viktig motivasjonsfaktor for å få ansatte til å sende bekymringsmeldinger til barnevernet vil være at de ansatte opplever at meldingene fører til at saken utredes, og at barn og familier får den hjelp og støtte de har behov for og rett til.

Bache-Hansen (2009) fant at usikkerheten knyttet til ”gråsonesakene” var den viktigste årsaken til at barnehageansatte opplevde det som vanskelig å sende bekymringsmeldinger. Dette sammenfaller med Bratterud & Emilsen (2009) sin undersøkelse som viser at 76 % av de barnehageansatte var i tvil om saken var alvorlig nok til å meldes, og 51 % var usikre på om bekymringen var godt nok dokumentert. Videre viste det seg at barnehagene opplever å bli sittende igjen med ansvaret dersom meldingen ikke anses alvorlig nok med de konsekvenser det kan få for barnet og samarbeidet med foreldrene (ibid). Frykt for å ødelegge tillitsrelasjonen til foreldrene blir pekt på som en årsak til at barnehagene velger å ta kontakt med Pedagogisk-psykologisk tjeneste [PPT], eller helsesøster fremfor barnevernet i bekymringssaker (Baklien, 2009). En annen forklaring på hvorfor ansatte i barnehager vegrer seg for å melde fra om sin bekymring er at de frykter at foreldrene skal ta barnet ut av barnehagen eller flytte. Ifølge Kvello (2007) finnes det i dag en del familier som lever på flukt fra barnevernet. Ved stadige flyttinger klarer de å forhindre at barnevernet får startet undersøkelser som følge av bekymringsmeldinger.

2.3.3 Forhold som kan være med på å påvirke barnehagens avgjørelse om å sende bekymringsmeldinger til barnevernet

Bache-Hansen (2009) fant at det lave antall bekymringsmeldinger ikke kunne skyldes mangel på rutiner. Utfordringene ligger i å ha gode rutiner i saker der de ansatte er usikre på om de skal sende bekymringsmelding eller ikke.

Et mer synlig barnevern, bedre kjennskap til barnevernet, positive samarbeidserfaringer og erfaringer med at tiltak har gitt positive resultater for barn og foreldre gjør det lettere for barnehagepersonalet å sende bekymringsmeldinger til barnevernet (Bache-Hansen, 2009). Et mer tilgjengelig barnevern og økt mulighet for anonyme drøftinger, var andre tiltak som ble fremhevet som viktige for å øke antallet bekymringsmeldinger. Anonyme drøftinger ble sett på som et viktig tiltak for å øke treffsikkerheten på meldingene, noe som ville være med på å få ned antallet henlagte saker.

Mange av styrene fremhevet øking av egen og personalets kompetanse som et viktig ledd i å øke antallet bekymringsmeldinger. Det ble etterspurt kompetanse på to plan; både relevant faktakunnskap om omsorgssvikt generelt og knyttet opp mot det flerkulturelle, samt opplæring i "den vanskelige samtalen" med barn og foreldre (Bache-Hansen, 2009).

Vurderinger som ble lagt til grunn for å velge å sende en bekymringsmelding eller ikke ble beskrevet som en flersidig prosess som går over tid og som involverer ulike aktører på ulike tidspunkt. Her vektlegges observasjon av barnet, foreldrene og samspillet mellom dem som viktige faktorer i tillegg til anonyme drøftinger med barnevernet (Bache-Hansen, 2009).

Undersøkelsen viste at barnehagene relativt ofte bekymrer seg for omsorgssituasjonen til barn i barnehagen. Antallet bekymringer som ikke førte til melding var nesten like stort som det antallet der barnehagene valgte å sende bekymringsmelding (ibid).

2.4 Personalets overlevelsstrategier

I likhet med barn tar også voksne i bruk ulike overlevelsstrategier når de står overfor situasjoner de opplever som belastende. Killén (2009) beskriver hvor vanskelig det kan være for voksne å se og ta inn over seg at barn har det vondt. Arbeid med familier i omsorgssviktsituasjoner rører ved dype følelser i hver enkelt av oss. Dette aktiverer følelser, minner og fantasier knyttet til vår egen barndom og vårt forhold til egne foreldre. I følge

Killén (2009), består en profesjonell holdning av å vedkjenne seg, og lære av egne gode og vanskelige opplevelser fra barndommen. For personer som selv er foreldre, kan forholdet til egen foreldrerolle og egne barn bli berørt. Det blir viktig å innse og tilgi seg selv sine egne begrensninger i foreldrerollen for å unngå å overføre disse følelsene til barnas foreldre og gjennom dette ta avstand fra dem. Ved at ansatte erkjenner hvordan arbeidet med omsorgssvikt påvirker dem følelsesmessig, kan de bli i stand til bedre å forstå og forholde seg til de berørte familiene (Killén, 2009).

Jeg har valgt ut de overlevelsestrategiene som jeg anser som mest aktuelle å ta i bruk for ansatte i barnehagen.

2.4.1 Overidentifisering

Overidentifisering med enten foreldrene eller barna er en av de mekanismene som ansatte hyppigst tar i bruk for å beskytte seg selv (Killén, 2009). For ansatte i barnehage er det vanlig å identifisere seg med barna. Dette kan føre til at personalet tillegger barna sine egne negative følelser overfor foreldrene og ser bort fra de følelsene barna har for sine foreldre. Dette kan gjøre det vanskelig å hjelpe barna med å bearbeide sine egne følelser overfor foreldrene. Ved at ansatte i barnehager overidentifiserer seg med foreldrene, står de i fare for å tillegge foreldrene ressurser de ikke har, for eksempel ved å overvurdere deres omsorgsevne. Dette kan resultere i feilslåtte tiltak som igjen fører til en ekstra belastning både for barnet og foreldrene. Overidentifisering forhindrer empati, og evnen å se realitetene i øynene, noe som igjen kan hindre de ansatte i å gripe inn når det er nødvendig. Overidentifisering med foreldrene fører ofte til en bagatellisering av den faren barnet befinner seg i (ibid).

2.4.2 Bagatellisering

Bagatellisering kan skyldes at personalet i barnehagen ikke orker å ta barnets smerte inn over seg. Ved å vektlegge det positive og slutte seg til barnets benektning av det som skjer, distanserer personalet seg fra barnets sårbarhet, angst, lidelse og ensomhet. Ved at problemet forenkles, står personalet i fare for å være med på å lage ”drømmeløsninger” for familien eller barnet som ikke står i forhold til de reelle behovene (Killén, 2009). Nært beslektet med slike ”drømmeløsninger” er problemforflytning (ibid).

2.4.3 Problemforflytning

Problemforflytning kan være en overlevelsesmekanisme både hos foreldrene og hos de ansatte. Ved å begrunne manglende omsorg med dårlige boforhold eller dårlig økonomi, kan

foreldre og ansatte i fellesskap søke løsninger på problemet ved hjelp av andre instanser enn der det hører hjemme – hos barnevernet (Claussen, 2001). Dersom omsorgssvikten gir seg utslag i bekymringsfull atferd hos barnet, vil personalet ofte oppleve det som lettere å be om foreldrenes tillatelse til å kontakte PPT, enn å konfrontere dem med sin bekymring om omsorgssvikt. Omsorgssvikten blir omdefinert til et (spesial)pedagogisk problem, og de ansatte i barnehagen sitter igjen med en følelse av å ha ”gjort noe” (Claussen, 2001, Killén, 2009). Dette er av ulike grunner trolig en vanlig løsning når ansatte i barnehagen blir bekymret for et barns omsorgssituasjon (Baklien, 2009).

2.4.4 Projisering av utilstrekkelighet

Arbeid med barn som lever under kritikkverdige forhold utfordrer ansatte både følelsesmessig og faglig. Opplevelsen av utilstrekkelighet på ett eller flere områder rammer de fleste. I stedet for å forholde seg til denne utilstrekkeligheten som en faglig utfordring, forholder ofte ansatte seg til dette som et personlig nederlag (Killén, 2009). Denne følelsen av utilstrekkelighet overføres ofte til barnets foreldre eller andre i hjelpeapparatet. For de ansatte i barnehagene er det nærliggende å overføre denne følelsen av utilstrekkelighet til ansatte i barnevernet. Resultatet kan bli at de tenker: ”Det er ingen vits i å melde, de gjør jo ikke noe likevel.” Denne strategien kan bero på barnehageansattes tidligere dårlige erfaringer med barnevernet. Det kan også skyldes generell skepsis til barnevernet som følge av et eventuelt dårlig omdømme (Claussen, 2001).

2.4.5 Distansering og ansvarsfraskrivelse

Distansering og ansvarsfraskrivelse er overlevelsstrategier ansatte tar i bruk når de ikke orker å engasjere seg. Bakgrunnen for dette kan være at familien utløser sterke negative følelser og fordømmer hos de ansatte. Dette kan bunne i tidligere dårlige erfaringer der de ansatte har opplevd faglig og personlig usikkerhet (Claussen, 2001). I barnehagen kan dette løses ved at personalet inntar en ”vente og se holdning” som: ”vi venter, snart skal han over i skolen, så kan de ta det.”

Hjelpeapparatets behov for å ta vare på seg selv gjennom å ta i bruk slike overlevelsstrategier kan ifølge Killén (2009) føre til at barn blir utsatt for offentlig omsorgssvikt. For å unngå dette, må forholdene legges til rette slik at de ansatte gis muligheter for å bearbeide de følelsesmessige reaksjonene arbeid med omsorgssvikt utløser hos den enkelte (ibid). Dette forutsetter et trygt arbeidsmiljø.

Killén (2007) fremhever at kunnskap og forståelse kommer før ferdigheter. Det vil derfor være av stor betydning at ansatte i barnehagen får kunnskap om de overlevelsesmekanismene de står i fare for å ta i bruk i møte med barn utsatt for omsorgssvikt. Slik kunnskap vil kunne gi de ansatte innsikt og kontroll som gjør dem i stand til å gjenkjenne og unngå å ta i disse mekanismene i bruk. Videre vil jevnlig veiledning av personalet være med på å forebygge utviklingen av slike uhensiktsmessige overlevelsesstrategier (Killén, 2007).

2.5 Barrierer som forklaring på barnehagenes meldepraksis

Personalets overlevelsesstrategier har fellestrekk med det Skogen (2004) omtaler som psykologiske barrierer. Dette er en type barrierer en finner når fenomener i enkeltpersoners psyke opptrer som motstandsfaktor (ibid). Disse barrierene er primært beskrevet i forhold til motstand mot endringer i innovasjonssammenheng. Slik jeg oppfatter det, kan dette være en relevant forklaringsmodell på hva som kan være årsaken til at en del barnehager vegrer seg mot å ta kontakt med barnevernet. I følge Skogen (2004) inngår ulike faktorer i det som omtales som psykologiske barrierer. Den mest relevante i forhold til førskolelærernes håndtering av bekymring vedrørende barns omsorgssituasjon er dimensjonen sikkerhet/trygghet versus usikkerhet/utrygghet. Dette berører den enkelte førskolelæreres trygghet i forhold til kunnskap om temaet, som hvilke signaler man skal være oppmerksom på hos barnet, og når og hvordan barnets foreldre og barnevernet skal involveres. Førskolelæreres opplevelse fra egen barndom og eventuelle erfaringer med egen foreldrerolle, er også forhold som påvirker de psykologiske barrierene. I tillegg berører det førskolelæreres erfaringer og holdninger knyttet til samarbeid med kollegaer, foreldre og barnevernet rundt dette temaet.

Baklien (2009) beskriver to ulike samarbeidsbarrierer som vanskeliggjør et samarbeid mellom barnehagen og barnevernet. Den ene dreier seg om profesjonenes virkelighetsoppfatning og bilder av hverandre og har mye til felles med det Skogen (2004) omtaler som psykologiske barrierer. Disse anses å være vel så viktige som de mer håndfaste hindringene som manglende ressurser, særlig i barnevernet, og ulike krav til taushetsplikt (Baklien, 2009). Videre handler det om fysisk avstand og manglende kjennskap til hverandre som kan gjøre terskelen for å ta kontakt uoverstigelig (ibid). Dette kan sammenliknes med det Skogen (2004) beskriver som praktiske barrierer.

Praktiske barrierer er motstandsfaktorer av mer konkret art som ressurser, uklare mål og systemer (Skogen, 2004). Faglige ressurser som kunnskaper og ferdigheter hos den enkelte førskolelærer og i personalgruppen, kan være av avgjørende betydning for hvordan en bekymrings sak håndteres. I dette inngår også menneskelige ressurser som hvorvidt de ansvarlige lederne har godkjent førskolelærerutdanning. De økonomiske ressursene vil være med på å påvirke om det er rom for nødvendig opplæring og kursing av personalet for å oppnå en forbedring av praksis. Uklare mål eller mål som ikke forstås likt av alle ansatte kan være til hinder i saker der en er bekymret for et barns omsorgssituasjon. Dette krever at de ansatte kjenner til barnehageloven, og det ansvaret som hviler på den enkelte. I tillegg vil det ofte foreligge lokale føringer og rutiner knyttet til dette arbeidet som den enkelte ansatte skal kjenne til. Når en bekymringsmelding skal sendes til barnevernet, er det i hovedregel barnehagens styrer som er ansvarlig for dette.

En systembarriere i dette arbeidet kan være at det oppstår uenighet mellom de som står barnet nærmest og styreren om hvorvidt det er riktig å sende en bekymringsmelding. I slike tilfeller vil den enkelte ansatte kunne oppleve en systembarriere, og det vil kunne oppleves som en belastning å stå alene om å ta en slik beslutning. En mulig konsekvens kan bli at ansatte velger å ikke melde fra om sin bekymring til barnevernet.

Verdi- og maktbarrierer henger nøye sammen (Skogen, 2004). I en barnehage der alle har en felles verdiforankring knyttet til barns beste, vil trolig temaer knyttet til barns omsorgssituasjon være i fokus på en annen måte enn der personalet ser på barnehagen som en nødvendighet for foreldre med store yrkesambisjoner. I en barnehage er det styreren som er den formelle lederen, og i kraft av sin stilling innehar mest ansvar og makt. Hvordan ansvaret og makten utøves vil ha betydning for hvordan barnehagen som organisasjon takler utfordringer der en er bekymret for et barns omsorgssituasjon. Ansatte i barnehagen vil kunne oppleve barnevernets makt som en barriere. Dette vil i stor grad henge sammen med kunnskap om barnevernets ansvarsområder, tidligere erfaringer med barnevernet og hvordan deres forventninger blir innfridd.

2.6 Teori om omsorgssvikt

I sin presentasjon av omsorgssvikt velger Killén (2009) en helhetlig tilnærming. Hennes bok bygger på en transaksjons- og samspillmodell – en økologisk modell inspirert av

Bronfenbrenners (1979) teori. Ut i fra denne modellen kan omsorgssvikt beskrives som et resultat av et komplekst årsaksforhold hvor samfunnet, kulturelle forhold, ytre stressfaktorer og samlivsforhold, samt personlighetsfaktorer både hos foreldre og barn spiller inn.

Barn som utsettes for omsorgssvikt, utgjør en svært uensartet gruppe. Killén (2009) differensierer mellom fire former for omsorgssvikt: vanskjøtsel, fysiske overgrep, psykiske overgrep og seksuelle overgrep. Barn i omsorgssviktsituasjoner utsettes ofte for flere av disse formene for omsorgssvikt (Killén, 2009).

Tegn på omsorgssvikt kan variere både ut ifra hvilken type omsorgssvikt barnet utsettes for, barnets alder og hvor lenge omsorgssvikten har pågått. Jeg vil nå ta for meg de enkelte formene for omsorgssvikt mer spesifikt og beskrive på hvilke måter dette kan gi seg utslag i barnehagen.

2.6.1 Barn som utsettes for vanskjøtsel

Dette er i følge Killén (2009) den vanligste formeren for omsorgssvikt. Den fysiske vanskjøtselen er lettest å oppdage i barnehagen. Dette er barn som kommer ustelt til barnehagen, mangler nødvendig klær, matpakke og annet utstyr. Den følelsesmessige vanskjøtselen kan være vanskeligere å oppdage. Killén (2009) skiller mellom to former for slik vanskjøtsel. Den ene henger nøye sammen med fysisk, ernæringsmessig, materiell, medisinsk og sosial vanskjøtsel og er godt kjent. Den andre formen kjennetegnes ved foreldre som ikke er følelsesmessig tilgjengelig for barnet, og der dette skjules ved overdreven tilfredsstillelse av ernæringsmessige, materielle og sosiale behov (Klette, 1998, ref. i Killén, 2009). Disse barna vokser ofte opp i mer ressurssterke miljøer og har muligheter for å få omsorg fra andre. Dette kan være en form for omsorgssvikt barnehageansatte ser, men vegrer seg for å ta opp med foreldrene. De kan fremstå om ressurssterke og tilsynelatende ”gode” foreldre, og det kan være vanskelig å formidle sin bekymring i forhold til noe så lite observerbart som manglende følelsesmessig engasjement. Fysisk og psykisk vanskjøtsel oppfattes ofte som mindre dramatisk enn andre former for omsorgssvikt. Killén (2009) henviser til Erickson & Egeland (2002), Rutter & Sroufe (2000) og Sameroff (2000) som har funnet at vanskjøtsel har vist seg å være en mer alvorlig trussel når det gjelder barns fysiske, følelsesmessige, kognitive, sosiale og atferdsmessige utvikling enn noen annen form for omsorgssvikt. Følelsesmessig vanskjøtsel anses å inngå i alle typer av omsorgssvikt, og synes også å være den eneste form for omsorgssvikt som kan forekomme alene (Lundén & Broberg,

2003, ref. i Lundén, 2004). Det ser ut til å være den vanligste formen for omsorgssvikt (Killén, 2009). På tross av dette viser det seg at følelsesmessig utilgjengelighet i foreldre – barn relasjonen nesten aldri anmeldes dersom det ikke foreligger andre synlige tegn på omsorgssvikt i tillegg (Lundén, 2004).

2.6.2 Barn som utsettes for fysiske overgrep

Denne formen for omsorgssvikt omfatter barn som skades ved aktiv handling eller som følge av manglende tilsyn (Killén, 2009). Disse skadene viser seg som blåmerker etter klyp, slag eller spark og brannsåret etter sigaretter eller elektriske artikler. Det kan være vanskelig å fastslå om skadene har en naturlig forklaring som følge av aktivitet og lek, eller er påført barnet. Usannsynlige forklaringer, skadenes plassering og barnets alder er faktorer som kan avklare dette. Hodeskader som følge av fall, slag eller kraftig risting - særlig i forhold til spedbarn - kan være vanskelig å avdekke. Dette er skader som kan få alvorlige konsekvenser i form av epilepsi, lammelse og utviklingshemming (ibid). Ytre tegn etter fysiske overgrep gror. I følge Killén (2009) er det de usynlige arrene som barnet må leve videre med, vi i større grad må rette vår oppmerksomhet mot. Dette er barn som lever med angst for nye overgrep, som utvikler angstfylte tilknytningsmønstre, ulike overlevelsesstrategier og en voksende mistillit til omverdenen (ibid). Dette fordrer at barnehageansatte og andre ser, tror på det de ser og utøver det ansvaret som er pålagt dem.

2.6.3 Barn som blir utsatt for psykiske overgrep

Tegn på psykisk smerte som følge av psykiske overgrep kan være vanskelige for omgivelsene å oppdage, fordi de kan gi seg utslag på ulike måter, og fordi disse utvikler seg over tid (Killén, 2009). Følgende definisjon kan forklare hva psykiske overgrep handler om:

...en kronisk holdning eller handling hos foreldre eller omsorgsgiver, som er ødeleggende for eller forhindrer utviklingen av, et positivt selvbilde hos barnet. Barnet lever med en kronisk bekymring for om foreldrene vil være i stand til å ta vare på og beskytte barnet og seg selv (Killén, 2009, s. 41).

Killén (2009) beskriver ulike situasjoner barn kan befinne seg i, og hvilke prosesser og samspill barn er utsatt for i disse situasjonene. I praksis går disse situasjonene over i hverandre. I et forebyggingsperspektiv vil det derfor være av stor betydning at ansatte i barnehager har kunnskap om hvilke signaler barn som lever under slike forhold kan vise i barnehagen, og hvilke konsekvenser oppvekst under slike forhold har på kort og lang sikt. Dette gjelder barn som oppfattes som annerledes enn de er, barn av foreldre som lever i

voldelige samlivssituasjoner, barn av foreldre med rusmiddelproblemer, barn av foreldre med psykiske problemer, barn av foreldre i ubearbeidede separasjons- og skillsmisseprosesser, barn i isolerte trossamfunn og alenebarn. Med unntak av gruppen ”alenebarn” vil dette være grupper av barn vi vil finne igjen i de fleste barnehager. Jeg vil nå kort beskrive de ulike undergruppene nærmere.

2.6.3.1 Ulike undergrupper av barn utsatt for psykiske overgrep

Barn som oppfattes annerledes enn de er

Dette er barn som tillegges egenskaper de ikke har og behandles deretter. En form for psykisk overgrep som nå ses stadig hyppigere er ”Münchenhausen by proxy”- syndromet, der foreldrene dikter opp og/eller påfører barna symptomer på en sykdom (Killén, 2009). Det er også registrert tilfeller der foreldre oppsøker pedagoger med sine bekymringer knyttet til barnas atferd og/eller lærevansker uten at dette har rot i virkeligheten (Hindberg, 1997, ref. i Kongsmo, 2000).

Barn med foreldre som lever i voldelige samlivssituasjoner

Disse barna lever med foreldre hvis samliv er preget av hat, fiendtlighet og psykisk og/eller fysisk vold. De bruker alle sine krefter på å ta vare på, og beskytte seg selv og sine foreldre. De er i en høyrisikogruppe for selv å bli utsatt for fysiske overgrep. Dette er barn som ifølge Killén (2009) fanges opp i voksenpsykiatrien, i krisesentre eller i politiavhør dersom ingen oppdager og tar hånd om dem i tide.

Barn med foreldre med rusmiddelproblemer

Foreldre med rusmiddelproblemer har ofte nok med sin egen situasjon og evner ikke å se, langt mindre dekke barnas behov. Dette fører ofte til at barn fratras muligheter til å delta i sosiale aktiviteter, de påtar seg en voksenrolle overfor foreldrene, samtidig som de ofte kan føle seg ansvarlige for foreldrenes rusmisbruk (Killén, 2009). Mange av de barna som vokser opp med rusmiddelmisbrukende foreldre utvikler mistillit og omfattende usikkerhet knyttet til andre mennesker (Kvelling, 2007).

Barn med foreldre med psykiske lidelser

Disse barna omtales ofte som de ”usynlige barna” (Ahlgren, 2001 ref. i Killén, 2009). Mange av barna er redde for å miste foreldrene og deres omsorg, og mange blir etter hvert ”flinke” til å dekke over foreldrenes sykdom. Psykiske lidelser hos foreldre er ikke synonymt med omsorgssvikt (Kvelling, 2007). Konsekvensen for barna må ses i forhold til graden av psykisk

lidelse, om begge foreldrene har en psykisk lidelse og om barnet kun bor sammen med den av foreldrene som er psykisk syk (ibid).

Barn med foreldre som ikke er i stand til å bearbeide sin separasjons- og skilsmisseprosess

Disse barna befinner seg ofte i en kronisk lojalitetskonflikt mellom foreldrene. Dette skaper sinne, angst og forvirrede følelser hos barna som ofte ikke får utløp for sin sorg (Killén, 2009). Barn som brukes som spioner eller budbringere i foreldrenes maktkamp utvikler ofte atferdsforstyrrelser og psykosomatiske forstyrrelser (Klosinski, 1993, ref i Killén, 2009).

Barn som utvikler "Non-organic failure to thrive" (NOFTT)

Dette er barn som kan få tilstrekkelig fysisk omsorg, men som forsømmes psykisk eller belastes på en måte som fører til vantrivsel og manglende vektøkning uten at man i dag er klar over hvilke mekanismer som forårsaker dette (Killén, 2009). Det er viktig å oppdage NOFTT-syndromet så tidlig som mulig for å kunne forebygge fysiske overgrep på et senere stadium (ibid).

Killén (2009) henviser til Bowlby (1961) som hevdet at trussel om atskillelse, angsten for tap av omsorgs – og tilknytningsperson, er den mest alvorlige form for psykisk overgrep et barn kan utsettes for. Dette utgjør en side ved alle former for psykiske overgrep. Fagfolks kunnskap om ulike samspills - og tilknytningsmønstre vil ifølge Killén (2009) gjøre det mulig å identifisere psykiske overgrep tidlig i et barns liv. Killén (2009) skiller mellom følelsesmessig vanskjøtsel og psykiske overgrep fordi dette dreier seg om to ulike prosesser. Følelsesmessig vanskjøtsel dreier seg om manglende følelsesmessig engasjement, mens psykiske overgrep preges av et sterkt irrasjonelt engasjement (ibid). I motsetning til fysiske overgrep er det ikke alltid klart for barnet at det er utsatt for psykisk overgrep. Overgriperen er heller ikke nødvendigvis bevisst sin overgrepsatferd (Killén, 2009).

2.6.4 Barn som blir utsatt for seksuelle overgrep

Seksuelle overgrep innebærer at barn eller unge blir involvert i seksuell aktivitet som de verken emosjonelt, seksuelt eller utviklingsmessig er modne for. De er heller ikke i stand til å forstå konsekvensen av handlingen, og kan derfor ikke gi samtykke til å delta (Killén, 2009).

Barn kan bli forført inn i en seksuell overgrepssituasjon ved lek allerede i småbarnalder eller før. Overgrepene utført av personer i barnets familie eller i familiens nettverk er sjelden fysiske

voldelige (Killén, 2009). Ved at overgriperen tillegger barnet skyld og ansvar for det som skjer, og i tillegg bruker bestikkelser og trusler for å sikre barnets taushet, vil dette kunne oppleves som psykisk vold. Denne sårbarheten vil igjen kunne føre til at overgrepene kan foregå over lang tid.

Barn som utsettes for seksuelle overgrep, vil vise dette på ulike måter. Førskolebarn vil kunne uttrykke sine opplevelser gjennom tegninger og ved å fortelle om det. De kan vise i lek at de har kjennskap til seksuell aktivitet som det ikke er naturlig at barn har kunnskap om. Dette kan være seksuelle bevegelser og krenkende handlinger i lek med jevnaldrende eller voksne (G. Breidvik, 2003). Fysiske tegn på seksuelle overgrep kan være vanskelig å oppdage. Hyppige urinveis- og fordøyelsesproblemer, samt spiseforstyrrelser og psykosomatiske plager som vondt i magen, er tegn som kan indikere seksuelle overgrep. I tillegg vil regresjon til et tidligere utviklingstrinn kunne observeres. Dette er imidlertid symptomer som kan ha andre årsaker. Det vil likevel være av betydning at ansatte i barnehager vet hvilke symptomer som kan skyldes seksuelle overgrep. Når flere av disse kjennetegnene opptrer samtidig, vil det være på sin plass å vurdere seksuelle overgrep som en mulig forklaring (Killén, 2009).

2.7 Barns mestrings- og overlevelsstrategier

Barn som utsettes for omsorgssvikt kan vise reaksjoner og symptomer på svært ulike måter. Deres ulike mestrings- og overlevelsstrategier kan gjøre det vanskelig for ansatte i barnehagene å oppdage problemene disse barna sliter med. Overlevelsstrategi kan i denne sammenheng forklares som måter barnet forholder seg på for å mestre sin situasjon best mulig når det er truet (Killén, 2009). Slike overlevelsstrategier kan være mer eller mindre konstruktive eller destruktive.

Førland (2001) referert i Drugli (2008) omtaler ulike roller som barn utsatt for omsorgssvikt kan ta.

De små hjelperne. Dette er barn som påtar seg ansvaret for at familien skal ha det bra. De blir ofte familiens alibi på at alt fungerer som det skal. I samspill med barn og voksne i barnehagen kan de fremstå som de voksnes gode hjelpere, og vise stor omsorg overfor både barn og voksne. Barna kan ofte oppfattes som modne og gode rollemodeller i barnegruppen. Dette er de barna som omtales som de overdrevent veltilpassede (Killén, 2009) og som viser atferd og ferdigheter som ligger langt over det som kan forventes ut fra alder og utrustning.

Denne atferden er ikke alltid like lett å få øye på, og barnet kan oppfattes som en ressurs i barnegruppa på grunn av sine gode omsorgsferdigheter.

Noen barn blir sky og engstelige. Disse barna er ofte utrygge og bruker mye energi på å gjøre seg usynlige i barnegruppa. Ofte lykkes de med dette og resultatet blir at de får alt for lite voksenkontakt.

Bråkmakerne bruker utagering som strategi i samspill med barn og voksne. I barnegruppen oppleves de som svært asosiale. De får ofte mye og negativ oppmerksomhet og utvikler lett et negativt selvbilde. Denne overlevelsestrategien viser seg ifølge Killén (2009) ved utagerende, aggressiv og destruktiv atferd som det er lett å få øye på. De ødelegger leken, andre barns eiendommer, de forstyrrer og skaper uro.

Noen barn fremstår som **klovner og sjarmtroll**. Med denne mestringsstrategien sørger de for å flytte oppmerksomheten over på seg selv. I samspill med barn og voksne blir de ofte låst i denne rollen uten mulighet til å få trent på andre og mer hensiktsmessige måter å takle vanskelige følelser på.

Noen barn vil være aktive igangsettere av seksuell lek med sine jevnaldrende, og legge for dagen kunnskap om seksuell aktivitet som det ikke er naturlig for barn å ha kjennskap til.

Kjennetegn som kan tyde på at et barn er utsatt for omsorgssvikt er også tegn barn som ikke har vært utsatt for dette kan vise fra tid til annen, noe som gjør førskolelærerens vurderingsarbeid ekstra utfordrende.

2.8 Barns behov

Omsorgssvikt handler primært om at foreldre ikke er i stand til å tilfredsstill barnets fysiske og psykologiske behov (Smith & Ulvund, 1999). Det vil sjelden være vanskelig å skille mellom god og svært dårlig omsorg. Det er i de såkalte ”gråsonesakene” dette er vanskelig. Dette forklares av Bache-Hansen (2009) som saker der det er vanskelig å avklare om det er grunnlag for å være bekymret for omsorgssituasjonen til et barn, og hva som i tilfelle bør gjøres. Hva skiller ”god nok” omsorg fra omsorg som ikke er ”god nok”? Når er omsorgssvikten ”alvorlig” nok til å utløse meldeplikten? Her blir det ifølge Kvello (2008) viktig at det ikke er opp til enkeltpersoner å vurdere hva som er god nok omsorg. En slik vurdering må baseres på hva forskning avdekker er viktig for barns utvikling. Det må videre

tas hensyn til barns ulike forutsetninger og behov. Man kan i hovedsak ikke basere seg på hva barn flest har behov for, men fokusere på det enkelte barnet.

Det vil derfor være av betydning at foreldre og andre omsorgspersoner har kunnskap om, og er i stand til å dekke et barns grunnleggende behov, både de fysiologiske og de følelsesmessige, på en tilfredsstillende måte.

”For å kunne identifisere omsorgssvikt er det nødvendig med både god kunnskap om normalutvikling hos barn og om barns generelle behov, og også med spesifikk kunnskap om hva omsorgssvikt er, og hvordan dette kan komme til uttrykk” (Drugli & Lichtwarck, 1998, s. 122).

Jeg har valgt å ta utgangspunkt i Maslows teori om det menneskelige behovshierarki og tilknytningsteori utviklet av Bowlby for å belyse noen av de behov barn utsatt for omsorgssvikt står i fare for å ikke få dekket.

2.8.1 Maslows behovshierarki

Maslow er grunnleggeren av humanistisk psykologi som står for et humanistisk syn på menneske og vitenskap (Halse, 2008).

Han ordner de grunnleggende menneskelige behovene inn i et hierarki hvor de fysiologiske behovene som dreier seg om opprettholdelse og forsvar av organismen befinner seg nederst. Dette er behovene for mat, drikke, søvn og fysisk kontakt. Videre følger de sosiale behovene for trygghet, kjærlighet og respekt. Tredje lag i ”behovspyramiden” omfatter selvhevdelsesbehov som handler om personens behov for å fungere i sosiale sammenhenger og for å prestere noe. Disse trinnene omtales som mangelbehov og er ego- og selvcentrerte behov. Det øverste trinnet er behovet for selvaktualisering og omtales som et vekstbehov. Målene ligger utenfor individet selv og skiller seg fra mangelbehovene ved at det ikke fullt ut lar seg tilfredsstillende (Halse, 2008).

Et hovedprinsipp i denne teorien er at jo lavere behovene befinner seg i hierarkiet desto viktigere er de for menneskets eksistens, og jo tidligere vil de tre frem i individets utvikling (Evenshaug & Hallen, 2001). Dess bedre et barns omsorgspersoner mestrer å tilfredsstillende de laveste behovene i barnets tidligste leveår, dess mer energi blir frigjort til de høyereliggende behovene. I omsorgssviktsituasjoner vil dette ofte ikke være tilfelle. Manglende oppfyllelse av disse behovene vil ifølge Maslows teori kunne forklare problemene de utsatte barna sliter med.

2.8.2 Tilknytning

Forskning de senere årene har kommet frem til at barn som utsettes for omsorgssvikt utvikler at annerledes tilknytningsforhold til sine omsorgspersoner enn andre barn (Killén, 2009). De vil også ha vanskelig for å utvikle tillit til andre (Broberg, 2004, Killén, 2004).

Den britiske psykiateren Bowlby var den første som brukte termen tilknytning for å beskrive den unike relasjonen som oppstår mellom foreldre og barn (Smith & Ulvund, 1999).

Utviklingen av teorien om tilknytning er et resultat av integrering av ulike teorier, og gir oss muligheter til å forstå hvordan barns tilknytning påvirkes av et samspill mellom ulike faktorer. Teorien ble senere videreutviklet av hans forskningsassistent Ainsworth, i samarbeid med Blehar, Waters & Wall, (1978). Det er ifølge Killén (2009) først i de senere årene at forskningen har vist oss relevansen for tilknytningsteorien i praksis, særlig knyttet til barn i omsorgssviktsituasjoner. Et viktig funn er at utvikling av barnets hjerne er avhengig av kvaliteten på den følelsesmessige omsorgen og samspillet mellom foreldre og barn (Perry et al., 1995, Perry 2000a, b, c, Glaser, 2000, Hart, 2006 ref. i Killén, 2009).

Tilknytningsatferd brukes som betegnelse på den atferd som et barn viser i forbindelse med atskillelse fra og gjenforening med en bestemt tilknytningsperson (Smith, 2006). Atferden kommer til syne når barnet føler seg truet, og når det prøver å oppnå og/eller vedlikeholde kontakten med tilknytningspersonen (Killen, 2008). Denne atferden er lettest å observere i situasjoner der barnet er usatt for stress, er redd, sykt eller av andre grunner har behov for å bli tatt vare på og trøstet (ibid). Ifølge tilknytningsteorien må alle barn knytte seg til sine omsorgspersoner for å overleve (Bowlby, 1973). Barnets tilknytningsstil, hvordan de knytter seg til sin(e) omsorgsperson(er) på, vil avhenge av det følelsesmessige samspillet mellom omsorgsgiver og barnet. Barns tilknytningsstil vil også variere med alder og modning. Etter toårsalder vil førskolebarnet ofte bruke strategier fra mer enn et mønster og atferden vil kunne variere i styrke (Killen, 2009).

På bakgrunn av forskning gjort på barn mellom ett og tre år i det som omtales som "The strange situation" kategoriserte Ainsworth et al., (1978) barnas reaksjonsmønstre i tre ulike grupper. En fjerde gruppe ble senere føyd til av to andre tilknytningsforskere; Solomon og George (1999) referert i Berg Nilsen (2008). Senere er de fire kategoriene blitt utviklet ytterligere og innehar ulike dimensjoner. I det videre vil jeg konsentrere meg om de fire hovedkategoriene A, B, C og D.

2.8.2.1 Fire ulike tilknytningsstiler

Kategori A beskriver barn som har en utrygg/unnvikende tilknytningsstil

Disse barna har ofte opplevd foreldre som har vist dem lite omsorg og respons (Kvello, 2007). Som en konsekvens har barna gitt opp å forvente dette fra foreldrene og viser derfor lite behov for trøst og omsorg. Disse signalene kan ofte feiltolkes av foreldre og andre. Barna kan tilsynelatende virke trygge og selvhjulpne. Allerede ved tre-fireårsalder kan de fremstå som kompetente omsorgsgivere som tar ansvar for seg selv, søsken og foreldre (Killén, 2009). Barn med en utrygg tilknytningsstil kan ofte oppleves som vanskelige å komme inn på, fiendtlige og aggressive uten at det foreligger en naturlig forklaring (Kvello, 2007). Andre igjen vil forsøke å hemme sine uttrykk for angst og sinne og kan forflytte sin aggresjon til ting (Killén, 2009).

Kategori B omfatter barn som har en trygg tilknytningsstil

Disse barna har erfaring med omsorgspersoner som har tatt initiativ til samspill, som har vært fysisk og emosjonelt tilgjengelige og responderende (Kvello, 2007). Barn med slike opplevelser utvikler en trygg tilknytningsstil med en grunnleggende tillit til sine omgivelser. (Jamfør det første av Eriksons åtte stadier; grunnleggende tillit versus mistillit). I deres verden oppleves omsorgspersonene som forutsigbare voksne som er til å stole på (ibid). Dette gir barna overskudd til konsentrert lek, noe som igjen er med på å styrke deres kognitive, emosjonelle og sosiale utvikling. I leken forbereder disse barna teselskap i påvente av at mamma skal komme hjem, mens barna med en utrygg tilknytning rydder i dukkekroken (Killén, 2009). Barn med en trygg tilknytningsstil opplever seg selv som ønsket, kompetente og verdt å elske. Dette anses som et godt grunnlag for psykisk helse både i barne- og ungdomsår og i voksen alder (Kvello, 2007).

Kategori C består av barn med en utrygg/ambivalent tilknytningsstil

I noen perioder har disse barna blitt vist adekvat oppmerksomhet og omsorg, mens i andre perioder har dette vært helt fraværende (Kvello, 2007). Som et resultat har barna lært seg å forsterke sine signaler for å få omsorg, noe som gjør at de kan oppleves både som søkende, klamrende og avvisende (ibid). Disse barna har ofte dårlige problemløsningsstrategier og vil derfor kunne fremstå som hjelpeløse, anmassende og oppmerksomhetskrevende (ibid). En mulig konsekvens kan være at disse barna heller ikke i barnehagen vil få oppleve trygge, forutsigbare omsorgspersoner fordi de oppleves som slitsomme å være sammen med.

Kategori D refererer til barn med en desorganisert tilknytningsstil

Dette er barn som ofte har opplevd ulike former for mishandling og erfart hvor viktig det er å ikke provosere frem overgrep fra foreldrene (Kvello, 2007). De føler seg hjelpeløse og har ingen klar strategi for bruk av omsorgspersoner når de blir stresset (ibid). De kan imidlertid vise tilknytningsstrategier fra de tre andre hovedkategoriene (Killén, 2009). Barn med en slik tilknytningsstil viser lite følelser, og det mest karakteristiske ved deres atferd er frykt og et sterkt fokus på å beskytte seg mot nye overgrep (ibid).

2.8.3 Indre arbeidsmodeller

Barnets erfaringer og opplevelser av samspill med sine omsorgspersoner internaliseres som ”indre arbeidsmodeller” (Bowlby, 1973). Indre arbeidsmodeller kan forklares som et barns mentale forestilling av omsorgspersonene og av seg selv i forhold til disse (Smith, 2006). Indre representasjoner for senere relasjoner har betydning for barnets opplevelse av seg selv og hvilke forventninger de har til sine omgivelser (Killén, 2009). Barnets tilknytningsstil og ”indre arbeidsmodeller” vil fortsette å prege atferden oppover i voksenalder inntil de eventuelt blir ”avlært” i nye relasjoner (ibid). Hvis slik ”avlæring” ikke skjer kan dette innebære en generasjonsoverføring av tilknytningsstil.

2.8.4 Observasjon av tilknytningsstil og indre arbeidsmodeller i barnehagen

Ansatte i barnehagen har gode muligheter for å observere barn og foreldre i bringe- og hentesituasjonen. Atskillelse og gjenforening skaper ifølge Killén (2009) stress, og i slike situasjoner vil ofte barn vise sine tilknytningsstrategier. Videre vil barn gjennom sitt samspill med barn og voksne i barnehagen vise sine indre arbeidsmodeller, og hvordan de forventer å bli møtt (ibid).

Kunnskap om betydningen av en trygg tilknytning gir ansatte i barnehagen et spesielt ansvar. ”At trygg tilknytning til andre voksne personer enn foreldrene, kan hjelpe barnet i dets utvikling, er et av de mange arbeidshypoteser vi bør basere vårt arbeid med foreldre og barn på” (Killén, 2009, s. 133). En trygg tilknytning til en voksen i barnehagen kan for noen barn være redningen (ibid). Killén (2009) omtaler tilknytningsatferden som barnets språk. Med sin atferd formidler de til oss voksne hvordan de opplever sin omsorgssituasjon.

Leken er en av barnets viktigste aktiviteter i barnehagen (Lillemyr, 2004). Observasjon av leken kan gi de ansatte økt innsikt og forståelse av barns liv. Gjennom leken avsløres forhold som barn ønsker å holde for seg selv (Eide-Midtsand, 1990). Her kan man observere forskjeller mellom barn med trygg og utrygg tilknytning. Dette fordrer voksne som evner å se, har kunnskap nok til å forstå og vilje til å handle, for barns atferd lyver ikke (Killén, 2009).

Med tanke på barnehagens rolle som omsorgsinstitusjon og arena for forebygging av psykososiale vansker hos barn (Rammeplan for barnehager, 2006), vil det være av stor betydning at førskolelærere har kunnskap om tilknytningens betydning for barns utvikling. Ifølge Killén (2007) er dette kunnskap førskolelærere i liten grad besitter i dag og som krever veiledning for å bli integrert.

Killén, (2009) konstaterer at det i dag er en økende avstand mellom den kunnskapen knyttet til temaet omsorgssvikt som er tilgjengelig og den som anvendes i praksis. Erfaring tilsier at gjennom en mer systematisk og kunnskapsmessig forankring vil de ansatte i mindre grad oppleve distansering og handlingslammelse. ”Større forståelse øker selvfølelse, og kompetanse gir overskudd og mot” (Killén, 2009, s. 84).

Kvillo (2007) viser til at forskning på dette feltet er i en rivende utvikling og at kunnskapen man har ”går stadig raskere ut på dato.” Det krever etter- og videreutdanning for å holde tritt med denne fagutviklingen.

3. Metode

I dette kapitlet begrunnes mitt valg av forskningsmetode. Deretter beskrives gjennomføringen av forskningsprosessen fra utforming og utprøving av intervjuguiden til innhenting, analyse og bearbeiding av data. Det redegjøres for kriterier for utvalg av informanter og det endelige utvalget presenteres. Videre drøftes oppgavens reliabilitet, validitet og forskningsetiske utfordringer gjennom hele prosessen.

3.1 Begrunnelse for metodisk tilnærming

Et sentralt tema i denne oppgaven er omsorgssvikt, og at barnehagene per i dag er lite synlige i meldestatistikken til barnevernet.

Jeg har valgt å gjennomføre en empirisk undersøkelse der data innhentes fra ”den virkelige verden”. Empirisk forskning setter søkelyset på aktuelle problemstillinger, tar utgangspunkt i primærdata og anses som en hovedmetode innen pedagogisk og spesialpedagogisk forskning (Befring, 2002). Tidlig forebygging av problemer og negativ utvikling hos barn og unge er et viktig spesialpedagogisk tema. Derfor er denne undersøkelsen om tidlig identifisering av barn utsatt for omsorgssvikt et aktuelt spesialpedagogisk område. Spesialpedagogikk som fag har sin forankring i en humanistisk tradisjon, og har fokus på å bedre livssituasjonen til barn og unge som er i en vanskelig situasjon (Befring, 2002).

I min undersøkelse har jeg hatt til hensikt å ha en fenomenologisk tilnærming under innsamling og tolkning av data, uten at dette kan sies å være en rendyrket fenomenologisk studie. En fenomenologisk tilnærming innebærer at forskeren søker å forstå informantens livsverden og beskrivelser av verden slik de opplever og forholder seg til denne (Dalen, 2004, Kvale & Brinkmann, 2009). Jeg har ønsket å få innblikk i førskolelærernes egne tanker og refleksjoner knyttet til deres subjektive opplevelser når de blir bekymret for et barns omsorgssituasjon, samt deres valg av handlinger. Dette fordrer ifølge Kvale & Brinkmann (2009) at jeg som forsker setter min forhåndskunnskap i ”parentes”, og er åpen for intervjupersonens opplevelser. Jeg har ønsket å løfte frem og ivareta informantens perspektiv. I tillegg har jeg vært bevisst på at min teoretiske kunnskap om temaet, egne erfaringer, min forforståelse og min kulturkompetanse i stor grad vil kunne være med på å prege forskningsprosjektet i alle ledd. I den grad det er mulig har jeg vektlagt å møte informantene med et åpent sinn. Videre vektlegges presise beskrivelser (ibid). Dette har jeg

forsøkt å ivareta gjennom innsamling, transkribering og presentasjon av data. De fleste av temaene i intervjuguiden hadde en fenomenologisk tilnærming, der målet var å få innblikk i førskolelærernes egne opplevelser knyttet til dette temaet. Jeg transkriberte intervjuene ordrett uten egne tolkninger. I presentasjon av resultatene vektla jeg utsagn fra informantene for å ivareta det fenomenologiske perspektivet.

3.1.1 Hermeneutisk tilnærming

Det har vært viktig for meg å få tak i informantenes tanker og refleksjoner knyttet til valg av handlinger. Dette innebærer å få tak i, og tolke meningen bak handlingen, noe som tilsier at jeg har hatt en hermeneutisk forståelse knyttet til analyse av data, og til forskningsprosessen som helhet. Hermeneutikk betyr ”læren om tolkning”, og danner et vitenskapsteoretisk fundament for den kvalitative forskningens sterke vekt på forståelse og fortolkning (Dalen, 2004). I fortolkning av tekster vektlegges et dypere meningsinnhold enn det som umiddelbart fremstår. Dette forklares som en vekselvirkning mellom helhet og del, der den enkelte del bare kan forstås i lys av helheten, samtidig som helheten bare kan forstås ut fra de enkelte delene (Kleven, 2002). Denne prosessen omtales som den hermeneutiske spiral. I spiralen er det også et samspill mellom forsker og tekst og forskerens forforståelse. Det finnes ikke noe eksakt utgangspunkt eller sluttspunkt, det oppnås en stadig bedre forståelse av teksten for hver omdreining man foretar i spiralen (Dalen, 2004).

Et sentralt begrep innen hermeneutikken er forskerens forforståelse, det vil si ens egne erfaringer, betraktningmåter, faglige begreper, teoretiske referanserammer og resultater fra tidligere forskning (Grønmo, 2004). Min forforståelse er preget av min utdanning som førskolelærer, erfaringer knyttet til egne opplevelser i praksis, mitt nåværende studie i spesialpedagogikk og ikke minst kunnskap jeg har tilegnet meg gjennom teori og empiri i forkant av denne studien. Dette har vært med på å prege alle ledd i forskningsprosessen.

I et prosjekt som dette har det ikke vært mulig å legge min forforståelse til side og presentere min forskning som objektiv. Transkriberingen av materialet vil kunne beskrives som objektiv, men informantenes vinkling og svar er et resultat av mitt valg av perspektiv, mine valg av spørsmål i intervjuguiden, samt utdypende og oppklarende spørsmål. Jeg har derfor vektlagt å synliggjøre min forforståelse og påpeke hvordan den på ulike måter har vært med på å prege min forskning.

3.1.2 Induktiv og deduktiv tilnærming

Det skilles ofte mellom induktive og deduktive forskningsopplegg. En induktiv metode har som utgangspunkt at empiri brukes til teoribygging (Johannessen, Tufte & Kristoffersen, 2006). En deduktiv metode innebærer at forskeren går ”motsatt vei”, og tar utgangspunkt i en teori som ”testes” gjennom innsamling og analyse av data (Kvernbekk, 2002). Hypotetisk – deduktiv metode (HDM) har elementer fra både induktiv og deduktiv metode (Grennes, 2003). Det sentrale kjennetegnet ved en slik metode er at forskeren tar utgangspunkt i en allerede eksisterende teori. Fra denne teorien deduseres problemstillinger eller hypoteser som forskeren tar sikte på å få verifisert (bekreftet) eller falsifisert (forkastet) ved et empirisk opplegg. Dette vil igjen kunne bidra til å komplettere teorien og gi grunnlag for nye problemstillinger (Befring, 2004). Hermeneutikk kan ses på som hypotetisk-deduktiv metode brukt på tekster og andre meningsbærende data (ibid). I praktisk forskning er det i dag stor enighet om at ingen av disse metodene kan forsvares i sin rendyrkede form (Kleven 2002, Kvernbekk, 2002, Grennes, 2003). Kvernbekk (2002) omtaler disse begrepene som overordnede og som beskrivelser av hva som er involvert i de konkrete metodene.

Mitt formål har vært å få tak i, og forstå den enkelte informants subjektive opplevelser og handlinger og formidle disse. Videre forsøkte jeg å sette informantenes opplevelser og handlinger inn i en større helhet. Jeg ønsket å se resultatene fra ulike perspektiver i lys av relevant teori for å oppnå en dypere og mer generell forståelse av temaet. Dette førte til en pendling mellom data og teori. Dette tilsier at min forskning har vekslet mellom induktive og deduktive faser. I forkant av utarbeidelse av intervjuguiden satte jeg meg inn i ulike teori og empiri knyttet til omsorgssvikt, de voksnes overlevelsesstrategier og kompetansebehov. Etter prøveintervjuet og under transkribering av de første intervjuene ble det gjort små justeringer knyttet til oppfølgingsspørsmål under de påfølgende intervjuene. På bakgrunn av ny kunnskap som kom frem under intervjuene og transkriberingen innhentet jeg ny teoretisk kunnskap som utgangspunkt for analyse av data.

3.2 Kvalitativ tilnærming

For å svare på min problemstilling ”*Hvilke kunnskaper og ferdigheter tar førskolelærere i bruk når et barns omsorgssituasjon vekker bekymring?*” har jeg valgt en kvalitativ tilnærming. I følge Johannessen et al., (2006) kan kvalitativ metode brukes til å undersøke meningskonteksten som ligger bak menneskelige handlinger og samhandling. For å få

innblikk i disse handlingene må forskeren delta i samfunnet, snakke med mennesker og fortolke det som skjer (ibid).

Formålet med studien er å få innsikt i den enkelte førskolelærers holdninger, opplevelser og erfaringer knyttet til temaet omsorgssvikt, og se hvordan dette kan være med på å forklare hvorfor det sendes relativt få bekymringsmeldinger fra barnehagene til barnevernet. Jeg anså kvalitativ metode som mest tjenelig i forhold til oppgavens problemstilling. Det ville gi meg anledning til direkte kontakt med informantene. Videre ville jeg få mulighet til å utforske den enkelte informants opplevelser og forklaringer.

En styrke ved kvalitativ metode er at den er godt egnet til å få frem meningsaspekter (Johannessen et al., 2006). Ved bruk av intervju gjør metoden det mulig å utdype et tema ved å stille oppklarende spørsmål, noe som er med på å sikre god validitet. En ulempe ved å velge en kvalitativ studie, er at jeg kun har fått mine fem informanters opplevelser knyttet til temaet, og at dette ikke kan generaliseres til å gjelde førskolelærerstanden som helhet. Sammensetting av utvalget med tanke på dets representativitet er en trussel mot studiens validitet. Kvalitative studier bærer preg av å være mer ustrukturert i innsamling av data enn kvantitative studier, noe som stiller andre krav til forskerrollen (Johannessen et al., 2006). Fravær av standardregler for hvordan forskningen skal foregå, åpner for personlig skjønn (Kvale & Brinkmann, 2009). Kvaliteten på den kunnskap som produseres vil derfor i større grad avhenge av forskerens ferdigheter og kunnskap om temaet.

Dersom jeg hadde hatt lengre tid til rådighet, ville en kombinasjon av kvantitativ og kvalitativ metode vært et alternativ. En spørreundersøkelse og påfølgende dybdeintervju (metodetriangulering) med et tilfeldig utvalg av førskolelærere, ville gitt en mer utfyllende informasjon om temaet. Dette ville gitt meg en mulighet til å se om svarene på dybdeintervjuene var i samsvar med spørreundersøkelsen, og om dette kunne si noe mer generelt om temaet.

3.3 Valg av intervju som metode

I følge Dalen (2004) er et overordnet mål med kvalitativ forskning å utvikle forståelsen av fenomener knyttet til personer og situasjoner i deres sosiale virkelighet. Jeg har valgt intervju som metode for å tilegne meg denne forståelsen. Bakgrunnen for dette valget er at jeg ønsker å få innsikt i førskolelærernes holdninger, tanker og erfaringer knyttet til arbeid med barn som

på ulike måter og av ulike grunner vekker deres bekymring knyttet til mulig omsorgssvikt. I tillegg er dette et tema som er taushetsbelagt, gruppeintervju og observasjon ble derfor ikke vurdert som aktuelle metoder. Ved å intervjuer førskolelærere om omsorgssvikt er målet å få innsikt i deres livsverden knyttet til temaet.

3.3.1 Det kvalitative forskningsintervju

Ifølge Kvale & Brinkmann (2009) er målet med det kvalitative forskningsintervjuet å få frem betydningen av folks erfaringer og avdekke deres opplevelse av verden forut for vitenskapelige forklaringer ved å søke å forstå verden sett fra intervjupersonens side. Dette gir en stor grad av fleksibilitet. Et semistrukturert intervju er verken en åpen samtale eller et spørreskjema (Kvale & Brinkmann, 2009). Det brukes når temaer fra dagliglivet skal forstås ut fra intervjupersonens egne perspektiver, og er ifølge Kvale & Brinkmann (2009) dels inspirert av fenomenologien. De påpeker videre at et kvalitativt forskningsintervju bør inneholde både faktaspørsmål og meningsspørsmål. Meningsspørsmål kan være spørsmål som "Føler du at...". Disse kan ofte fungere som oppfølgingsspørsmål til faktaspørsmål for å få informanten til å utdype svaret. Forskeren bruker en intervjuguide med tema og forslag til spørsmål under hvert tema (ibid). Denne formen for intervju åpner for muligheten til å stille oppklarende og utdypende spørsmål. Informanten kan selv velge hvordan spørsmålene skal besvares. Det kvalitative forskningsintervjuet skiller seg fra en vanlig samtale mellom likeverdige deltakere, fordi det er jeg som forsker som i forkant har bestemt temaet, leder intervjuet og avgjør når og hvilke oppfølgingsspørsmål som skal stilles (Kvale & Brinkmann, 2009).

3.3.2 Utforming og utprøving av intervjuguiden

Kvale & Brinkmann (2009) beskriver en intervjuguide som et manuskript som strukturerer intervjuforløpet. I utarbeiding av intervjuguiden vektla jeg at temaene og spørsmålene skulle være relevante i forhold til problemstillingen. Temaene i guiden ble laget med utgangspunkt i teori og empiri om omsorgssvikt og profesjonelles reaksjoner og handlemåter knyttet til temaet. Noen av spørsmålene hadde en fenomenologisk tilnærming der målet var å få innblikk i førskolelærernes egne tanker, refleksjoner og opplevelser og hvilke vurderinger som lå til grunn for deres praksis. Andre spørsmål tok utgangspunkt i førskolelærernes konkrete handlinger, kompetanse og kunnskapsbehov knyttet til omsorgssvikt, og om samarbeid med ulike aktører. Under arbeidet med intervjuguiden prøvde jeg å finne temaer og underspørsmål som i tillegg til å belyse problemstillingen, kunne være relevante når dataene skulle

analyseres, relateres til teori og presenters. I oppbyggingen av intervjuet benyttet jeg ”traktprinsippet” (Dalen, 2004). Dette innebærer at jeg startet med innledende spørsmål om informantens utdanningsbakgrunn, temaets plass i utdanningen og yrkeserfaring før jeg gikk over til mer spesifikke spørsmål. Mot slutten hadde jeg mer generelle spørsmål, før jeg åpnet for at informanten kunne bidra med egne tanker og refleksjoner. For å unngå at informantene skulle oppleve intervjuet som en muntlig eksamen vektla jeg spørsmålsformuleringer som ”Hvordan opplever du...?” og ”Kan du beskrive...?”. Kvale & Brinkmann (2009) omtaler dette som en deskriptiv form. For å unngå at informantene skulle føle behov for å forsvare sin praksis, sine faglige vurderinger og avgjørelser prøvde jeg å unngå rene ”hvorfor”-spørsmål.

Jeg hadde liten erfaring med intervjuerrollen, derfor valgte jeg å ha en fyldig intervjuguide der jeg i forkant hadde tenkt igjennom og notert ned alternative oppfølgings- og oppklarende spørsmål (Se vedlegg 3, Intervjuguide).

3.3.3 Prøveintervjuet

En av mine medstudenter med førskolelærerutdanning og lang erfaring som pedagogisk leder og styrer stilte velvillig opp til et prøveintervju. Prøveintervjuet ble tatt opp på bånd og det ble tatt notater underveis. For meg var det nyttig å ha en ”prøveinformant” som både tilfredstilte de formelle kriteriene jeg hadde satt til hvem jeg ønsket som informanter i prosjektet, og i tillegg hadde god innsikt i forskningsmetode. Jeg ønsket tilbakemeldinger både på intervjuguiden, og på meg som intervjuer. I forhold til intervjuguiden ønsket jeg tilbakemelding på temaenes relevans, hvorvidt spørsmålene var klare og om de opplevdes som ledende. På grunn av tidsnød valgte jeg å ikke fokusere på introduksjonsspørsmålene som trolig ikke vil oppleves som uklare. Jeg valgte også å gå fort igjennom punktet ”Kunnskap om omsorgssvikt” for å få bedre tid til de andre temaene. Kommentarer, spørsmål og uklarheter ble drøftet med min medstudent underveis i intervjuet. På bakgrunn av tilbakemeldingene og erfaringene ble noen av spørsmålene forbedret.

3.3.4 Gjennomføring av intervjuene

Alle intervjuene foregikk i informantenes barnehager. Jeg opplevde å bli godt mottatt og samtlige hadde satt av god tid og egnede rom til intervjuet. Informantene virket motiverte, og flere ga uttrykk for at ”Det er flott at noen gidder å spørre oss på gølv, også”. Min forforståelse og inngående kjennskap til feltet, kan ha gitt både positive og negative utslag. Min kulturkompetanse bidro til at maktforholdet mellom meg som forsker og informantene

ble tonet ned. På den annen side kan det ha bidratt til jeg kan ha unnlatt å stille oppklarende oppfølgingsspørsmål. Utsagn fra informanten som ”Ikke sant, du skjønner hva jeg mener...” kan ha blitt besvart bekræftende, der jeg i stedet burde bedt informanten utdype svaret sitt.

Mangel på erfaring som intervjuer gjorde at jeg valgte å bruke den kunnskap og de erfaringer jeg fikk gjennom forelesninger og rollespill i rådgivning. Ifølge Kvale & Brinkmann (2009) er aktiv lytting der forskeren vektlegger både å lytte til det som blir sagt, og måten det sies på like viktig som å beherske spesifikke spørreteknikker. Jeg prøvde å registrere hvorvidt det var samsvar mellom innholdet i informantens svar og konteksten det ble sagt i med hensyn til troverdig kroppsholdning, blick og stemme. Under intervjuene la jeg inn naturlige pauser i påvente av at informanten skulle få mulighet til å utdype svaret ytterligere før jeg gikk videre (tømme informanten). I tillegg til blickkontakt brukte jeg respons i form av nikk og småord for å bekræfte min interesse og ”tilstedeværelse”.

Rekkefølgen i intervjuguiden ble fulgt. De gangene jeg kom til spørsmål informantene allerede hadde berørt eller besvart, valgte jeg å oppsummere det jeg hadde oppfattet. Dette ga informantene mulighet til å bekræfte at jeg hadde forstått henne rett og/eller korrigere og utdype svaret ytterligere, noe som har vært med på å sikre validitet i studien.

Det har vært et mål at intervjusituasjonene skulle foregå i et trygt og avslappende klima, noe jeg opplevde å lykkes med. Etter intervjuene ga informantene tilbakemelding om at det hadde vært en positiv opplevelse. Fire av de fem informantene ga i etterkant av intervjuet uttrykk for at de ville ta initiativ til endringer på egen arbeidsplass. Disse endringene gikk ut på utbedring av til dels ikke eksisterende rutiner, å sette temaet på dagsorden på ledermøter, og formidling av ønske om egen kompetanseøking knyttet til temaet.

I etterkant av hvert intervju skrev jeg ned mine umiddelbare reaksjoner, refleksjoner og tanker knyttet til intervjusituasjon. Dalen (2004) omtaler dette som analytiske notater eller memos. Disse ble brukt videre i analysen og tolkningen av intervjudataene.

3.4 Kriterier for utvalg av informanter

Jeg har i oppgaven valgt førskolelærere i stillinger som pedagogiske ledere som mine informanter. I liknende undersøkelser har ofte styrere vært informanter. Jeg ønsket pedagogiske ledere fordi de står nærmere barna som vekker bekymring med de ulike

utfordringene dette kan innebære. Jeg ønsket førskolelærere som hadde egenopplevde erfaringer knyttet til dette temaet, men likevel hadde en viss distanse i tid til opplevelsen. Denne type saker rører de fleste på ulike plan, og en nærhet i tid ville kanskje kunne påvirke deres evne til å reflektere rundt temaet. På den annen side vil distanse til opplevelsen kunne føre til at informantenes minner blir omformet slik at de samsvarer med nåværende oppfatninger (Repstad, 1998).

Jeg ønsket å intervju førskolelærere ansatt i ulike barnehager. Ulik vektlegging av samarbeidet med barnevernet, ulike prioriteringer med hensyn til fokus på dette temaet, opplæring av ansatte og ulik organisering vil kunne være faktorer som er med på å påvirke informantenes vurderinger med hensyn til omsorgssvikt. Videre ønsket jeg å intervju førskolelærere med både kort fartstid (2-3 år) og lang fartstid (over 10 år). Dette skyltes både ønsket om et variert utvalg, og for å se om nærhet til studiet kontra lang praksis ville ha innvirkning på hvilke vurderinger som ble lagt til grunn når avgjørelsen om å sende eller ikke sende en bekymringsmelding ble tatt. Antall informanter avhenger ifølge Kvale & Brinkmann (2009) av formålet med undersøkelsen. Min intensjon med studien var ikke å kunne generalisere resultatene, men å få en dypere innsikt i førskolelærernes holdninger, tanker og opplevelser knyttet til hva som skjer når et barns omsorgssituasjon vekker bekymring. Jeg anså fire til fem informanter som et hensiktsmessig antall med tanke på tiden jeg hadde til rådighet.

3.4.1 Fremgangsmåte for å skaffe informanter

I prosessen med å skaffe informanter valgte jeg å bruke ”døråpnere” (styrere/enhetsledere) fra eget nettverk. Jeg kjente ingen av informantene på forhånd og har heller ingen kjennskap til barnehagene.

Mens jeg ventet på svar på min søknad til Norsk samfunnsvitenskaplig datatjeneste AS (NSD), tok jeg personlig kontakt med styrere/enhetsledere per telefon for å informere om mitt prosjekt, og forhøre meg om de hadde informanter som kunne være aktuelle. Dette er et taushetsbelagt tema, og jeg valgte derfor å la all informasjon og forespørsel gå via ledelsen i barnehagene. I denne prosessen møtte jeg styrere/enhetsledere som både fungerte som ”portvoktere” og ”døråpnere”.

3.4.2 Det endelig utvalget

Det endelige utvalget består av fem kvinnelige førskolelærere som jobber som pedagogiske ledere i barnehager sentralt på Østlandet. Førskolelærernes praksis fra yrket varierer. Informant A har jobbet i 19 år, informant B og C har jobbet i 14 år, informant D var nyutdannet høsten 2009 og informant E har 7 års erfaring som førskolelærer. Flere av informantene hadde også erfaring som assistenter i forkant av utdanningen. Flertallet av førskolelærerne (fire av fem) har erfaring fra arbeid med hele aldersspennet fra 1 til 6 år. Samtlige hadde egenopplevde erfaringer knyttet til dilemmaet med å sende eller ikke sende bekymringsmeldinger til barnevernet.

Informantene jobber i fire ulike barnehager. To av informantene jobber i samme barnehage, men ikke på samme avdeling. Barnehagene har noe ulik organisering. Enkelte barnehager har ”utvidet” barneantall i forhold til normen, men har kompensert dette ved å ha to pedagogiske ledere per avdeling. Barnehagene har ulike ledelsesformer. En barnehage har en styrer ansatt på huset. Tre av barnehagene har enhetsleder og fagledere som har lederansvar for flere barnehager. Alle lederne har førskolelærerutdanning.

Av hensyn til informantene ønsket jeg primært ikke å intervju helt nyutdannede førskolelærere. Etter forsikringer fra styrer/enhetsleder om at den nyutdannede selv hadde tatt initiativ til å delta i undersøkelsen vurderte jeg det som uproblematisk å la henne inngå som en av mine fem informanter.

Erfaringer knyttet til å skaffe informanter har vært positive. Dette er et tema som engasjerer både ledelsen og den enkelte førskolelærer. Min nærhet til praksisfeltet og relativt store nettverk, har trolig medvirket til at det var lett å finne informanter.

3.5 Bearbeiding av datamaterialet

Her omtales bearbeidingen av datamaterialet. Dette inkluderer transkriberingen av intervjuene samt analyse og tolkning av datamaterialet.

3.5.1 Transkribering

Transkribering er oversettelse fra muntlig samtale med egne regler til skriftlig tekst med helt andre regler (Kvale & Brinkmann, 2009). Dette medfører en svekket gjengivelse av intervjusamtaler som verken yter intervjuet eller den transkriberte tekst full rettferdighet

(ibid). Desto viktigere blir dokumentasjonen på hvordan transkriberingen er utført. Ved transkribering struktureres intervjusantallene, slik at de er bedre egnet for analyse, noe som ifølge Kvale og Brinkmann (2009) er en begynnelse på analysen.

Jeg transkriberte intervjuene fortløpende etter hvert intervju. Dette var en tidkrevende prosess. Kvaliteten på opptakene var god, jeg kunne derfor vektlegge å gjengi intervjuet ordrett med nøling, pauser og utfyllingsuttrykk som "hm-m" og "liksom". Den muntlige formen ble beholdt under transkriberingen, fordi jeg anså det som hensiktsmessig i forhold til analyseringen av dataene i etterkant. Ved gjengivelse av sitater videre i oppgaven har jeg ved enkelte tilfeller valgt å skrive de om i en mer lesevennlig form, uten å endre på innholdet. I løpet av transkriberingen av de to første intervjuene ble jeg bedre kjent med intervjuguiden og noterte meg steder der jeg burde stilt oppfølgingsspørsmål. Denne erfaringen tok jeg med meg i de neste intervjuene. Dette er i overensstemmelse med Kvale & Brinkmann (2009), som sier at en forsker som transkriberer sitt eget materiale, lærer mye om sin egen intervjustil. Transkribering av intervjuene gjorde også at jeg fikk en ny nærhet til stoffet og ubevisst begynte å analysere og tolke den informasjonen jeg hadde fått. Felles for alle informantene var at de brukte konkrete eksempler når de skulle besvare mange av spørsmålene. På spørsmålet: "Hva legger du i begrepet omsorgssvikt?" ble dette ofte beskrevet ved å henvise til ulike saker informantene hadde jobbet med. I de tre siste intervjuene valgte jeg å spørre informantene om hva i spørsmålet de ønsket å illustrere ved å bruke eksempler fra hverdagen. Dette ga meg en trygghet på at min tolkning av svarene i ettertid hadde "rot" i virkeligheten. Etter å ha transkribert de første to intervjuene registrerte jeg også informantenes bruk av "man" i ulike sammenhenger. I de påfølgende intervjuene valgte jeg å spørre informantene hvem de henviste til når de for eksempel svarte " ... man kan jo fort bli litt usikker..." Jeg valgte å sjekke ut dette for å finne ut hvem de her refererte til, fordi dette ville ha betydning for min analyse og tolkning av data. Fortløpende transkribering av intervjuene har gitt meg en bedre innsikt og kjennskap til stoffet. I forkant av analysen hørte jeg igjennom opptakene på nytt mens jeg noterte for å bli bedre "kjent" med stoffet, noe jeg tenker er med på å styrke undersøkelsens validitet.

Både informanter, barn og foreldre som omtales i intervjuene har krav på konfidensialitet. Det fremkom ingen navn under intervjuene. Jeg valgte likevel å anonymisere informantene i de ferdigtranskriberte tekstene og diktafonen ble oppbevart nedlåst.

3.5.2 Analyse og tolkning av datamaterialet

Å analysere innebærer å dele datamaterialet i mindre deler for å kunne tolke og forklare meningen i det som formidles (Kvale & Brinkmann, 2009).

Allerede under utarbeidelse av intervjuguiden begynte arbeidet med analysen. Spørsmålene i intervjuguiden ble systematisert under ulike tema som jeg anså som aktuelle både i forhold til å kunne besvare problemstillingen, og som punkter til analysen. Disse temaene dreide seg om kunnskap og praksis knyttet til mistanke om omsorgssvikt. Kunnskap berørte informantenes forståelse av begrepet omsorgssvikt, kjennetegn som vekker førskolelærernes bekymring for omsorgssvikt og deres forutsetninger for å vurdere omsorgssvikt. Praksis handlet om barnehagens rutiner knyttet til mistanke om omsorgssvikt, samarbeid med ulike aktører i og utenfor barnehagen og førskolelærernes egne opplevelser og erfaringer knyttet til dette området. Dette sammenfaller med Kvale & Brinkmann (2009) som sier at arbeidet med analysen starter allerede under utarbeidelse av intervjuguiden og er med på å prege hele forskningsprosessen. Under transkriberingen av intervjuene fikk jeg god innsikt i innholdet, noe som også har hatt betydning for analysen.

Jeg ønsket å få de fem intervjuene ”under huden” og anså materialet som overkommelig å bearbeide manuelt. I arbeidet med analysen benyttet jeg ikke spesielle analyseteknikker eller analytiske prosedyrer. Jeg har valgt å nærme meg datamaterialet gjennom forskjellige ad hoc-metoder og begrepstilnærminger, noe Kvale & Brinkmann (2009) omtaler som en vanlig form for intervjuanalyse.

Som under arbeid med intervjuguiden og under intervjuene, ønsket jeg også i analysen å forstå og ivareta informantenes perspektiv gjennom en fenomenologisk tilnærming. I dette ligger deres opplevelser, tanker og erfaringer knyttet til arbeid med barn som på ulike måter og av ulike grunner vekker deres bekymring med tanke på omsorgssvikt. Videre har jeg ønsket å få vite mer konkret om hva førskolelærere gjør når de står overfor denne problemstillingen og hvilke intensjoner som ligger til grunn for det de velger å gjøre/ikke gjøre med tanke på bekymringsmeldinger.

For å få gjøre analysearbeidet håndterlig, måtte jeg både strukturere og redusere datamengden. Dette gjorde jeg ved først å høre igjennom intervjuene og så lese igjennom de transkriberte intervjuene for å danne meg en oversikt. For å strukturere stoffet, brukte jeg temaene i intervjuguiden med noen små justeringer som koder. Jeg trakk ut det den enkelte

informant hadde svart under de ulike temaene. Kvale & Brinkmann (2009) omtaler denne prosessen som en meningsfortetting, der den umiddelbare mening i det som blir sagt, gjengis med få ord.

Datamaterialet kan ifølge Befring (2007) forstås på tre ulike analysenivåer. Grønmo (2004) omtaler disse nivåene som koder. Jeg valgte å bruke disse nivåene som referanseramme i det videre arbeidet.

Det **deskriptive** nivået består av rent beskrivende karakteristikk (Grønmo, 2004). I Kvale & Brinkmann (2009) omtales dette som realistisk lesing av teksten. Dette fordrer på fenomenologisk vis at forskeren forsøker å oppnå maksimal åpenhet overfor tekstene slik de fremstår (ibid). Her gjengir jeg informantenes svar i en komprimert form uten egne tolkninger av det som fremkommer. Denne delen kan kontrolleres opp mot de transkriberte intervjuene.

Det **fortolkende** nivået omfatter min forståelse og tolkning av datamaterialet. Her presenterer jeg min tolkning av blant annet førskolelærernes begrunnelser for de valg de har gjort, deres utsagn om samarbeidspartnere og deres egne opplevelser. Dette nivået vil trolig også være påvirket av min forforståelse. Tolkningen på dette nivået må være logisk og godt argumentert (Befring, 2007, Kvale & Brinkmann, 2009). For å sikre validiteten i mine tolkninger, kunne jeg bedt informantene lese igjennom min tolkning for å sjekke ut om den var i overensstemmelse med deres mening eller intensjon, såkalt respondentvalidering (Befring, 2007). Dette har ikke vært gjennomførbart med den tiden jeg har hatt til rådighet. I tilfeller der jeg var i tvil om mine tolkningers holdbarhet valgte jeg å sjekke dette ut med medstudenter, i Kvale & Brinkmann (2009) omtalt som intersubjektiv validering.

På det **teoretiske** nivået knytter jeg mine funn opp mot teori jeg anser som relevant i forhold til min problemstilling og som utgjør det teoretiske grunnlaget i oppgaven, presentert i kapittel 2. Ved å studere det innsamlede materialet i lys av teoretisk kunnskap, var målet å få en bredere forståelse for informantenes opplevelser, erfaringer og valg. Kvale & Brinkmann (2009) påpeker at en fare med teoretisk lesing kan være at jeg som forsker kun har vektlagt de aspekter ved datamaterialet som harmonerer med mitt valg av teori. Ved en kombinasjon av induktiv og deduktiv tilnærming av stoffet, har jeg forsøkt å minske denne trusselen.

Denne analysen har vært en pendling mellom tekst og tekstforståelse på ulike nivåer. Det har vært en vekslning mellom å forstå enkeltutsagn på grunnlag av helheten, og å forstå helheten

på grunnlag av enkeltutsagn, tilsvarende en hermeneutisk spiral (Befring, 2007). Min tilnærming til analysen har på den ene side vært deduktiv, fordi jeg tok utgangspunkt i temaene i intervjuguiden som er fremkommet på bakgrunn av relevant teori knyttet til problemstillingen. På den annen side har jeg hatt en induktiv tilnærming ved at jeg har vektlagt å nærme meg innholdet i datamaterialet på en åpen og fordomsfri måte og i analysen også har tatt utgangspunkt i det som fremkom gjennom intervjuene.

Presentasjon av intervjudata, analyse og drøfting av disse presenteres i kapittel 4.

3.6 Kvalitetskriterier

All forskning skal være vitenskapelig redelig og etterrettelig (Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora [NESH], 2006). I forskning fokuseres det på validitet heller enn ”sannhet”. Dette har sin bakgrunn i at det i vitenskapelig logikk ligger en innebygd begrensning som tilsier at man strengt tatt aldri vet når man har funnet ”sannheten” (Kleven, 2002). Virkeligheten, slik den fremstår i materialet vil være avhengig av forskerens perspektiv. Kvaliteten på min forskning vil i stor grad avhenge av hvordan jeg har vært i stand til å synliggjøre de ulike trinnene i forskningsprosessen og begrunne de valg jeg har tatt. Ved å vektlegge en mest mulig transparent beskrivelse av forskningsprosessen, har målet vært å gjøre det lettere for andre å vurdere oppgavens reliabilitet og validitet. I de foregående punktene har jeg derfor presentert bakgrunn for valg av metode, begrunnet mine utvalgs-kriterier, beskrevet det endelige utvalget, intervjuprosessen (intervjuguide, prøveintervju og intervjusituasjonen) og bearbeiding av data (transkribering og analyse).

3.6.1 Reliabilitet

Reliabilitet handler om forskningsresultatenes konsistens og troverdighet (Kvale & Brinkmann, 2009). Knyttet til mitt prosjekt vil dette dreie seg om hvor pålitelige mine funn er, og om en annen forsker ville fått de samme svar fra informantene som jeg fikk. I følge Johannessen et al., (2006) vil dette være så å si umulig. I kvalitativ forskning er forskeren selv det viktigste instrument, og ingen annen har samme erfaringsbakgrunn som meg. I tillegg vil både informanten og konteksten endre seg, noe som vil vanskeliggjøre en etterprøving (Dalen, 2004). Mulige trusler mot reliabiliteten i intervjuerstudier kan være forhold knyttet til informanten og forholdet mellom forsker og informant (Postholm, 2005). Jeg har prøvd å redusere disse truslene ved å tilrettelegge intervjusituasjonen slik at den skulle oppleves trygg

og forutsigbar. I utformingen av intervjuguiden vektla jeg at spørsmålene skulle være lette å forstå og at vi skulle ha en felles forståelse av sentrale begreper. Ved uklarheter underveis ba jeg informantene utdype og forklare nærmere. Oppsummering i etterkant av intervjuene ga informantene mulighet til å korrigere og utdype svarene sine. Feilkilder som at informantene erindrer feil eller ønsker å fremstå på en bestemt måte, kan være vanskeligere å forhindre. Egne memos knyttet til intervjusituasjonen har vært til hjelp under arbeidet med dataene i ettertid. For å styrke reliabiliteten i mitt forskningsprosjekt har jeg vektlagt å gi en åpen og detaljert fremstilling av alle trinn i forskningsprosessen.

3.6.2 Validitet

Validitet i kvalitativ forskning dreier seg om i hvilken grad forskerens funn på en riktig måte reflekterer formålet med studien og representerer virkeligheten (Johannessen et al., 2006). I forhold til dette forskningsprosjektet handler validitet om i hvilken grad metoden undersøker det den er ment å undersøke, om fremgangsmåten har vært relevant i forhold til problemstillingen, om funnene avspeiler virkeligheten og om de lar seg bekrefte. Å validere vil si å kontrollere (Kvale & Brinkmann, 2009). I følge Maxwell (1992) må validitet vurderes i forhold til forskningens formål. Han deler inn i fem kategorier når han drøfter validitet: deskriptiv validitet, tolkningsvaliditet, teoretisk validitet, generaliserings- og evalueringsvaliditet. I det videre har jeg valgt å bruke disse kategoriene som utgangspunkt for drøfting og gjennomgang av undersøkelsens validitet.

Den deskriptive validiteten i oppgaven avhenger av hvordan jeg som forsker har samlet inn datamaterialet og tilrettelagt det for tolkning. Videre handler det om hvordan jeg beskriver og gjengir det informantene har formidlet og på hvilken måte jeg har redegjort for prosessen (Maxwell, 1992). Dette er ivaretatt ved at hele forskningsprosessen er dokumentert gjennom de foregående avsnittene.

Tolkningsvaliditet handler om at forskeren forsøker å finne indre sammenhenger i datamaterialet og meningen bak det som ble sagt (Maxwell, 1992). Dette innebærer at jeg har utviklet en dypere innsikt og forståelse av forskningstemaet. En forutsetning for dette er at spørsmålene i intervjuguiden har gitt informantene muligheter til å gi informative, relevante og fyldige svar. Som et utgangspunkt for analyse av informantenes svar har jeg gjennom transkriberingen bestrebet meg på å gjengi disse slik de fremkom i sin helhet under intervjuet. I presentasjonen av resultatene vektla jeg å gjøre dette uten å legge egne tolkninger inn i

informantenes svar. I neste runde tolket jeg dataene, stilte spørsmål, reflekterte rundt svarene og så etter likheter og forskjeller, om det var noe som var felles for alle informantene og hovedtendenser i materialet. I siste runde ble funnene drøftet opp mot relevant teori og empiri knyttet til temaet. Gjennom beskrivelse av denne prosessen har målet vært å synliggjøre og begrunne mine tolkninger.

Teoretisk validitet omhandler hvordan jeg som forsker ved hjelp av teori kan forklare og begrunne mine funn. I hvilken grad er mitt valg av teori hensiktsmessig for det jeg har valgt å undersøke? Jeg har forsøkt å sikre den teoretiske validiteten ved å vektlegge en transparent beskrivelse av min forskning, der jeg har synliggjort analyseprosessen og hvordan jeg gjennom bruk av relevant teori har kommet frem til mine resultater. Videre har jeg redegjort for min forforståelse og begrunnet mitt valg av teori.

Generaliseringsvaliditet handler om hvorvidt resultatene fra en studie kan overføres til andre sammenhenger. Hovedhensikten med kvalitative studier er ifølge Maxwell (1992) ikke å generalisere til populasjonen, men å kunne overføre resultatene til en annen liknende kontekst. Med noen unntak har svarene fra mine fem informanter vært sammenfallende. Dette kan tyde på at spørsmålene har vært relevante og aktuelle for målgruppen. Intervjuguiden er forankret i relevant teori og empiri, og resultatene er på flere områder identiske med liknende studier. Dette tyder på at resultatene kan ha overføringsverdi til andre barnehager. På den annen side er utvalget lite og informantene har selv sagt seg villige til å delta i studien. Dette betyr at jeg må ta høyde for at mitt utvalg ikke er representativt for førskolelærerstanden generelt. Slik jeg ser det, vil resultatene av min studie kunne bidra til økt kunnskap og forståelse for de vurderinger og valg som ligger til grunn når ansatte i barnehagen velger å sende en bekymringsmelding til barnevernet, eller la det være.

Maxwells siste kategori er **evalueringsvaliditet**. Denne kategorien er ikke like sentral som de andre, og vil i stor grad avhenge av kvaliteten på disse (Maxwell, 1992). Ved kontinuerlig dokumentasjon og beskrivelse av forskningsprosessen har jeg prøvd å gi leseren mulighet til å evaluere mine tolkninger og valg som grunnlag for å vurdere studiens kvalitet som helhet.

3.6.3 Forskningsetiske utfordringer gjennom prosessen

Kvalitativ forskning kjennetegnes ved et nært forhold mellom forsker og informant. Dette stiller forskningsetiske krav til både til forskeren og forskningsprosessen.

I forkant av studien måtte jeg vurdere hvilke mulige konsekvenser min forskning kunne få for en tredjepart som ikke direkte er inkludert i forskningen. I mitt tilfelle var det sannsynlig at jeg ville få informasjon om foreldre og barn i sårbare situasjoner. Det er spesielt viktig å ta hensyn til mulige konsekvenser når barn er indirekte involvert i forskningen (NESH, 2006). Studien ble innmeldt til NSD som bekreftet at den var meldepliktig. Ingen navn på barn eller foreldre ble oppgitt under intervjuene. Jeg valgte likevel å ikke bruke konkrete eksempler gitt under intervjuene videre i studien. I de tilfellene jeg anså det som etisk riktig valgte jeg i presentasjonen av mine resultater å ikke identifisere informantene med ”sin” bokstav. Det er temaet i sitatet som er av interesse, ikke hvem av informantene som formidler budskapet.

I analyseprosessen måtte jeg vurdere i hvilken grad det ville være riktig av meg å tillegge informantenes uttalelser en bestemt hensikt eller mening. Med hvilken rett kunne jeg for eksempel si at en informants valg om ikke å sende en bekymringsmelding til barnevernet skyltes hennes ubevisste bruk av overlevelsestrategier? Som forsker skal jeg fortolke og formidle informantenes historier, dette medfører både makt og et etisk ansvar (Kvale & Brinkmann, 2009). Hvordan jeg valgte å presentere førskolelærere som yrkesgruppe og barnehagen og barnevernet som institusjoner, er også vurderinger jeg har måttet forholde meg til underveis i prosessen.

Tre etiske retningslinjer er sentrale i forskning på mennesker; informert og fritt samtykke, konfidensialitet og mulige konsekvenser forskningen kan ha (Kvale & Brinkmann, 2009, NESH, 2006).

Informert og fritt samtykke innebærer at jeg som forsker informerte informantene om formålet med studien og hvilken metode som skulle benyttes i undersøkelsen. At samtykket er fritt betyr at det er avgitt uten press eller begrensninger av personlig handlefrihet (NESH , 2006). I tillegg ble informantene informert om at de når som helst kunne trekke seg fra studien uten at de trengte å gi noen forklaringer på dette. Alle data knyttet til informantene ville umiddelbart bli slettet dersom noen valgte å trekke seg fra prosjektet.

I forskning medfører konfidensialitet at private data som identifiserer deltakerne ikke avsløres. I min studie ville det ikke være behov for å offentliggjøre informantenes navn, alder eller arbeidssted. Informantenes samtykkeskjema med navn ble oppbevart nedlåst hjemme hos meg atskilt fra andre notater knyttet til studien. Intervjuene ble transkribert av meg og anonymisert. Diktafonen med intervjuene ble oppbevart nedlåst på et forsvarlig sted.

Etiske retningslinjer knyttet til konsekvenser innebærer at informantene også har krav på å få innblikk i mulige fordeler og ulemper ved å delta i studien. En mulig konsekvens kunne være at informantene ville ha behov for å drøfte/ta opp egne erfaringer knyttet til omsorgssvikt. Jeg valgte derfor å sette av tid i etterkant av intervjuet for å fange opp mulige reaksjoner. En mulig positiv konsekvens av å delta i studien ville være en bevisstgjøring knyttet til et faglig og følelsesmessig utfordrende tema.

Etter å ha tatt kontakt med barnehagens styrer/enhetsleder per telefon, sendte jeg barnehagene et mer formelt skriv med forespørsel om å delta i studien der disse tre etiske retningslinjene inngikk som en del av informasjonen (Vedlegg 1). Informasjonsskrivet inneholdt også en samtykkeerklæring som ble underskrevet i forkant av intervjuene samtidig som jeg informerte mer detaljert om studien og gangen i intervjuet (Vedlegg 2).

Gjennom hele prosessen har jeg forholdt meg til forskningsetiske retningslinjer utarbeidet av NESH, 2006.

3.6.4 Kritisk blikk på egen forskning

Denne masteroppgaven kan ses på som et svennestykke. Forskere utvikler seg og lærer noe nytt for hvert forskningsprosjekt de deltar i. Jeg har valgt å fokusere på tre forhold knyttet til mitt forskningsprosjekt som kunne vært ivaretatt bedre.

I forhold til utarbeiding av **intervjuguiden** opplever jeg at denne kunne vært utformet på en måte som hadde gjort struktureringen av det innkomne materialet og analysearbeidet mer håndterlig. Mitt utvalg av **litteratur** om ansattes praksis baserer seg i stor grad på empiri knyttet til norske forhold. Killén (2009) presenterer i sin siste bok "Sveket" oppdatert forskning om omsorgssvikt jeg mener har vært relevant for min studie. Dette har blitt supplert med annen teori. Søk etter annen aktuell litteratur har ikke gitt nye perspektiver på det jeg har valgt å presentere i teorikapitlet. Dette har vært et bevisst valg, men jeg ser at dette kan oppleves som et noe smalt teoritilfang. Mitt **utvalg av informanter** har vært styrende for resultatene i studien. En viktig forutsetning for deltakelse i et slikt prosjekt er frivillighet. Dette kan ha ført til at jeg kan ha fått informanter som er spesielt opptatt av temaet, og dermed også er mer bevisste i sin praksis enn gjennomsnittet. Deres gjenkalling av hvordan de håndterte mistanke om omsorgssvikt kan være farget av erfaringer og kunnskaper de har tilegnet seg i ettertid, noe som kan være en mulig feilkilde. På den annen side er resultatene

av intervjuene i stor grad sammenfallende fra de ulike informantene og fra andre liknende undersøkelser, noe som er med på å styrke funnenes validitet.

4. Resultatpresentasjon og drøfting

I dette kapitlet vil jeg presentere og drøfte resultatene fra intervjuene. Resultatpresentasjonen er inndelt i følgende hovedtemaer: 1) kunnskap og 2) praksis.

Under hovedtemaet kunnskap, har jeg valgt å ha fokus på følgende kategorier: forståelse av begrepet omsorgssvikt, kjennetegn som vekker førskolelærernes bekymring for omsorgssvikt og forutsetninger for å vurdere omsorgssvikt. Under hovedtemaet praksis, fokuserer jeg på følgende kategorier: barnehagens rutiner knyttet til mistanke om omsorgssvikt, samarbeid, samt opplevelser og erfaringer med å sende og ikke sende en bekymringsmelding.

For meg betyr det å ha kunnskap i denne forbindelse at førskolelærerne har en forståelse av hva omsorgssvikt er, hva det omfatter og hvilket ansvar de er pålagt. Videre innebærer det at førskolelærerne vet hvilke tegn de skal se etter når de skal vurdere et barns omsorgssituasjon. Denne kunnskapen vil gi seg utslag i førskolelærernes ferdigheter og handlinger i praksis. Kunnskap og praksis vil til sammen utgjøre førskolelærernes kompetanse. Denne kompetansen er viktig for at førskolelærere og barnehager skal kunne møte de utfordringer arbeid med omsorgssvikt i barnehagen innebærer.

Kunnskap	Praksis
Forståelse	Rutiner
Kjennetegn	Samarbeid
Forutsetninger for å vurdere omsorgssvikt	Opplevelser og erfaringer med å sende og ikke sende en bekymringsmelding

Tabell 1 viser hvilke kategorier jeg har valgt å fokusere på i presentasjonen og drøftingen.

Hovedtemaene og kategoriene i tabell 1 er valgt for å presentere og analysere resultatene i min undersøkelse, og de vil være med på å danne grunnlaget for å besvare min problemstilling: **”Hvilke kunnskaper og ferdigheter tar førskolelærerne i bruk når et barns omsorgssituasjon vekker bekymring?”**

Kapitlets oppbygging vil følge kategoriene i tabell 1. Under hvert av disse temaene vil jeg først presentere resultatene av undersøkelsen før innholdet analyseres. Til slutt blir funnene drøftet opp mot teori og empiri presentert i oppgavens teoridel. For å ivareta et fenomenologisk perspektiv, har jeg valgt å vektlegge informantenes utsagn i form av sitater. For å få frem bredden i materialet har jeg tatt med sitater som både representerer uttalelser som forekom ofte og på den måten reflekterer tyngden i intervjumaterialet, og sitater som

representerer motsetningene som kom frem under intervjuene. Noen steder vil det være få sitater som drøftes etter hvert, andre steder presenteres flere sitater for å vise bredden i materialet som så blir drøftet samlet til slutt.

4.1 Kunnskap om omsorgssvikt

I dette avsnittet presenteres de tre kategoriene med underkategorier som jeg har valgt å bruke for å analysere resultatene knyttet til temaet kunnskap. Disse omhandler forståelse av begrepet omsorgssvikt, kjennetegn som vekker førskolelærernes bekymring for omsorgssvikt og deres forutsetninger for å vurdere omsorgssvikt. Tabellen nedenfor viser kategoriene og underkategoriene.

Kunnskap om omsorgssvikt	
Forståelse av begrepet omsorgssvikt	- Snever forståelse - Vid forståelse
Kjennetegn som vekker bekymring for omsorgssvikt	- Ytre fysiske kjennetegn - Kjennetegn ved barns atferd og samspill med andre barn - Kjennetegn ved voksen – barn samspillet - Kjennetegn ved foreldre og foreldre – barn samspillet
Forutsetninger for å vurdere omsorgssvikt	- Opplysningsplikten - Alvorlighetsgrad - Kunnskapsbehov

Tabell 2 Kategorier og underkategorier til tema kunnskap om omsorgssvikt

Presentasjonen vil følge rekkefølgen vist i tabell 2.

4.1.1 Forståelse av begrepet omsorgssvikt

Som vist i tabell 2, er det to områder som kommer frem som underkategorier under begrepet omsorgssvikt. Noen av informantene gir en snever beskrivelse av begrepet, mens andre omtaler omsorgssvikt som et vidt begrep. Jeg velger her å presentere de samlet. Resultatene knyttet til informantenes forståelse av omsorgssvikt viste at noen synes det var vanskelig å definere dette begrepet. Informant E sier:

”Jeg synes det er vanskelig å definere det ordet. Det ligger så utrolig mye i det.”

Informant B:

”Det kan favne alt fra møkkete unger, til unger som ikke får mat, til unger som er utrolig utrygge fordi foreldrene ikke er til stede for dem, slag – noe jeg heldigvis aldri har opplevd.”

Omsorgssvikt omtales av flere av informantene som et vidt begrep som både rommer fysisk mishandling, seksuelle overgrep og de ”små” tegnene i hverdagen, som når de gjentar seg og blir til et mønster som kan arte seg som omsorgssvikt. Informant A beskriver det slik:

”Omsorgssvikt er når barn ikke får ... det kan være fysisk, men det kan også være psykisk. Det er de tingene som er lette å se, som går på klær, for sent henting og alt sånn. Men så går det også på – hvor viktig er barnet for familien, er det et statussymbol, eller er det et barn som får lov til å utvikle seg til det det har potensial til? I familier der dette ikke skjer, er det omsorgssvikt.”

Flere av førskolelærerne relaterer omsorgssvikt til grunnleggende behov hos barnet som ikke blir dekket. Her skiller de mellom ytre og indre faktorer. De ytre faktorene er lette å observere. Dette dreier seg om barn som mangler matpakke, ikke blir vasket, har møkkete og lite hensiktsmessig klær og utstyr og barn som blir hentet for sent. Her presiserer flere av informantene at de ikke tenker på enkeltstående tilfeller, men der dette gjentar seg. Av indre faktorer beskrives mangel på kjærlighet, omsorg, oppmerksomhet og foreldre som ikke er psykisk til stede. En av informantene kaller dette psykisk omsorgssvikt.

Informantene vektlegger til dels ulike faktorer når de beskriver hva de legger i begrepet omsorgssvikt. Flertallet relaterer det til sin kunnskap om barns behov. De viser til at når foreldrene ikke makter å dekke barnas grunnleggende behov, oppfatter de det som omsorgssvikt. Dette stemmer overens med Smith & Ulvunds (1999) forståelse av omsorgssvikt, de omtaler det som tilfeller der foreldre ikke er i stand til å tilfredsstille barns fysiske og psykologiske behov. Ingen nevner samlet de fire hovedkategoriene som Killén (2009) beskriver. Lundén (2004) påpeker at ulike måter å definere begrepet omsorgssvikt på kan føre til at mulighetene for å observere og oppdage tegn på omsorgssvikt blir veldig personlig. Hun etterlyser tydeligere retningslinjer og en felles forskningsbasert kunnskap om hva som anses som omsorgssvikt. Killén (2009) fastslår at det i dag foreligger atskillig mer tilgjengelig kunnskap om omsorgssvikt enn det som faktisk tas i bruk, og ser på dette som en av praksisfeltets store utfordringer.

4.1.2 Kjennetegn som vekker førskolelærernes bekymring for omsorgssvikt

Som tabellen viser, beskriver informantene ulike kjennetegn som vekker bekymring knyttet til barns omsorgssituasjon. Dette kan være ytre fysiske kjennetegn, kjennetegn ved barns atferd og samspill med andre barn, samspill med de voksne i barnehagen og kjennetegn ved

foreldrene, og ved samspillet mellom foreldre og barn. Informantenes svar kan delvis være et resultat av mitt fokus under intervjuene. (Se intervjuguiden, vedlegg nr.3).

- **Ytre fysiske kjennetegn**

Resultatene viser at når det gjelder ytre fysiske kjennetegn fokuserer informantene på barnets behov for mat og omsorg. Informant E:

”Altså barn trenger mat, omsorg, kjærlighet, også disse tingene, klær og igjen hvis ungen kommer med de samme skitne klærne hver dag, så er jo ikke det et tegn på omsorgssvikt, men man begynner jo å tenke, liksom.”

Manglende matpakker over tid, skitne, uhensiktsmessige klær og annet utstyr og barn som bærer preg av dårlig hygiene er synlige, ytre tegn som når det varer over tid vekker førskolelærernes bekymring. Flere av informantene hadde erfaring med at omsorgssvikt kunne skjules bak en prikkfri fasade. Informant B:

”Det var skummelt, for der var alt så i orden. Så når jeg får foreldre som har alt så ”laina” opp og i orden, så begynner jeg å tenke litt.”

Informant E har en liknende erfaring:

”Men igjen, så kan det være de barna hvor alt virker helt fint, og så plutselig finner man ut av det, og så blir man helt sjokkert for det kunne aldri falt en inn at noe sånt kunne skje. Skrekk.”

Her ser vi at tegn som tyder på at barn er utsatt for fysisk vanskjøtsel vekker bekymring. Dette er ifølge Killén (2009) den formen for omsorgssvikt som er lettest å oppdage i barnehagen. Psykisk vanskjøtsel omtales som den vanligste og mest alvorlige formen for omsorgssvikt. Når den opptrer sammen med fysisk vanskjøtsel blir den lettere oppdaget enn når den opptrer skjult bak en vellykket fasade. Lundén (2004), fant i sin undersøkelse at i de tilfellene der førskolelærerne oppdaget følelsesmessig vanskjøtsel som det eneste tegnet på omsorgssvikt ble dette nesten aldri meldt som bekymring. Flere av mine informanter var oppmerksomme på denne type omsorgssvikt, og hadde ved flere anledninger sendt bekymringsmelding på grunnlag av dette. Ingen av informantene hadde erfaring med barn som hadde vært utsatt for fysiske overgrep, men nevnte også dette som tegn de ville tatt på alvor.

- **Kjennetegn ved barns atferd og samspill med andre barn**

Resultatene viser at flere kjennetegn ved barns atferd og samspill med andre barn vekker førskolelærernes bekymring. Informant A:

”Det blir jo mer sånn hvis noen er redd for brå bevegelser, hvis noen hever stemmen ... og veldig angst hvis noen forlater et rom og...”

Førskolelærerne forteller at de blir bekymret når de opplever barn som er redde for høye stemmer og brå bevegelser. Informant E:

”Atferden hadde forandret seg så utrolig, og man begynner jo å lure. Lite språk, men de forteller jo med hele, de viser jo med hele kroppen ...”

Andre kjennetegn som vekker bekymring er barn som stivner i kroppen når det kommer en ukjent voksen inn på avdelingen, eller som gråter hysterisk når kjente voksne forlater et rom. Atferd hos barn som endrer seg brått, eller over tid utløser ofte førskolelærernes bekymring.

Informant B:

”Da jeg jobbet med seksåringer opplevde jeg et barn som gikk tilbake, ned til 2-3års stadiet. Og det utløser også engstelse.”

Barn som regrederer i utviklingen vekker bekymring. Dette kan være blide, glade og fornøyde 2-åringer som plutselig blir hysteriske under stell og bleieskift, eller 6-åringen som stanser opp i utviklingen. Informant B forteller videre:

”... altså sånn rigid oppførsel... hysterisk anfall og hele dagen er ødelagt hvis en snor er feil.”

Rigid atferd der barnets hverdag raser sammen dersom noe uforutsett skjer, omtales som bekymringsfull. Observasjoner av barns samspill med andre barn kan gi grunn til bekymring.

Informant C:

”Og så det med å mangle barn - barn samspill, de passive som trekker seg unna. Og de som kan være veldig kontrollerende og bestemmende og ikke lar andre få innpass.”

Denne type rigid atferd preger ofte barnas samspill med andre barn. Informantene forteller at dette gir seg utslag i at det er vanskelig for barnet å delta i lek med andre. Disse barna kan oppføre seg kontrollerende og bestemmende, og lar ikke andre få innpass i leken, noe som igjen ofte fører til at de leker for seg selv. Også i samspill og lek med andre barn er det

ytterpunktene i barnas atferd som vekker bekymring. Dette er ofte de barna som fremstår som passive og initiativløse og som holder seg for seg selv, og de aggressive som løser konflikter med nevene.

Roller barna inntar i leken er også gjenstand for en av førskolelærernes bekymring.

Informant B:

”Først så tenker du; gosh for en flink leker – får med seg hele gjengen og det er ikke måte på. Og så begynner man å tenke ... Hvorfor gjør han sånn og sånn og ... dette er ikke vanlig.”

Denne førskolelæreren beskriver her et barn som tilsynelatende fremstår som et barn med gode lekeferdigheter, men som ved nærmere observasjon viser seg å påta seg en voksen ”omsorgsrolle” i leken som vekket førskolelærerens bekymring med tanke på barnets hjemmesituasjon.

En annen informant beskriver hvordan hun gjennom å observere barnets rolle i lek, fikk mistanke om at barnet var utsatt for seksuelle overgrep.

”Det vi reagerte på da, det var måten hans atferd var på. Han hadde kunnskap om sex som en fire- femåring ikke burde ha. Og hvordan han da gjorde ting med andre barn.(...) Han fikk jo med seg ungene, og de tenkte jo det var lek, ikke sant?”

Flere av informantene forteller om utsagn fra barn som har utløst deres bekymring. Som den lille gutten som satt ved matbordet og fortalte hvor mange penger mamma har i lommeboken.

”Hadde han sagt hundre tusen, så hadde det vært greit, for da hadde det vært fantasi. (...) Så det var tydelig at dette var et barn som var den voksne hjemme.”

Barns kjennskap til ulike typer rusmidler, og hvordan de omtaler dette i lek og andre situasjoner gjør at førskolelærernes bekymring for barnas hjemmemiljø vekkes:

”... der fortalte barna at de hadde spist Khat-grøt (...) de gjorde jo ikke det. Men der var det jo ting som gjorde at dette ikke var noe å lure på.”

Informant E beskriver her et dilemma med hensyn til barns voldelige atferd:

”... det blir jo litt vanskelig, for tegn du ser etter kan jo være tegn på noe helt annet, men der finnes det ingen oppskrift. Et barn som for eksempel blir utsatt for vold hjemme og kanskje slår mye i barnehagen... At unger slår betyr jo ikke at de blir utsatt for vold. Så det er litt vanskelig, men hvis vi merker at de endrer atferd helt plutselig (...) Det kan jo ha en logisk

forklaring, men at man er litt obs på det.”

Barn som viser utagerende og voldelig atferd oppdages lett i barnehagen. Dette kan være tegn på at barn er vitne til, eller utsettes for vold, eller annen omsorgssvikt i hjemmet. Samtidig kan denne atferden skyldes helt andre årsaker. Når barn viser bekymringsfull atferd kan dette ha mange ulike forklaringer, der omsorgssvikt er en av disse.

Barn som virker isolert og understimulert, og som tydelig mangler erfaringer og opplevelser, blir sett på som et varselstegn. Informant C:

*”Og, også hvis du opplever et barn som har lite erfaringer, opplevelse.
(...) Som er veldig mye hjemme, isolert og understimulert. Du merker at det ikke
vet så mye, ikke har snakka med foreldrene så mye.”*

Barn som ved gjentatte anledninger sier at de ikke vil hjem anser informantene som en naturlig del av barnets selvstendighetsutvikling, men dette er likevel et signal de tar på alvor dersom det varer over tid. Hos de yngste barna som mangler språk, er endring i atferd et signal som vekker bekymring.

Svarene informantene ga på hvilke *kjennetegn ved barnet* som vekker bekymring med tanke på mulig omsorgssvikt var i stor grad relatert til barns normalutvikling og avvik fra denne. Førskolelærerne pekte på mange tegn knyttet til barns atferd, barns lek og samspill med andre barn samt utsagn de kom med i lek og i samtaler i naturlige settinger som vekket deres bekymring med tanke på omsorgssvikt. Noen av disse tegnene oppdages lett, ofte fordi atferden skiller seg ut og avviker fra det normale på ulike måter. Andre tegn er mer vanskelige å få øye på, og fordrer profesjonelle voksne med kunnskap om barn, barns utvikling og barns lek. Som det går frem av sitatene er tegnene som gjør mine informanter bekymret helt i tråd med de tegn Killén (2009) beskriver i sin omtale av de ulike formene for omsorgssvikt. Tegnene informantene beskriver som bekymringsfulle samsvarer også med eksempler på forhold som kan gi grunn til bekymring gjengitt i veilederen ”Til barnets beste – samarbeid mellom barnehagen og barneverntjenesten” (2009). Når førskolelærerne forteller hva som er med på å vekke deres bekymring i barnas lek og samspill med andre barn, er dette i overensstemmelse med Førland (2001) ref. i Drugli (2008), som beskriver hvilke roller barn utsatt for omsorgssvikt kan ta. En kan se på leken som en av inngangsportene til økt forståelse av barn. Her avsløres det som barnet aller mest ønsker å holde for seg selv (Eide-Midtsand, 1990). Det er grunn til å anta at en mer spesifikk kunnskap om omsorgssvikt vil kunne være

med på å gi informantene en større faglig trygghet. Dette vil ha konsekvenser for deres oppfølging av bekymringsfulle signaler hos barn og foreldre, og føre til en større trygghet i samarbeidet med barnevernet.

- **Kjennetegn ved voksen - barn samspillet**

Resultatene viser at uforklarlig atferd i samspill med de voksne i barnehagen også er med på å vekke informantenes bekymring. Her er et eksempel på et utsagn fra en informant som beskriver opplevelsen med barn som har hva som omtales som en ”overdreven trang til omsorg.”

”Sånn barn som spiser deg opp på en måte. Noen gjør det jo uten noen grunn, mens andre gjør det fordi de absolutt ikke møter noe omsorg hjemme, så det har jeg opplevd da. Barn som er helt sånn hungrige. Og da er det jo bare å ta de på fanget og klemme hardt da (latter).”

Her er eksempler på det motsatte:

”Ja, han taklet ikke nærhet, hvis de kom for nært. Og ikke voksne heller, lot seg ikke trøste, ville ikke trøstes.”

”Jeg skjønner at det ikke er alle som vil bli klemt på hele tiden, men de som blir helt vettskremte, da ville jeg nok reagert.”

Her beskriver informanten de barna som vegrer seg for fysisk kontakt og nærhet ved at de blir stive i kroppen, trekker seg unna eller skyver den voksne vekk, ikke lar seg trøste, men holder tilbake gråten.

Det viser seg at forhold knyttet til voksen – barn samspillet som vekker informantenes bekymring, er i tråd med en type atferd som er karakteristisk for barn som er utsatt for omsorgssvikt, og som en følge av dette har utviklet et utrygt tilknytningsforhold til sine omsorgspersoner (Killén, 2009). For førskolelærere som daglig omgås barn, vil det være viktig at de har kunnskap om betydningen av en trygg tilknytning. Det er grunn til å tro at en trygg tilknytning til andre voksne til en viss grad kan kompensere for et barns utrygge tilknytning til sine foreldre (ibid). Det er mitt inntrykk at informantene i denne undersøkelsen var svært bevisste på hvilken rolle de kunne spille i barns liv, både med tanke på tilknytning og for å hjelpe barnet i dets videre utvikling.

- **Kjennetegn ved foreldrene og foreldre – barn samspillet**

Resultatene viser at førskolelærere har gode muligheter til å observere samspillet mellom barna og deres foreldre under tilvenningsperioden, og i forbindelse med henting og bringing i barnehagen. Informant A:

”Jeg reagerer hvis det blir sånn overdrevent, sånn ”Kom her da, lille skatt”, og så er det ikke, du ser på barna at dette er ikke sånn mamma pleier å være. Det har jeg stussa på en del ganger. Når mor gjør sånn fordi hun vet det er det riktige å gjøre, da blir jeg skeptisk.”

Informantene pekte på ulike tegn knyttet til samspillet som kunne være med på vekke deres bekymring. Atferd som virker svært overdreven ble sett på som bekymringsfull.

”Men så er det jo de som ikke har tid til barna, som henter fort, og leverer fort og som prater i mobiltelefonen mens de henter, og barna bare blir dratt hit og dit.”

”Ja, og så det som jeg oftest har reagert på er språkbruk, de som kaller barna for drittunger.”

Informantene blir bekymret når foreldrene virker uinteressert i barna sine, når de verken sier ”Hei” eller ”Ha-det”. Videre reagerer de på foreldre som i barnets nærvær omtaler barnet på en negativ måte uten at barna ser ut til å reagere. En av informantene har opplevd det som skremmende og bekymringsfullt å se at barn ikke reagerer, selv når de blir hentet av tydelig ”rusa” foreldre.

”Det mest skremmende i de tilfellene er jo at ungene bare har godtatt det, som om det var en vanlig ting.”

Tegn ved foreldrene som vekker bekymring er når de møter opp i barnehagen i tydelig påvirket tilstand, ikke klarer å følge opp avtaler i forhold til hente- og bringetider og at ulike forhold som blir påpekt bedrer seg en periode, men ikke følges opp over tid. Aggressiv og truende atferd overfor ansatte i barnas nærvær vekker de ansattes bekymring med tanke på omsorgssvikt. En av informantene har erfaring med dette:

”I det hele tatt å ty til vold, riste eller den type ting fordi du er sint på noen i en barnehage, det gjør man bare ikke. Da begynner en å tenke, at hvis du har sånne problemer med sinnet ditt, hvordan er det hjemme da?”

Foreldre som alltid virker misfornøyd, som stiller spørsmål på en aggressiv måte eller er i konstant forsvarsposisjon oppfattes også som varselstegn.

Ansatte i barnehagen har en unik mulighet til å bli kjent med og få et realistisk innblikk i samspillet mellom barn og foreldre. Måten foreldre henvender seg til og omtaler sine barn kan være en god indikator på forholdet. Informantene blir bekymret når de observerer foreldre som over tid virker stresset, fjerne og ikke involverer seg følelsesmessig i barna sine (følelsesmessig vanskjøtsel). Kvello (2007) påpeker at ansatte i barnehager, skole og voksenpsykiatri generelt ikke er trent i vurderinger av samspill mellom foreldre og barn, og at deres grunnlag for å kunne uttale seg om dette i forbindelse med barnevernets utredningsarbeid er for tynt. Killén (2009) på den annen ser på pedagogisk personale som en uutnyttet ressurs når det gjelder å observere barn, deres funksjon og samspill. Ansatte i barnehager omgås mange ulike barn og foreldre og har som oftest et godt sammenlikningsgrunnlag. Observasjon av barn i samspill med foreldre og andre, bør ifølge Killén (2009) ha en mer sentral plass i vurderingen av omsorgssviktsituasjoner enn det som er tilfelle i dag. Utfordringen kan være at det kan være en lang vei fra observasjon til erkjennelse og handling (Lundén, 2004).

Flere av informantene pekte på viktigheten av å ”skynde seg langsomt” når bekymring oppsto, fordi endring i barns atferd og utvikling kan ha flere ulike årsaker, der omsorgssvikt er en av disse. I dette arbeidet påpeker Killén (2009) viktigheten av at personalet dokumenterer sine observasjoner og skiller mellom observasjoner og tolkninger. I tillegg må tolkningene være forankret i teoretisk kunnskap (ibid).

Tegnene knyttet til foreldrenes atferd og samspill med sine barn stemmer også her overens med eksemplene på forhold som kan gi grunn til bekymring referert i veilederen ”Til barnets beste – samarbeid mellom barnehagen og barneverntjenesten (2009).

En viktig forutsetning for å oppdage barn som utsettes for omsorgssvikt er observante voksne med evne og vilje til å se, og kunnskap om hva de skal se etter (Killén, 2009). En trygg og nær relasjon til barnet som gjør at voksne raskt oppdager endringer i barnets utvikling og atferd er også viktig. Videre vil det være av stor betydning at voksne har klart å skape en relasjon som gjør at barn opplever at de har noen de kan betro seg til. I tillegg fordres det at ansatte i barnehagen har generell kunnskap om barn, barns behov og utvikling. Et grunnleggende godt foreldresamarbeid, kjennskap til foreldrenes livssituasjon og evne til å vurdere foreldre – barn relasjonen vil også være av betydning når et barns omsorgssituasjon

vekker bekymring. I tillegg er det et spørsmål om øynene som ser, og om det ansvar de profesjonelle er villige til å ta (Killén, 2009).

4.1.3 Forutsetninger for å vurdere omsorgssvikt

Førskolelæreres kunnskap om omsorgssvikt og deres forutsetninger for å vurdere omsorgssviktens alvorlighetsgrad har vært fremsatt som en mulig forklaring på hvorfor antallet bekymringsmeldinger fra barnehagene ikke er høyere (Bache-Hansen, 2009). Jeg ønsket å få vite om informantene kjente til den pålagte opplysningsplikten. Informant C sier:

”Jeg synes det er kjempeviktig at vi har den meldeplikten. Men jeg ser jo at det er usikkerhet blant barnehagefolk, når og når skal vi ikke, og er det alvorlig nok... For jeg tror vi kunne ha gjort mye mer egentlig, selv om vi kanskje synes det er småting. Men det er jo noe med å tenke forebyggende og.”

Resultatene viser at informantene kjenner til den pålagte opplysningsplikten, de vet hva dette innebærer og anser dette som riktig og svært viktig.

Videre ville jeg høre om hvordan informantene vurderte sin egen kompetanse. De ble spurt om de opplevde å ha nok kunnskap til å kunne vurdere hva som gjør omsorgssvikten ”alvorlig nok” til at den utløser den pålagte opplysningsplikten.

”Det synes jeg det er dårlig kunnskap om.”

”Nei, da må jeg spørre. Da går jeg til styrer, for jeg synes ikke jeg vet nok om det”

”I saken hvor barnevernet mente saken ikke var alvorlig nok..., da opplevde jeg at jeg ble usikker selv. Det jeg mente var alvorlig nok, mente barnevernet ikke var det ... Så det rokket jo litt ved det jeg mente jeg visste.”

Her var svarene sammenfallende. Ingen av informantene opplever å ha nok kunnskap til å kunne vurdere hva som gjør omsorgssvikten ”alvorlig nok” til at den utløser opplysningsplikten på egenhånd.

På spørsmål om informantene opplevde å ha behov for mer kunnskap om omsorgssvikt svarte en av informantene:

”Absolutt. Jeg føler det. Det er et tema jeg ikke har jobba mye med, og som jeg mener kunne vært vektlagt mye mer under utdanninga.”

Denne informanten er nyutdannet og tilkjenner likevel et behov for mer kunnskap om omsorgssvikt. Hun påpeker at utdanningen ikke i særlig grad har gitt henne den kunnskapen hun opplever at praktisk arbeid krever. En annen informant spesifiserer sitt kunnskapsbehov:

”Ja, det vil jeg si. Det jeg også savner når vi nå er blitt så flerkulturelle er litt kunnskap om barnevernet i forhold til ulike kulturer.”

Informantene ga uttrykk for at de trenger mer kompetanse på hvilke tegn de skal se etter hos barn og foreldre. De er utrygge på hva som ligger i begrepet ”alvorlig nok”, dette gjelder særlig i ”gråsonesaker”. Flere påpekte manglende kunnskap om ulike kulturer og deres oppdragelsestradisjoner. Videre etterlyste informantene bedre kjennskap til det lokale barnevernet og opplæring i å skrive bekymringsmeldinger.

Det er en mulighet for at informantenes svar knyttet til deres behov for mer kunnskap kan ha blitt påvirket av mine spørsmål så langt i intervjuet, og min måte å stille dette spørsmålet på. På den annen side sammenfaller svarene i høy grad med svarene om barnehageansattes kunnskapsbehov gitt i Bache-Hansens (2009) kartleggingsundersøkelse.

Opplysningsplikten inntreffer når det foreligger en begrunnet bekymring for at barnet blir utsatt for mishandling eller alvorlig omsorgssvikt (Lov om barnehager, 2005). Som resultatene viser, opplever ingen av informantene å ha kunnskap nok til å vurdere hva som gjør omsorgssvikten ”alvorlig nok” til å utløse opplysningsplikten. I et forebyggingsperspektiv kan det være grunn til å problematisere formuleringen ”alvorlig omsorgssvikt”. Dersom en førskolelærer opplever at en familie ville hatt nytte av hjelpetiltak fra barneverntjenesten, er ikke dette nok til å utløse opplysningsplikten. I tilfeller der familien motsetter seg å ta frivillig kontakt med barnevernet, kan en mulig konsekvens være at ansatte venter til omsorgssvikten er blitt så synlig at det ikke lenger er noe tvil om nødvendigheten av å melde. Da er det ofte for sent å sette inn forebyggende tiltak, med de konsekvenser det kan ha for barnet og familien.

Det er en stund siden de fleste av mine informanter tok sin utdanning. Som vi kan se opplever også informant D, som er nyutdannet at hun mangler kompetanse på dette området. Dette samsvarer med funnene i en undersøkelse gjort i forhold til blivende barnevernspedagoger, allmennlærere og førskolelæreres vurdering av sin egen beredskap for å møte overgrepsutsatte barn (Øverlien & Sogn, 2007). Kvello (2007) viser til at forskning på dette feltet er i en rivende utvikling og at kunnskapen man har ”går stadig raskere ut på dato”. Det krever etter-

og videreutdanning for å holde tritt med denne fagutviklingen. En opplevelse av mangel på kunnskap kan skape utrygghet hos førskolelærerne. Denne utryggheten kan ifølge Skogen (2004) fungere som en psykologisk barriere. Dette kan igjen føre til at førskolelærerne tar i bruk ulike overlevelsesstrategier for å beskytte seg mot opplevelsen av egen utilstrekkelighet (Claussen 2001, Killén, 2009). Likeledes kan manglende kunnskaper og ferdigheter hos den enkelte førskolelærer og i personalgruppen være en praktisk barriere som kan ha en avgjørende betydning for hvordan en bekymringssak blir håndtert (Skogen, 2004). Utrygghet på grunn av manglende kompetanse kan også føre til at førskolelærere velger la være å reagere (Øverlien & Sogn, 2007). Det er ifølge Killén (2009) en utfordring at det i dag er stor avstand mellom tilgjengelig kunnskap om omsorgssvikt og den som anvendes ute i praksis. Med økt kompetanse om omsorgsvikt og personalets overlevelsesstrategier vil de ansatte i mindre grad oppleve distansering og handlingslammelse.

4.2 Barnehagens praksis i møte med barn som vekker bekymring

Å ha kompetanse om omsorgssvikt innebærer en todelt prosess. Det handler om å ha relevante kunnskaper og holdninger knyttet til det aktuelle temaet. Det innebærer også de ferdighetene som er knyttet til disse kunnskapene og holdningene, og hvordan disse ferdighetene viser seg i konkrete handlinger og måter å løse praktiske arbeidsoppgaver på. Dette utgjør institusjonens og de ansattes praksis.

I dette avsnittet presenteres de tre kategoriene med underkategorier jeg har valgt å bruke for å analysere resultatene knyttet til barnehagens praksis i forhold til å vurdere barns omsorgssituasjon. Jeg har valgt ut følgende kategorier: barnehagens rutiner knyttet til mistanke om omsorgssvikt, samarbeid og førskolelærernes opplevelser og erfaringer med å sende og ikke sende en bekymringsmelding. Som vist i tabellen nedenfor er disse kategoriene delt inn i følgende underkategorier:

Praksis	
Rutiner	- Barnehagens rutiner - Nedskrevne rutiner
Samarbeid	- Samarbeid med barnevernet - Forventninger til barnevernet når en bekymringsmelding er sendt - Samarbeid med andre instanser
Opplevelser og erfaringer med å sende og ikke sende en bekymringsmelding	- Barnehagens praksis ved mistanke om omsorgssvikt - Samarbeid innad i barnehagen - Opplevelser med å sende eller ikke sende en bekymringsmelding

Tabell 3 Kategorier og underkategorier til tema praksis knyttet til omsorgssvikt

Presentasjonen vil følge samme rekkefølge som vist i tabell 3.

4.2.1 Barnehagens rutiner knyttet til mistanke om omsorgssvikt

Som vist i tabell 3, er det to sider ved barnehagens rutiner knyttet til mistanke om omsorgssvikt som blir belyst. Her ønsket jeg å få vite om barnehagen har rutiner for å håndtere mistanke om omsorgssvikt, og om disse rutinene foreligger skriftlig. Resultatene her er noe uklare. Dette kan skyldes at mine spørsmål var lukket, og at måten de ble stilt på var uklar. Noen av informantene svarte benektende, eller var usikre på om barnehagen hadde rutiner for hva som skulle skje når det oppstod mistanke om omsorgssvikt. Da de senere i intervjuet ble spurt om hva de gjorde når de ble bekymret for et barns omsorgssituasjon viste det seg at samtlige informanter hadde klare oppfatninger om sin egen og barnehagens praksis, uten at dette ble omtalt som rutiner. Kanskje legger informantene her for dagen en form for taus kunnskap. Jeg har valgt å drøfte svarene som ble gitt hver for seg. Barnehagens praksis når et barns omsorgssituasjon blir presentert og drøftet under punkt 4.2.3 Opplevelser og erfaringer med å sende og ikke sende en bekymringsmelding.

Resultatene knyttet til barnehagens rutiner varierte. Informant B svarte:

”Det foreligger ingen rutiner, men jeg har jobbet frem mine egne rutiner som jeg er trygg på.”

Informant C:

”... vi har jo snakka om hvordan vi skal håndtere det og vi hadde jo barnevernet her på et personalmøte hvor de fortalte litt om sin jobb og hva de mente vi burde gjøre og når. Og så hadde vi en diskusjon på det da.”

Den ene av informantene er helt klar på at barnehagen som organisasjon ikke har utarbeidet rutiner og at hun har utarbeidet egne rutiner som hun følger. Den andre informanten tilkjenner at en viss form for rutine har vært drøftet i personalgruppen, uten at hun synes å ha en klar formening om hva disse rutinene går ut på.

Andre informanter henviser til mer generelle handlingsplaner. Informant E:

”Jeg gikk igjennom HMS- permen vår (Helse, Miljø og sikkerhet, min anmerkning) for ikke så lenge siden for å se på hvilke rutiner vi hadde på akkurat dette her, og jeg burde kanskje ikke si det, men i forhold til alle de andre rutinene vi har, synes jeg vi har veldig lite på akkurat dette. Og det synes jeg er skremmende, for det var jeg faktisk ikke obs på. (...) Sånn sett var det fint at du kom inn, for det fikk i hvert fall meg til å begynne å tenke litt på hva vi kanskje burde friske oss litt opp på. Så vi har som sagt rutiner, og de er veldig klare og det står telefonnummer og sånt og det er jo lett å finne frem i HMS-permen.”

Her er rutinene skrevet ned og lett tilgjengelige. Hennes deltakelse som informant i mitt prosjekt ser ut til å være den utløsende årsak til at hun tok initiativ til å oppdatere seg på dette.

Informant D som jobber i samme barnehage sier:

”Vi har jo en HMS-perm og visse ting ... hvis vi mistenker overgrep så har vi retningslinjer på det som vi følger og ... vi har en perm som vi har blitt henvist til å lese, så ja, de foreligger skriftlig.”

Her fikk jeg inntrykk av at informanten var veldig usikker. Slik jeg oppfattet henne var hun ikke blitt informert om barnehagens rutiner. Det kunne virke som hun som nyansatt var blitt henvist til å sette seg inn i innholdet i HMS-permen på egenhånd.

På spørsmål om disse rutinene foreligger skriftlig svarte informant A:

”Det gjør det helt sikkert (latter), men jeg er litt sånn ... Det er jeg ikke helt sikker på. Nei, det vet jeg ikke helt.”

Informant C svarte:

”Oj, det kan jeg ikke si helt 100 %, men jeg mener vi skrev det opp. Vi har en sånn rutineperm, ja, jeg mener det står der.”

Slik jeg oppfatter disse svarene, er informantene usikre på barnehagens rutiner, og også på om rutinene foreligger skriftlig. På tross av dette, hadde samtlige informanter en klar formening om hva de skulle gjøre dersom de ble bekymret for et barns omsorgssituasjon.

Dette vil som nevnt bli utdypet nærmere under punkt 4.2.3 Opplevelser og erfaringer med å sende eller ikke sende en bekymringsmelding.

Manglende oversikt over institusjonens rutiner innebærer en mulig praktisk barriere med hensyn til hvordan en bekymringssak skal håndteres (Skogen, 2004). På bakgrunn av sin kartleggingsundersøkelse konkluderer Bache-Hansen (2009) med at det lave antallet meldinger fra barnehagene ikke har sammenheng med manglende rutiner. I denne undersøkelsen var informantene styrere. Sett opp mot mine funn kan det være grunn til å tro at resultatet kunne blitt et annet dersom informantene i Bache-Hansens kartleggingsundersøkelse hadde vært pedagogiske ledere. Det kan tyde på en informasjonssvikt når nødvendig informasjon ikke blir formidlet ”nedover” i systemet. Bache-Hansen (2009) hevder at en utfordring for barnehagene er å ha rutiner som også fungerer i saker der de ansatte er usikre på om de skal sende en bekymringsmelding eller la det være.

4.2.2 Samarbeid

Som en kan se av tabell 3, vil fokuset her ligge på barnehagens samarbeid med barnevernet, førskolelærernes forventninger til barnevernet når en bekymringsmelding er sendt, og samarbeid med andre instanser utenfor barnehagen. Samarbeid innad i barnehagen vil bli drøftet under punkt 4.2.3 Opplevelser og erfaringer med det å sende eller ikke sende en bekymringsmelding.

- **Samarbeid med barnevernet**

For å få belyst hvilke samarbeidsrutiner barnehagene har med barnevernet, opplevde jeg å måtte konkretisere spørsmålene. I likhet med spørsmålene knyttet til barnehagenes rutiner ved mistanke om omsorgssvikt, kunne det virke som om dette var en del av førskolelærernes ”tause” kunnskap og at rutiner for samarbeid med barnevernet ikke var kjent for alle. Dette kan enten skyldes at slike rutiner ikke forligger, eller at dette er styrernes/enhetsledernes ansvarsområde og at informasjon om dette ikke er videreformidlet innad i organisasjonen. Resultatene som kom frem tyder på at det nylig har skjedd endringer i barnevernets tilbud til barnehagene med hensyn til tilgjengelighet og muligheter for anonyme drøftinger. Dette fremhevet alle som et positivt tiltak. Informant C:

”Der har de åpnet for en sånn anonym diskusjon. Jeg tror det er hver mandag ... De har satt av et fast tidspunkt en dag i uken, en eller to timer,

hvor det sitter noen som er tilgjengelige for drøfting av saker anonymt. Det tror jeg er ganske nytt, faktisk. Det er nok noen faste personer som har med barnehagene å gjøre, en eller to. De har også tilbud om at vi kan ta med foreldrene på en uformell samtale før meldingen.”

Informant E forteller:

”Nå har jeg nettopp fått vite at det skal være en eller to kontaktpersoner i barnevernet som man skal kunne ringe til (...) Det er klart at det vil gjøre det lettere å ha en du faktisk kan ringe og snakke med, så blir det ikke så vanskelig å finne frem og sånn. Og det er nok et veldig bra tiltak, og det er nytt.”

Her refererer informantene til nye tiltak som ingen av de foreløpig har erfaring med. Ingen av barnehagene hadde ifølge informantene faste samarbeidsrutiner, samarbeidsmøter eller faste kontaktpersoner i barnevernet.

Resultatene som kom frem på bakgrunn av spørsmål om hvordan informantene opplevde innholdet og relasjonen i samarbeidet med barnevernet var delte. Noen av førskolelærerne hadde gode erfaringer med sitt samarbeid med barnevernet, mens andre hadde mer blandede erfaringer, noe som igjen var med på å påvirke deres tillit til barnevernet.

Informant E:

”Det har alltid vært positivt, altså rolige, fattede mennesker som hører på deg og ikke gir noe mer eller mindre enn det de skal, hvis du skjønner. Det har aldri vært frustrerende og ikke hatt følelsen av å bli hørt eller. Mange er kanskje litt sånn ekstra nervøse når man tar en sånn telefon, og litt sånn sårbar. Da trenger du en som er litt sånn rolig som sitter i den andre enden. Så det har bare vært positivt.”

Informant B har liknende erfaringer:

”De gangene jeg har ringt barnevernet fordi jeg har hatt en uggen følelse i magen, så har jeg fått kjempehjelp bestandig. Så jeg har bare gode erfaringer.”

Disse informantene har opplevd å bli møtt på en god måte. De har blitt lyttet til og har opplevd et tilgjengelig barnevern. Førskolelærerne legger vekt på viktigheten av å ha et tilgjengelig barnevern som tar dem på alvor og er åpent for anonyme drøftinger. Informant D forteller om en litt annen erfaring:

”I ettertid føler jeg at det ble litt både og ... eller det var hvordan saken ble formidlet til mor i ettertid som jeg syntes var litt belastende, ikke belastende, men (pause). I og med at jeg ikke har jobbet så mye med barnevernet så hadde jeg et bilde av hvordan det skulle være (...) Jeg følte meg litt sånn sviktet på en måte.”

Hun sier videre: ”Jeg vil ikke generalisere å si at barnevernet er sånn. Noen kan jo være kjempedyktige, men den saken der synes jeg var...”

Dette var informantens første møte med barnevernet, noe hun opplevde som belastende. De som hadde dårlige erfaringer med barnevernet presiserte at dette stort sett skyldtes forhold knyttet til den enkelte saken eller saksbehandler, og ikke barnevernet som institusjon.

I saker der barnehagen har blitt brukt som tiltak, har noen av informantene gjort seg erfaringer knyttet til samarbeidet som i ettertid har påvirket deres forhold til barnevernet. Informant A:

”Når barnehagen blir brukt som tiltak opplever jeg at samarbeidet er for dårlig. Jeg mener at, jeg vet ikke om det er fordi de er overarbeidet eller hva, men det er jo ikke bare å sette i gang et tiltak og ikke evaluere og samarbeide med de som blir brukt. Hva er vitsen? Er det bare å, ja, nå har vi fått til et tiltak, så nå er det ikke mer for oss ... for meg blir det helt feil.”

Informanten berører her et tema som opptok flere av førskolelærerne, noe som viser viktigheten av at det opprettes formelle samarbeidsrutiner i slike saker.

Informant C berører et dilemma som oppleves som utfordrende for samtlige informanter. Spørsmålet om når er en bekymring ”alvorlig nok” til å utløse opplysningsplikten til barnevernet, og hvem skal vurdere dette?

”De sier jo så fint at de vil at barnehagene skal melde fra i saker, men det er et eller annet som får meg til å tvile på at de egentlig vil det. Det er kanskje litt farlig å si ut i fra, ja...”

Her ber jeg informanten utdype hva hun mener og hun fortsetter:

”I hvertfall så får det meg til å tenke litt, og det der med at de avviste vår telefonoppringing i fjor. For når barnehagene er så bekymra og de sier nei, liksom. Hva skal til da? Hvis det er flere som har opplevd det, så kan det være en grunn til at barnehagene ikke melder. De har prøvd, og så har det ikke gått. Da kan det jo hende at terskelen stiger, da, når de ikke blir hørt før... Så hva mener egentlig barnevernet?”

Flere av informantene har opplevd at resultatet av anonyme drøftinger har vært at barnevernet ikke har ansett barnehagens bekymring som ”alvorlig nok”.

Avgjørelser tatt av saksbehandlere i barnevernet er med på å prege førskolelærernes tillit til barnevernet. En av informantene sier:

”Men der hvor barnevernet ber meg sende en 1 ½-åring gammelt barn med

40 i feber alene i taxi hjem, da klarer jeg ikke å ha respekt for barnevernet.”

Denne informanten hadde flere liknende eksempler på beslutninger tatt av barnevernet som gjorde at hun var svært skeptisk til måten ulike saker ble håndtert. Hun var likevel litt ambivalent i forhold til hva hun mente ville være en god løsning. Om en annen sak forteller hun:

”Men samtidig er jeg veldig sånn at hvis det hadde endt med omsorgsovertakelse, så vet ikke jeg om de kommer til noe ålreit sted, da heller.”

Slik jeg oppfatter det, vurderer informanten her konsekvensene av å sende en bekymringsmelding. Som et resultat av informantens manglende respekt for barnevernet og de avgjørelser de tar, foretar hun en vurdering som ligger utenfor hennes ansvarsområde.

- **Forventninger til barnevernet når en bekymringsmelding er sendt**

Resultatene knyttet til spørsmålet om hvilke forventninger førskolelærerne har til barnevernet når en bekymringsmelding er sendt, viste seg å være sammenfallende. Informant A har følgende forventning:

”Da har jeg en forventning om at de skal snakke med meg. Forhøre seg om hvorfor jeg ble bekymret, og hva jeg synes barnet trenger.”

Informant E sier:

”Nei, det vil jo være at en sak blir tatt opp veldig kjapt.(...) At du blir tatt på alvor. For det er jo ikke akkurat den letteste løsningen å sende en bekymringsmelding til barnevernet.(...) At de får den hjelpen de trenger, ganske enkelt. Det er det jeg forventer.”

Informantene forventer å bli tatt på alvor, å bli tatt med på råd og at meldingen fører til at barnet og familien raskt får den hjelpen de har behov for. Informant C svarer:

”Da forventer jeg at de kommer og møter oss. Og setter seg inn i saken, og finner ut hvordan de og vi kan hjelpe den familien og barnet. Det forventer jeg da, at de tar i et tak.”

Førskolelærerne ser på sin egen og barnehagens innsats som et naturlig tiltak for å bedre barnets og familiens situasjon.

På spørsmål om i hvilken grad forventninger innfris svarer informant E:

”Ja, bortsett fra den ene saken med seksuelle overgrep. Da husker jeg at

jeg ble skikkelig skuffet over hvordan det ble taklet. Og hvordan den historien endte. (...) Det var jo flinke folk, men det sluttet ikke helt slik man hadde håpet.”

Informant B svarer:

”Så det har alltid skjedd noe også.(...) Du har sett at det har vært barnevern. Det har ikke vært foreldrevern på en måte.”

Som svarene her viser, opplever informantene at barnevernet i de fleste tilfeller innfrir deres forventninger knyttet til oppfølging av bekymringsmeldinger. Det kan se ut til at førskolelærerne i liten grad har gjort seg opp noen mening i forkant om hvilke tiltak som bør settes inn. Dette er en vurdering de overlater til de ansvarlige i barnevernet å ta. Mens noen hadde opplevd et barnevern som tok ansvar, og hvor barna og familiene fikk rask og hensiktsmessig hjelp, hadde andre opplevd et barnevern som fungerte mer som det de omtalte som et ”foreldrevern.”

Lovendringen som gjør at barnevernet nå er forpliktet til å gi en tilbakemelding til barnehagene når en bekymringsmelding er sendt, anså informantene som positiv. Ingen av informantene kjente til lovendringen og hadde så langt heller ingen erfaring med den.

Et gledelig funn i denne undersøkelsen er at samtlige av mine informanter rapporterte om nylig igangsatte tiltak hvor målet ser ut til å være et bedret samarbeid mellom barnehage og barnevern. Det er lagt til rette for et mer tilgjengelig barnevern med faste tider for anonyme drøftinger. Det er grunn til å tro at dette er et resultat av funnene fra kartleggingen av samarbeidet mellom barnehage og barnevern gjennomført av Bache-Hansen (2009).

Resultatene viser at informantene hadde gjort seg ulike erfaringer i sitt samarbeid med barnevernet, både i forhold til anonyme drøftinger, i hvilken grad deres forventninger ble innfridd, når en bekymringsmelding ble sendt og når barnehagene blir brukt som tiltak i saker utredet av barnevernet. Noen av informantene opplevde at ansatte i barnevernet ikke anså deres bekymring for omsorgssvikt som ”alvorlig nok” til å meldes. Dette er et dilemma som omtales som et av de mest utfordrende for barnehageansatte. I arbeidsprosessen med ”gråsonesaker” vektlegger Bache-Hansen (2009) de ansattes faglige kompetanse og et mer åpent, synlig og tydelig barnevern som viktige komponenter. Kvello (2008) påpeker at man i sin vurdering i slike saker må tas hensyn til barns ulike forutsetninger og behov. Det er grunn

til å tro at barnehageansatte er i stand til å ta denne vurderingen på bakgrunn av deres kjennskap til barnet og dets familie.

En mulig konsekvens av at førskolelærere opplever at deres bekymring ikke blir tatt på alvor kan være at de venter til omsorgssvikten er blitt mer synlig, lettere å påvise og derfor mer alvorlig før de melder fra i frykt for å gjøre feil og få saken avvist (Bratterud & Emilsen, 2009). I et forebyggingsperspektiv er dette svært bekymringsfullt. En annen konsekvens kan være at førskolelærerne tolker det som barnets beste og ikke melde fra om sin bekymring, og heller setter inn kompenserende tiltak i barnehagen (ibid).

Resultatene fra min undersøkelse viser at informantene stort sett er fornøyd med barnevernets oppfølging etter at en bekymringsmelding er sendt. Hvordan barnevernet håndterer saken etter at barnehagen har sendt en bekymringsmelding er av stor betydning for hvordan de ansatte vil reagere neste gang det oppstår bekymring om et barns omsorgssituasjon. En viktig motivasjonsfaktor for barnehageansatte er at de opplever at deres bekymring blir tatt på alvor og hensiktsmessige tiltak igangsettes (Lundén, 2004). Bratterud & Emilsen (2009) fant i sin undersøkelse at det ikke er manglende kompetanse hos de ansatte som avgjør barnehagens meldepraksis, men hva som skjer når de melder fra om sin bekymring.

Informantenes misnøye med samarbeidet med barnevernet i saker der barnehagen er et hjelpetiltak i medhold av Lov om barneverntjenester (1992), er med på å påvirke deres generelle forhold til barnevernet. Dette samsvarer med funn gjort av Bache-Hansen (2009) der styrerne også påpekte at de ønsket mer informasjon om barn og familier i slike saker. Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver (2006) fremhever viktigheten av et godt samarbeid mellom barnehage og barnevern der barnehageplass blir benyttet som et tiltak etter barnevernloven. Som et ledd i å bedre samarbeidet mellom barnehagen og barnevernet og for å kunne samarbeide om forebyggende tiltak, anbefales det i veilederen utgitt av Barne- og likestillingsdepartementet og Kunnskapsdepartementet (2009) faste samarbeidsmøter.

- **Samarbeid med andre instanser**

Informantene ble spurt om de hadde vurdert å kontakte andre av barnehagens samarbeidspartnere i stedet for barnevernet i saker der de var bekymret for et barns omsorgssituasjon. Også her var informantene samstemte i sine svar. Her svarer informant E:

”Hvis det handler om at familien ikke fungerer, omsorgssvikt, seksuelle overgrep, vold, altså da er i hvert fall barnevernet det første jeg tenker på å kontakte.”

Informant A svarer:

”Jeg liker å kalle en spade for en spade. Nei, det synes jeg blir for dumt.”

Heller ingen av de andre informantene hadde vurdert å ta kontakt med noen andre av barnehagens samarbeidspartnere i slike saker.

I sin undersøkelse fant Baklien (2009) at lærere og barnehageansatte frykter for hva som kan skje med forholdet til foreldrene, og deres evne til å ta vare på barnet dersom de henvender seg til barnevernet med sin bekymring. I slike saker velger de derfor å ta kontakt med helsesøster eller PPT fremfor barnevernet. I veilederen ”Til barnets beste – samarbeid mellom barnehagen og barneverntjenesten” (2009) presiseres det at opplysningsplikten til barnevernet ikke bortfaller ved at barnehagen tar kontakt med andre tjenester for å få deres vurdering av barnets situasjon. Resultatene av mine funn viser at informantene ikke er i tvil om at barnevernet er riktig instans å ta kontakt med dersom et barns omsorgssituasjon vekker deres bekymring.

4.2.3 Opplevelser og erfaringer med å sende og ikke sende en bekymringsmelding

Som vist i tabell 3, vil jeg under dette punktet presentere og drøfte funnene knyttet til barnehagens praksis ved mistanke om omsorgssvikt, samarbeid innad i barnehagen og forhold som påvirker avgjørelsen om å sende eller ikke en bekymringsmelding.

Punkt 4.2.1 Barnehagens rutiner knyttet til mistanke om omsorgssvikt, viser at informantene ikke hadde inngående kjennskap til barnehagens rutiner for håndtering av bekymring om omsorgssvikt. Noen henviste til mer generelle beredskapsplaner. Da de ble spurt om hva de gjorde når de ble bekymret for et barns omsorgssituasjon viste resultatene at samtlige informanter beskrev hvilken praksis de fulgte, og at den var tilnærmet lik i alle barnehagene. Informant B forteller om en lang prosess:

”Jeg gjør ikke noe overilet. Jeg får ikke en følelse i dag, og ringer i morgen liksom. Jeg vil jo gjerne observere lenger og høre med dem jeg jobber sammen med. Og så skriver vi ned ting som bekymrer oss, helt konkret, så vi har noe i bakhånd. Så det kan sikkert gå en måned før ... da har jeg også hatt en foreldresamtale underveis, ikke for å snakke om barnevern, men kanskje prøve å

finne en årsak. Samtidig bruker jeg lederteamet, for å føle at jeg har støtte før jeg tar foreldresamtalen.”

Informant C:

”Drøfter det med kollegaer på avdelingen, andre pedagogiske ledere og styrer før jeg tar en samtale med foreldrene.”

Når bekymring oppstår, diskuteres dette på avdelingen med de øvrige ansatte. Barn og foreldre observeres og ulike tegn som vekker bekymring loggføres. Videre drøftes ofte bekymringen på møter der styrer/enhetsleder/fagleder er til stede sammen med barnehagens øvrige pedagogiske ledere. Informant C:

”Ja, og så har vi noen ganger kollegaveiledning på pedledermøtene (...) og ofte handler disse problemstillingene om usikkerheten på om det kan være omsorgssvikt, eller hva vi skal gjøre med de foreldrene, ikke sant, i forhold til barnet.”

I saker der førskolelærerne er bekymret for barns omsorgssituasjon og/eller usikker på om situasjonen er ”alvorlig nok”, er kollegaveiledning og samtale med styrer vanlig praksis. I tillegg tar personalet kontakt med barnevernet for anonyme drøftinger. Noen steder er dette styrers/enhetsleders/fagleders ansvar, andre steder velger førskolelærerne å ta denne kontakten selv. I saker som ikke dreier seg om mistanke om fysisk vold eller seksuelle overgrep, avholdes et møte med foreldrene der bekymringen drøftes, før en eventuell melding sendes. Resultatene viste at det er styrer/enhetsleder som tar ansvar og leder bekymringssamtalen med foreldrene, enten alene eller i samarbeid med førskolelæreren.

Informant B:

”Det har vært styreren som har ledet de samtalene. Som det er blitt sagt, dere (avdelingspersonalet, min anmerkning) skal ha den daglige kontakten med foreldrene etterpå. Derfor er det greit at det er jeg som fører ordet, så kan de bli fly forbanna på meg, og så kan de komme ned på kontoret å være sinte på meg, og så kan dere ha den ordentlige kontakten.”

Det oppleves som en god støtte for informantene at styrer/enhetsleder tar ansvar for bekymringssamtalene. Dette medfører også at det blir det lettere å opprettholde et godt forhold til foreldrene.

Resultatene viser at støtte fra ledelsen og godt samarbeid innad i barnehagen er av stor betydning når førskolelærerne blir bekymret for et barns omsorgssituasjon. Informant D:

”Ja, jeg fikk jo høre at jeg ikke trengte å stå alene. Jeg fikk mye støtte, absolutt.”

Informant C:

”... da tar du det med deg hjem, og blir lei deg fordi du ikke har gjort det, når du vet at familien fortsatt sliter. Og da tar jeg det opp med kollegaer og får støtte på det og ...”

Informantene opplever at de er blitt godt ivaretatt av ledelsen og andre kollegaer, både når de har tatt en avgjørelse om å sende en bekymringsmelding, og når de har valgt å ikke gjøre det.

Resultatene viser at det er ulike vurderinger som legges til grunn når informantene velger å sende, eller ikke sende en bekymringsmelding til barnevernet.

”Observasjoner og samtaler med mine kollegaer, mine overordnede og til slutt etter en anonym kontakt (med barnevernet, min anmerkning).”

Drøftinger med kollegaer, ledere og barnevernet vektlegges av informantene som viktige ledd i prosessen som leder frem til en bekymringsamtale med foreldrene før en bekymringsmelding sendes. I enkelte tilfeller har informantene opplevd at anonyme drøftinger med barnevernet har vært utslagsgivende for at barnehagen valgte å ikke sende bekymringsmelding. Informant C peker på støtten fra barnevernet som avgjørende:

”De gangene det ikke har vært så alvorlig har jeg ringt (barnevernet, min anmerkning), og fått bekreftet at det kanskje ikke har vært så alvorlig.”

I samråd med barnevernet valgte informant B i en sak å ikke sende bekymringsmelding til barnevernet. Hun forteller:

”Men det var sånn at jeg hadde skrevet ferdig en rapport og den sparte jeg på lenge her i barnehagen. For jeg tenkte hvis, for dette var en skolestarter, så jeg tenkte at hvis skolen også reagerer så har jeg i hvert fall den. Og den var jo datert når jeg hadde ringt barnevernet og sånn. Så det tenkte jeg var greit å ha. (...) Det var vel den eneste lille taggen av tvil som hang igjen, i og med at jeg gjemte den.”

Informant C har en liknende erfaring:

”Det var faktisk barnevernet som var den utløsende årsak til at vi ikke sendte.(...) Jeg hadde følt meg mye tryggere hvis de hadde sagt at de skulle undersøke saken

eller send en melding, så ser vi hva vi hva det er. Og hvis de hadde funnet ut at det ikke var noe, så hadde de jo bare avsluttet saken. Men da hadde de i hvert fall gjort noe, gått et skritt videre. Så da hadde jeg følt meg tryggere.”

Her spurte jeg informanten om dette ville få henne til å ikke sende en bekymringsmelding neste gang hun opplevde noe liknende. Dette avviser hun og sier:

”Hvis det skjer igjen, gir vi oss ikke så lett. Da hadde vi kanskje sendt den meldinga med eller uten foreldrenes samtykke. For da hadde vi vært sikre på at det hadde blitt gjort noe.”

En informant valgte ved to anledninger å ikke kontakte barnevernet og begrunnet det slik:

”Det var på bakgrunn av hvordan barnevernet fungerte i den kommunen, lite profesjonelt.”

”Å melde ville bare skape vondt mellom barnehagen og foreldrene. Det ville ikke komme noe godt ut av det.”

Her oppgis et dårlig fungerende barnevern og frykten for å ødelegge forholdet til foreldrene som begrunnelse for å ikke ta kontakt med barnevernet.

Der barnets atferd har vært årsaken til bekymringen, og førskolelærerne har vært usikre, har de valgt å sette inn tiltak i barnehagen og vente med å ta kontakt med barnevernet.

”Men så er det også saker som jeg har tenkt litt på og så har jeg ikke kommet så langt at jeg har ringt til barnevernet heller. Så har vi tenkt at dette må vi snakke litt mer om, og hva kan vi gjøre for barnet i barnehagen, og så har vi satt i gang et eller annet, og så har det på en måte forbedra seg.”

”Vi gjør noe i barnehagen først, for å se om det hjelper, og om det er... hvis det ikke hjelper, så kanskje vi burde ringe, ikke sant?”

Dette kan være en form for overlevelsesstrategi hos de voksne. Barnets problemer omdefineres til et pedagogisk problem, eller personalet og inntar en ”vente og se holdning”.

Flere av informantene har opplevd at familier de har vært bekymret for har flyttet.

”Nei, men de flytta før jeg fikk gjort noe. Og de flytta utenbys så da... De flyttet vel kanskje fordi det begynte å ... nei, det skal ikke jeg si for det blir bare gjetting, men de kjente kanskje at det begynte å brenne litt...”

Dette har skjedd etter at barnehagen har tatt opp sin bekymring i en foreldresamtale, eller mens saken har vært til behandling hos barnevernet.

Informantenes sitater viser betydningen av et godt samarbeid innad i den enkelte barnehage. Informantene vektlegger ledernes og kollegaenes støtte som en viktig ressurs i arbeidet med bekymringssaker. Særlig fremheves styrerens rolle. Hvordan styreren utøver sitt ansvar og makt, vil ut fra mine funn kunne være avgjørende for hvordan barnehagen vil takle utfordringene knyttet til bekymringer om et barns omsorgssituasjon. I barnehager der de ansatte ikke får støtte fra ledelsen, vil dette kunne oppleves som en maktbarriere (Skogen, 2004). Konsekvensen kan bli at de ansatte unnlater å melde sin bekymring videre. Dette kan også bli konsekvensen der det er uenighet mellom styrer og øvrige ansatte om alvorligheten i bekymringen. Skogen (2004) omtaler dette som en systembarriere. Støtte fra kollegaer og ledelse og et trygt arbeidsmiljø er som vi ser av betydning for ansatte som er i en situasjon der de må ta inn over seg og leve med de belastninger arbeid med omsorgssviktende familier kan være.

Barnehagenes mulighet for anonyme drøftinger med barnevernet trer også frem som en viktig del av arbeidet med bekymringssaker. Dette samsvarer med tidligere undersøkelser (Lundén, 2004, Bache-Hansen, 2009). I kontakt med barnevernet har flere av informantene opplevd å få god hjelp. Andre har opplevd å bli enda mer usikre på sine egne faglige vurderinger. Bakgrunnen for dette er de tilfellene der barnevernet på bakgrunn av anonyme drøftinger har kommet frem at bekymringen ikke er "alvorlig nok". Denne type erfaringer kan føre til at barnevernet oppleves som en maktbarriere og få konsekvenser for hvordan en liknende bekymring vil bli håndtert ved en senere anledning. Slike erfaringer kan også føre til at barnehagepersonalet "bruker" dette som en begrunnelse for å ikke ta kontakt med barnevernet neste gang de står i en liknende situasjon og føler at de ikke strekker til.

Informantene oppgir ulike begrunnelser for ikke å melde fra om sin bekymring til barnevernet. Avgjørelsene forklares med et dårlig fungerende barnevern, frykt for å ødelegge forholdet til foreldrene og frykt for at foreldrene skal ta barna ut av barnehagen og/eller flytte. Disse forklaringene kan være reelle. Kvello (2007) viser blant annet til at en del familier lever på flukt fra barnevernet. Begrunnelsene kan også være overlevelsesstrategier førskolelærerne ubevisst tar i bruk når de står overfor belastende situasjoner hvor de opplever at de ikke strekker til (Claussen, 2001, Killén, 2009).

Andre overlevelsesstrategier informantene i min undersøkelse kan ha tatt i bruk er distansering og ansvarsfraskrivelse der personalet har inntatt en "vente og se holdning", eller

en problemforflytning. Ved problemforflytning omdefineres barnets atferd til et pedagogisk problem der det settes inn tiltak rettet mot barnets atferd. Dette er samtidig med på å gi de ansatte følelsen av å ha gjort noe (Claussen, 2001, Killén, 2009).

Ingen av informantene så ut til å reflektere over at deres begrunnelser for å ikke sende bekymringsmeldinger til barnevernet kunne skyldes overlevelsesstrategier. En grunn til dette kan være at bevissthet om dette temaet ikke ble berørt under intervjuene. Det er imidlertid grunn til å tro at dette er forhold førskolelærere mangler kunnskap om. Dette jamfør Killén (2009) som konstaterer at de fleste faggrupper som i dag kommer i kontakt med barn utsatt for omsorgssvikt, mangler innsikt i de mekanismene og fenomenene som er med på å påvirke og styre deres praksis.

4.3 Tiltak som kan bedre barnehagens meldepraksis

Som resultatene viser er det mange og ulike faktorer som er med på å påvirke hvilke kunnskaper og ferdigheter førskolelærerne tar i bruk når et barns omsorgssituasjon vekker bekymring. Til slutt i min undersøkelse ønsket jeg å få vite hvilke tiltak informantene mente kunne være med på å bidra til å bedre barnehagens meldepraksis. Som det fremgår av tabellen under ble underkategoriene økt kunnskap og et mer synlig barnevern pekt på som de viktigste tiltakene. I dette avsnittet vil disse tiltakene bli omtalt nærmere.

Tiltak som kan bedre barnehagens meldepraksis	
Tiltak som kan bidra til en forbedring av barnehagens meldepraksis	- Økt kompetanse - Et mer synlig barnevern

Tabell 4 Kategorier forbedringstiltak i barnehagens meldepraksis

Presentasjonen vil følge samme rekkefølge som vist i tabell 4. Tiltakene vil bli drøftet samlet.

4.3.1 Økt kompetanse

Resultatene viser at informantene vektla behovet for kunnskap som et av de viktigste tiltakene for å bedre barnehagens meldepraksis. Informant E sier:

”Jeg tror kanskje vi trenger, ...mange av oss trenger litt oppfrisking og flere trenger å lære litt mer om dette her, mye, mye mer om dette her.”

Informant B:

”Jeg tror nok at vi ikke har kunnskap nok. (Om hva? – mitt spørsmål) Om alt, fra den vanskelige samtalen med foreldrene, hva man skal se etter, hvordan man skal skrive en melding. Altså alt man trenger. ALT.”

Informanten er her svært klar i sin vurdering. Hun opplever behovet for kunnskap som den viktigste faktoren i arbeidet med å bedre meldepraksisen. Hun nevner behovet for mer og bedre kunnskap om hvilke tegn en skal se etter for å oppdage mulig omsorgssvikt, kunnskap om hvordan man skal drøfte sin bekymring med barnets foreldre og mer praktisk om hvordan en bekymringsmelding til barnevernet skal formuleres. Behovet for kunnskap om hvordan en bekymringsmelding skal fylles ut berører informant E i dette sitatet:

”Hvis barnevernet kom i barnhagen og fortalte litt om hva vi skal og faktisk kan gjøre. Jeg tror det hadde vært ... og det høres kanskje litt sånn lettvt ut, men folk synes kanskje det er lettere når man har et sånt papir eller skjema å forholde seg til.”

Informanten berører her også behovet for et mer synlig barnevern som et viktig tiltak. Som tabellen viser er dette et annet tiltak informantene mener vil være med på å forbedre barnehagens meldepraksis.

4.3.2 Et mer synlig barnevern

Svarene informantene ga tyder på at de ønsket et mer synlig barnevern som kunne fungere som en naturlig samarbeidspartner både i forhold til barnehagens ansatte og foreldrene.

Informant E etterlyser dette:

”Da tenker jeg at PPT og pedagogisk fagteam er liksom en mye større del av barnehagehverdagen. Mens barnevernet er liksom litt mer usynlig (...) Kanskje barnevernet kunne kommet på personalmøter eller foreldremøter og snakket litt om hva de gjør og... at de hadde blitt litt mer kjent.”

I forhold til samarbeidet med de ansatte i barnehagen nevner informant A et konkret tiltak:

”Det måtte jo være samarbeidsmøter hvor vi tar opp cases og drøfter saker anonymt.”

Informant B berører behovet for større åpenhet knyttet til barnevernets arbeid.

”Kanskje at det var åpent for alle, foreldre og alle visste at dette er en barnehage som også jobber med den biten. At det ikke bare er mer oppe i dagen for oss, men at det var oppe i dagen for foreldrene. Ikke som noe trussel, som den store stygge ulven, men at dette var en bit av det å ha barn i barnehagen, rett og slett. Fått frem at det ikke var så farlig, mer forebyggende.”

Mine funn samsvarer med det som kommer frem i andre liknende undersøkelser.

Informantene opplever et generelt behov for mer kunnskap om temaet. Samtidig nevnes kunnskap om hvilke tegn de skal se etter hos barn og foreldre, opplæring i ”den vanskelige samtalen” med foreldrene, utformingen av en bekymringsmelding og kunnskap om ulike kulturer spesielt. Dette samsvarer med funn Bache-Hansen (2009) gjorde i sin undersøkelse. Opplevelsen av mangel på tilstrekkelig kunnskap, kompetanse og få verktøy for å håndtere mistanke om omsorgssvikt, kan føre til uhensiktsmessige tiltak og handlingslammelse (Øverlien & Sogn, 2007). Informantene peker videre på et mer synlig barnevern, noe som også innebærer et tettere samarbeid, som et annet viktig tiltak for å bedre barnehagenes meldepraksis. Dette er også i tråd med funn i andre undersøkelser (Lundén, 2004, Bache-Hansen, 2009). Resultatet av mer kunnskap om, og bedre samarbeid med barnevernet kan være at barnhagene vil oppleve barnevernet som mer synlig og naturlig del av barnehagen. I et forebyggingsperspektiv vil dette kunne komme barn og foreldre til gode.

5. Avslutning og konklusjon

I dette kapitlet vil jeg sammenfatte resultatene fra temaene kunnskap og praksis, og knytte dette opp mot problemstillingen: **”Hvilke kunnskaper og ferdigheter tar førskolelærere i bruk når et barns omsorgssituasjon vekker bekymring?”**

Problemstillingen vil bli besvart på bakgrunn av de funn jeg gjorde knyttet til hvilke kunnskaper førskolelærerne tar i bruk, og hvordan førskolelærernes ferdigheter gir seg utslag i praksis. I denne sammenheng vil kunnskap være den innsikt og forståelse førskolelærerne har om omsorgssvikt, mens ferdigheter vil være slik denne kunnskapen kommer til uttrykk i praksis.

5.1 Kunnskap om omsorgssvikt

Resultatene viser at informantene i mitt utvalg ikke har en klar og felles oppfatning av begrepet omsorgssvikt. Noen beskriver det som et vidt begrep som rommer alt fra fysiske og seksuelle overgrep, mens andre omtaler det som de ”små” tegnene i hverdagen som når de gjentar seg over tid utvikler seg til mistanke om omsorgssvikt. Av dette ser vi at informantene har ulike måter å definere begrepet omsorgssvikt på. Førskolelærerne skiller mellom ytre og indre faktorer. De ytre faktorene beskrives som lettest å observere i form av skitne, uhensiktsmessige klær, manglende matpakker og barn som ikke vaskes. Av indre faktorer vektlegges mangel på kjærlighet og omsorg. Foreldrene prioriterer andre forhold i livet og involverer seg ikke følelsesmessig i barna. Informantene relaterer omsorgssvikt til sin kunnskap om barns grunnleggende behov og omtaler det som omsorgssvikt når foreldre ikke klarer å dekke disse.

Førskolelærerne beskriver foreldrenes manglende oppfølging av barnets behov i hverdagen, samt overdreven behovsdekking, som ytre kjennetegn som vekker bekymring. Dette kan være tegn på både fysisk og psykisk vanskjøtsel. Tegn på fysiske overgrep var noe informantene var oppmerksomme på, men som ingen hadde erfaring med.

Resultatene viser at det er mange kjennetegn ved barnet, dets utvikling, atferd i lek og samspill med andre barn, og det de forteller som vekker førskolelærernes bekymring. Kjennetegn ved barnet som vekker bekymring var stort sett relatert til barns normalutvikling og avvik fra den. Her nevnes barn som fremstår som passive og engstelige, som viser en

overdreven evne til tilpassning, som viser rigid atferd, stanser opp eller regrederer i utvikling eller har en aggressiv, kontrollerende eller utagerende atferd. Barn som inntar en "unormal" omsorg for andre barn og voksne i lek og ellers, eller som legger for dagen kunnskap om sex og rus som barn ikke skal ha, sees også på som bekymringsfullt. Dilemmaet flere av informantene berører er utfordringen med at bekymringsfull atferd kan ha mange ulike forklaringer, der omsorgssvikt er en av dem.

Barn som i samspill med voksne i barnehagen viser "overdreven trang til omsorg", eller som vegrer seg for trøst og fysisk kontakt gjør førskolelærerne bekymret. I spillet mellom foreldre og barn blir foreldrenes overdrevne omsorg, unaturlige atferd, og manglende involvering og interesse sett på som bekymringsfull. Foreldre som virker voldelige, truende eller er tydelig påvirket, gjør at førskolelærerne er ekstra observante med tanke på barnets omsorgssituasjon.

Informantene i min studie kjenner til den pålagte opplysningsplikten og vet hva dette innebærer. Førskolelærerne opplever imidlertid at de ikke har kunnskap nok til på egenhånd å kunne vurdere når en bekymring for et barn er "alvorlig nok" til å utløse opplysningsplikten. Dette samsvarer med Bache-Hansens (2009) funn.

Resultatene viser videre at samtlige informanter opplever behov for mer kunnskap om omsorgssvikt. De gir uttrykk for at de trenger mer kunnskap om hvilke tegn de skal se etter både hos barn og foreldre med tanke på omsorgssvikt. Flere peker på behovet for å lære mer om ulike kulturer og deres oppdragelsestradisjoner. Rent praktisk ønsker førskolelærerne informasjon om hvordan de skal fylle ut bekymringsmeldinger til barnevernet, og hva disse skal inneholde. Samtlige informanter etterlyser bedre kjennskap til det lokale barnevernet.

Fire av mine fem informanter har lang erfaring fra yrket. Det har derfor vært vanskelig å vurdere hvorvidt nærhet til studiet har hatt innvirkning på de vurderingene som ble lagt til grunn når avgjørelsen om å sende eller ikke sende en bekymringsmelding ble tatt.

Førskolelærernes kjennskap til ulike overlevelsesstrategier som kan være aktuelle å ta i bruk i møte med barn og familier i en belastet situasjon ble ikke belyst direkte under intervjuene. Ut fra de begrunnelsene som ble gitt for å ikke sende bekymringsmeldinger til barnevernet, er det grunn til å anta at informantene i mitt utvalg i liten grad har innsikt i de ulike mekanismene som kan hindre dem i å avdekke og melde omsorgssvikt.

Som det fremkommer er det flere faktorer som bidrar til førskolelærernes bekymring i forhold til omsorgssvikt. Det er ikke enkeltepisoder, men en samlet vurdering av totaliteten som bidrar til bekymringen.

5.2 Praksis i møte med barn som vekker bekymring

Informantene var usikre, og viste til mer generelle handlingsplaner når de skulle beskrive barnehagens rutiner knyttet til håndtering av mistanke om omsorgssvikt. Da de senere ble bedt om å beskrive hva de gjorde når de ble bekymret for et barns omsorgssituasjon, viser resultatene at samtlige av informantene hadde en klar oppfatning av sin egen og barnehagens praksis. Denne var tilnærmevis lik i samtlige barnehager. Når bekymring oppstår drøftes dette innad på avdelingen, med øvrige kollegaer og barnehagens leder. Barn og foreldre observeres over en periode, og observasjonene loggføres som interne arbeidsnotater. I enkelte tilfeller gjennomfører førskolelæreren en foreldresamtale for å se etter tegn som kan bekrefte eller avkrefte bekymringen. I de tilfeller der barnehagen vurderer å sende en melding til barnevernet blir dette tatt opp i en mer formell foreldresamtale, som stort sett ledes av styrer. I saker der personalet er usikre, eller trenger veiledning tar styrer eller førskolelærer kontakt med barnevernet for anonym drøfting.

I følge informantene har ingen av barnehagene faste kontaktpersoner, faste samarbeidsmøter eller samarbeidsrutiner med barnevernet. Flere av informantene informerte om nyopprettede tilbud i regi av barnevernet som ga bedre muligheter for anonyme drøftinger, og som åpnet for et mer tilgjengelig barnevern.

Informantene har ulike erfaringer med barnevernet. Flertallet har opplevd et tilgjengelig barnevern, der de har fått god hjelp og støtte gjennom anonyme drøftinger. Negative erfaringer med barnevernet knyttet seg til tilfeller der informantene har opplevd at deres bekymring og faglige vurderinger ikke har blitt tatt på alvor. Her har barnevernets vurdering vært at bekymringen ikke har vært ”alvorlig nok”, noe som har rokket ved førskolelærernes trygghet på egen faglig kompetanse og fokus på viktigheten av tidlig forebygging. Andre negative erfaringer har vært knyttet til tilfeller der barnehagene har vært benyttet som et hjelpetiltak etter barnevernloven. I slike situasjoner har informantene savnet informasjon og samarbeid rundt barnet og familien. Disse erfaringene ser ut til å prege førskolelærernes respekt og holdninger til barnevernet også i andre saker.

Førskolelærernes forventninger til barnevernet når en bekymringsmelding er sendt er stort sett sammenfallende. De forventer å bli tatt på alvor, at barnet og familien raskt får den hjelpen de trenger, og at de blir tatt med på råd i forhold til hvilke tiltak som skal iverksettes i barnehagen. Resultatene viser at de fleste av informantene er fornøyd med barnevernets oppfølging etter at en bekymringsmelding er sendt. En mulig konsekvens av dette kan være at samtlige av mine informanter vurderte barnevernet som en naturlig instans å ta kontakt med når de ble bekymret for et barns omsorgssituasjon. Ingen av informantene har i bekymringsaker vurdert å ta kontakt med andre instanser som lokale fagsentra, PPT eller helsesøster.

I tillegg til et godt samarbeid med barnevernet fremhever informantene støtten fra kollegaer og ledere innad i barnehagen som avgjørende når de skal vurdere om de skal sende en bekymringsmelding, eller la det være. Det så ikke ut til at barnehagens ulike ledelsesformer eller organisering hadde innvirkning på informantenes praksis når et barns omsorgssituasjon vekket bekymring. Som nevnt opplever ingen av informantene at de har nok kunnskap til å vurdere om en bekymring er ”alvorlig nok” til å utløse opplysningsplikten. Denne vurderingen tas i samarbeid med kollegaer innad i barnehagen og etter anonyme drøftinger med barnevernet.

Det er ulike grunner til at informantene velger å la være å sende bekymringsmelding. Noen har negative erfaringer fra tidligere samarbeid, eller mener at barneverntjenesten fungerer for dårlig. Andre er redde for å ødelegge forholdet til foreldrene, eller er bekymret for at foreldrene skal ta barnet ut av barnehagen eller flytte.

I de tilfellene der barnehagene velger å ikke melde fra om sin bekymring til barnevernet, eller der barnevernet har vurdert at bekymringen ikke har vært alvorlig nok, velger førskolelærerne å sette inn kompenserende tiltak i barnehagen.

5.3 Konklusjon

Avslutningsvis belyses mine resultater i forhold til problemstillingen: **”Hvilke kunnskaper og ferdigheter tar førskolelærere i bruk når et barns omsorgssituasjon vekker bekymring?”** Dette med bakgrunn i de funn jeg gjorde knyttet til hvilke kunnskaper førskolelærerne tar i bruk, og hvordan førskolelærernes ferdigheter gir seg utslag i praksis.

Resultatene av min undersøkelse tyder på at førskolelærerne mangler en felles forståelse av begrepet omsorgssvikt. Dette kan ifølge Lundén (2004) føre til at mulighetene for å observere og oppdage tegn på omsorgssvikt kan bli personlig uten at dette relateres til forskningsbasert kunnskap.

Som det går frem av mine funn, opplever informantene at de mangler kunnskap om symptomer på de ulike formene på omsorgssvikt. Dette er i samsvar med rapporten ”Kunnskap gir mot til å se og trygghet til å handle” (2007) som fremhever at førskolelærere bør ha god kunnskap om symptomer på fysiske og seksuelle overgrep. Informantene bruker sin generelle kunnskap om barns utvikling knyttet til forhold som avviker fra det normale når et barns omsorgssituasjon vekker bekymring. De blir bekymret når et barns utvikling, atferd, samspill med andre barn og voksne i barnehagen og foreldre avviker fra det som anses som normalt. Videre er tegn ved foreldrenes atferd, manglende tilstedeværelse og innlevelse i barnets liv, samt manglende oppfølging av praktiske oppgaver i hverdagen faktorer som gir grunn til bekymring. Ut i fra teori blant annet referert i Killén (2009) om hvordan omsorgssvikt kan komme til uttrykk, tyder mine funn på at informantene har adekvate kunnskaper og at de til en viss grad er i stand til å identifisere barn som kan være utsatt for omsorgssvikt. Som informantene selv påpeker, ser det ut til at de mangler mer spesifikk kjennskap til symptomer på de ulike formene for omsorgssvikt. Dette kan i praksis resultere i at slike kjennetegn blir oversett. Informantenes opplevelse av mangel på kunnskap, er som tidligere nevnt en trussel i seg selv. Faglig utrygghet kan føre til handlingslammelse og at førskolelærere velger å ikke reagere av frykt for å gjøre feil eller ikke bli tatt på alvor. Dette kan igjen føre til at barna det gjelder får mangelfull hjelp og støtte eller feilaktig oppfølging. Informantene ga uttrykk for at de mangler kunnskaper som gjør dem i stand til å vurdere hva som gjør omsorgssvikten ”alvorlig nok” til at den utløser den pålagte opplysningsplikten. Denne usikkerheten kan føre til at førskolelærere venter til omsorgssvikten er blitt så synlig, lettere å påvise og dermed også mer alvorlig for barnet.

Mine funn tyder på at førskolelærerne mangler kunnskap om de mekanismer og overlevelsestrategier som kan være med på å påvirke og prege deres vurderinger, holdninger og handlinger på irrasjonelt vis. Denne kunnskapen er ifølge Killén (2009) av avgjørende betydning for hvordan profesjonelle er i stand til å bli mer saklige og faglige i sine vurderinger av barns omsorgssituasjon. I barnehagen vil slik kunnskap og jevnlig veiledning av personalet kunne bidra til å forebygge utviklingen av, og hindre at personalet tar i bruk

slike uhensiktsmessige overlevelsstrategier. Videre påpeker Killén (2009) viktigheten av at profesjonelle gis muligheten til å bearbeide de følelsesmessige reaksjonene arbeid med omsorgssvikt kan utløse hos den enkelte. Mine funn viser at dette til en viss grad ble ivaretatt gjennom samtaler og veiledning innad i barnehagen når de ansatte uttrykte behov for dette.

Rapporten "Kunnskap gir mot til å se og trygghet til å handle" (2007) peker på behovet for god kjennskap til og kunnskap om instanser som kan bistå med hjelp og veiledning når bekymringssaker oppstår. Videre vektlegges nødvendig kunnskap om taushetsplikt, opplysningsplikt, samt samarbeidskompetanse. Informantene i min studie henviste til generelle handlingsplaner når de skulle beskrive barnehagenes rutiner når det oppstod bekymring knyttet til et barns omsorgssituasjon. Når de beskrev hva de selv gjorde når en slik bekymring oppstod, viste de til en tilnærmet lik praksis. Slik jeg ser det, er det her rom for forbedringer. Kjennskap til barnehagens rutiner når det oppstår bekymring for et barns omsorgssituasjon syntes å være en del av førskolelærernes personlige "tause" kunnskap. Tydelige, nedskrevne rutiner for hva som skal skje når et barns omsorgssituasjon vekker bekymring vil, slik jeg ser det, være med på å forhindre "personlige" løsninger på den enkelte avdeling. En viktig forutsetning for dette vil være at ledelsen i barnehagen formidler informasjon om slike formaliserte rutiner nedover i systemet, og påser at disse overholdes i praksis. Informantene kjente til den pålagte opplysningsplikten, og de hadde god oversikt over trinnene i saksgangen og kjente til muligheten for anonyme drøftinger med barnevernet. Samtlige av informantene anså barnevernet som rette instans å henvende seg til. Videre fremhevet informantene at det både er viktig med et godt samarbeid innad i barnehagen, og med barnevernet i slike saker. Erfaringene fra samarbeid med barnevernet var delte, og det viste seg at dårlige erfaringer knyttet til samarbeidet til en viss grad preget førskolelærernes holdninger og tillit til barnevernet. Det ble etterlyst et mer synlig barnevern.

I følge opplysninger fra informantene er det mye som tyder på at lokale barnevernkontor nå er i ferd med å opprette tilbud som kan være med på å bedre deres tilgjengelighet med tanke på muligheten for anonyme drøftinger og mer generell veiledning. Bratterud & Emilsen (2009) hevder det ikke er manglende kompetanse som avgjør om barnehagene melder sin bekymring eller ikke, men hva som skjer når de melder. Lovendringen som pålegger barneverntjenesten å gi tilbakemelding til barnehagen når en bekymringsmelding er sendt vil derfor kunne være et skritt i riktig retning.

I et forebyggingsperspektiv, vil det være grunn til å problematisere formuleringen ”alvorlig omsorgssvikt”. Informantene opplevde stor usikkerhet knyttet til hvordan de skulle vurdere hva som gjør en omsorgssvikt ”alvorlig nok” til å utløse opplysningsplikten. Flere av førskolelærerne hadde opplevd at barnevernet hadde avvist deres bekymring som ”ikke alvorlig nok” ved anonyme drøftinger. Dette til tross for at førskolelærerne ut fra sine faglige vurderinger og kjennskap til barnet og familien mente noe helt annet. Faren ved slike avvísninger er at barnehagene venter med å ta kontakt med barnevernet til omsorgssvikten er blitt mer alvorlig og derfor lettere å bevise med de uheldige konsekvensene dette får for det enkelte barnet både på kort og lang sikt.

Fra et spesialpedagogisk perspektiv, vil det være av stor betydning at barn som blir utsatt for omsorgssvikt blir oppdaget så tidlig som mulig. Dette vil kunne være av avgjørende betydning både med tanke på forebygging og for å forhindre skjevutvikling og nedsatt livskvalitet. I Rammeplan for barnehagen (2006) vektlegges dette som en av barnehagens viktigste oppgaver.

Jeg er overbevist om at det er mye læredom å hente ved å fokusere på det som fungerer godt og har i avslutningen av denne oppgaven valgt å fokusere på dette.

Resultatene fra min studie viser at førskolelærere kjenner til sitt ansvar og vet hva som forventes av dem når de blir bekymret for et barns omsorgssituasjon. De tar i bruk egne kunnskaper og ferdigheter, søker råd og veiledning hos kollegaer, ledere og hos barnevernet.

I tilfeller der informantene har vært i tvil om bekymringen var ”alvorlig nok”, og etter råd fra barnevernet har valgt å ikke sende bekymringsmelding, viser det seg ofte at dette er avgjørelser de i ettertid har angret på. Det viste seg at slike erfaringer gjorde at de ikke ville gi seg like ”lett” neste gang en bekymring ble avvist, noe som vitner om et ektefølt engasjement og ansvar for de barn dette gjelder.

5.4 Veien videre

Som det fremgår av avsnitt 4.3 ”Tiltak som kan bedre barnehagenes meldepraksis”, anser informantene økt kompetanse og et mer synlig barnevern som de viktigste satsningsområdene med tanke på å få barnehagene til å bli mer synlig på meldestatistikken til barnevernet.

Signaler fra informantene kunne tyde på at det fra barnevernets side allerede er satt i gang tiltak med tanke på å bedre tilgjengelighet og samarbeid med barnehagene.

Resultatene av min studie samsvarer i høy grad med funn fra liknende tidligere undersøkelser. Det faktum at jeg ikke fant noe nytt, er jo også et funn.”Undersøkelsen avdekket et klart behov for kompetanseoppbygging i barnehagen.” Dette skrev Helseth (1992) som en del av konklusjonen i sin hovedoppgave i spesialpedagogikk der temaet var ”Barnehagen som forebyggende tiltak innen barnevernet”. Den gang var full barnehagedekning langt fra et mål. I dag, 18 år senere, er barnehageplass til alle snart en realitet, og de aller fleste barn vil tilbringe ett eller flere av sine første år i barnehagen. Noen av disse barna vil i større grad enn andre barn trenge voksne rundt seg som har mot nok til å se og trygghet nok til å handle. Dette forutsetter ansatte med god kompetanse.

I forhold til behovet for økt kompetanse vet vi at kunnskap finnes, behovet for slik kunnskap kan dokumenteres og vi vet hvilke konsekvenser mangelen på relevant kompetanse kan ha. Hva venter vi på?

Litteraturliste

- Ainsworth, M.D.S., Blehar, M.C., Waters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of attachment. A psychological Study of the Strange Situation*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- Barnehageloven. (2005). *Lov om barnehager. Lov 2005-06-17. Nr. 64. med forskrifter og departementets merknader til bestemmelser. Rundskriv F-08/2006*. Lesedato: 02.04. 2010. <http://www.regjeringen.no/upload/kilde/kd/rus/2006/0007/ddd/pdfv/278927-f-08-2006.pdf>
- Backe-Hansen, E. (2009). *Å sende en bekymringsmelding – eller la det være? En kartlegging Av samarbeidet mellom barnehage og barnevern*. NOVA – Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. NOVA Notat 6/2009.
- Barne- og familiedepartementet. (2000). *Barnevernet i Norge*. NOU 2000:12. Oslo, Statens forvaltningstjeneste, Informasjonsavdelingen.
- Barne- og likestillingsdepartementet. (2009). *Kompetanseutvikling i barnevernet*. NOU 2009:8. Oslo: Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltningen.
- Barne- og likestillingsdepartementet og Kunnskapsdepartementet. (2009). *Til barnets beste – Samarbeid mellom barnehagen og barneverntjenesten*. Veileder. Q – 1162 B.
- Barnevernloven. (1992). *Lov om barneverntjenester. Lov 1992-07-17. Nr.100*.
- Befring, B. (2002). *Forskningsmetode med etikk og statistikk*. Oslo: Det norske samlaget.
- Berg-Nilsen, T. S. (2008). Barns biologisk baserte tilknytningsbehov. I Kvello, Ø (Red.), *Oppvekst Om barns og unges utvikling og oppvekstmiljø* (s.191-202). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiment by nature and design*. Cambridge, M.A.: Harvard University Press.
- Bowlby, J.C (1973). *Attachment and loss Volume II: Separation, anxiety and anger*. London: Butler & Tanner LTD.
- Bratterud, Å., & Emilsen, K. (2009). Små barns rett til beskyttelse. *Barnehagefolk*, Nr 3-4/2009, s.115-123.
- Claussen, C.J. (2001). *Det er noe med den ungen. Fra bekymring til handling*. Oslo: Sebu Forlag.
- Dalen, K. (2004). *Intervju som forskningsmetode – en kvalitativ tilnærming*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Drugli, M. B. (2008). *Barn som vekker bekymring*. Otta: Cappelen Akademisk Forlag.

-
- Drugli, M. B., & Lichtwarck, W. (1998). *Foreldrearbeid – med barnets beste i fokus?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Eide-Midsand, N. (1990). Non-verbal formidling av seksuelle overgrep hos barn i psykoterapi. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, nr 26. s. 3-15
- Evenshaug, O., & Hallen, D. (2001). *Barne- og ungdomspsykologi*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- FNs barnekonvensjon. *FNs barnekonvensjon om barnets rettigheter av 20. november 1989* Barne- og familiedepartementet.
- Forvaltningsloven. (1967). *Lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker 02.10.1967 nr.00*
- Fugleseth, K., & Skogen, K. (2006). *Masteroppgaven i pedagogikk og spesialpedagogikk. Design og metoder*. Oslo: Cappelen Akademisk forlag.
- Grennes, T. (2003). *Innføring i vitenskapsteori og metode*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Grønmo, S. (2004). *Samfunnsvitenskapelige metoder*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Halse, J. Aa. (2008). Humanistisk psykologi: Maslow, Glasser og Frankl. I Jerlang, E (Red.), *Utviklingspsykologiske teorier* (s. 273-298) København: Hans Reitzels forlag.
- Helset, I. (1992). *Barnehagen som forebyggende tiltak innen barnevernet*. Masteroppgave, Universitetet i Oslo, Oslo
- Johannessen, A., Tufte, P.A., & Kristoffersen, L. (2006). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: abstrakt forlag.
- Killen, K. (2004). Forebygging – alles ansvar – en utfordring. I von der Lippe, A.L. & Wilkinson, S. R. (Red.) *Risikoutvikling: Tilknytning, omsorgssvikt og forebygging. Et jubileumsskrift til Kari Killén*. NOVA Rapport 7/2005.
- Killén, K. (2007). *Profesjonell utvikling og faglig veiledning Et fellesfaglig perspektiv*, Oslo: Gyldendal akademisk.
- Killén, K. (2008). Omsorgssvikt og barnemishandling. I Kvello, Ø (Red.), *Oppvekst Om barns og unges utvikling og oppvekstmiljø* (s.445-469). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Killén, K. (2009). *Sveket 1, Barn i risiko- og omsorgssviktsituasjoner*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Konsmo, K. (2000). Når mor mishandler. Munchausen by Proxy Syndromet. *Spesialpedagogikk*, nr. 9/2000, s.14-24.
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervjuet*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

-
- Kvello, Ø. (2007). *Utredning av atferdsvansker, omsorgssvikt og mishandling*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kvello, Ø. (2008). Utsatte barn og unge. I Kvello, Ø. (Red.), *Oppvekst Om barns og unges utvikling og oppvekstmiljø* (s.359-371). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Kvernbekk, T. (2002). Vitenskapsteoretiske perspektiver. I Lund, T.(Red), *Innføring i forskningsmetodologi* (s.19-78). Oslo: Unipub.
- Kunnskapsdepartementet. (2008-2009). *Kvalitet i barnehagen*. St.meld. nr 41. (2008 -2009). Oslo: Departementets servicesenter, Informasjonsforvaltningen.
- Lindberg, U.W., & Schantz, Bodil von. (2002). *Vet du hva det koster? Konsekvenser av seksuelle overgrep*. Oslo: Emilia forlag.
- Lundén, K. (2004). Förskolobarn och omsorgssvikt. I von der Lippe, A.L. & Wilkinson, S. R. (Red.) *Risikoutvikling: Tilknytning, omsorgssvikt og forebygging. Et jubileumsskrift til Kari Killén*. NOVA Rapport 7/2005.
- Maxwell, J.A. (1992). Understanding and Validity in qualitative Reasearch. I Blandingskompendium 10277 for Spesialpedagogikk SPED 4010, *Vitenskapsteori og forskningsmetode*. (s. 181-202). Universitetet i Oslo: Det utdanningsvitenskapelige fakultetet, Institutt for spesialpedagogikk.
- NESH (Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora) (2006) *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnskunnskap, humaniora, juss og teologi*. Lesedato: januar/februar 2010
[http://www.etikkom.no/Documents/Publikasjoner-som-PDF/Forskningsetiske%20retningslinjer%20for%20samfunnsvitenskap,%20humaniora,%20juss%20og%20teologi%20\(2006\).pdf](http://www.etikkom.no/Documents/Publikasjoner-som-PDF/Forskningsetiske%20retningslinjer%20for%20samfunnsvitenskap,%20humaniora,%20juss%20og%20teologi%20(2006).pdf)
- Rammeplan for barnehagen. (2006). *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*. Fastsatt av kunnskapsdepartementet 1.mars 2006 med hjemmel i lov 17. nr.64 om barnehager juni 2005. (Barnehageloven) § 2. Oslo: Departementets servicesenter, Kopi- og distribusjonsservice.
- Repstad, P. (1998). *Mellom nærhet og distanse*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Postholm, M.B., (2005). *Kvalitativ metode En innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Skogen, K. (2004). *Innovasjon i skolen Kvalitetsutvikling og kompetanseheving*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Statistisk sentralbyrå (SSB). 2010 Lesedato: 06.04. 2010. <http://www.ssb.no/barneverng/>
- Smith, L. (2006). Bowlbys teori om barnets bånd og empiriske studier av tilknytning I Gulbrandsen, L.M. (Red.), *Oppvekst og psykologisk utvikling. Innføring i psykologiske*

perspektiver (s. 139-171). Oslo: Universitetsforlaget.

Smith, L., & Ulvund, S.E. (1999). *Spedbarnsalderen Revidert og utvidet utgave*. Oslo: Universitetsforlaget.

Øverlien, C., & Sogn, H. (2007). *Kunnskap gir mot til å se og trygghet til å handle*. Publikasjonsserie fra Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. Rapport nr.3/2007 Oslo: Unipub AS.

Vedlegg 1: Informasjonsbrev til barnehagene

Anne-Lise Aasen
XXXXXXXXXX veien xx
xxxx Oslo

Oslo, 11.02.2010

XXXXXXXXXXXXX barnehage
XXXXXXXXXX veien xx
XXXXXXXXXXXXX

INFORMASJON OG FORESPØRSEL OM DELTAKELSE I MASTERPROSJEKT.

Jeg er for tiden student ved masterstudiet i spesialpedagogikk med fordypning i psykososiale vansker ved Universitetet i Oslo. Denne våren skal jeg skrive min masteroppgave der temaet er "Hva gjør førskolelæreren når et barns omsorgssituasjon vekker bekymring?"

Formålet med prosjektet er å belyse ulike forklaringer på hvorfor det sendes relativt få bekymringsmeldinger fra barnehagene til barnevernet.

For å undersøke dette ønsker jeg å intervju pedagogiske ledere med førskolelærerutdanning som har erfaring med denne problemstillingen. Spørsmålene i intervjuet vil dreie seg om egne opplevelser og erfaringer knyttet til dette temaet.

Jeg planlegger å gjennomføre intervjuene i første halvdel februar. Intervjuet vil vare ca. 1.time, og kan gjerne gjennomføres i den enkelte barnehage. Samtalen vil bli tatt opp på bånd og det vil bli tatt skriftlige notater underveis for å kvalitetssikre materialet. Det vil ikke være aktuelt å innhente personidentifiserbare data, og alle opplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Eventuelle personopplysninger anonymiseres ved prosjektslutt, og ingen informanter vil kunne identifiseres i den endelige oppgaven. Alle opptak vil bli slettet når oppgaven er ferdig skrevet, senest 15.12 2010. Studien meldes til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD).

Dersom informanten velger å trekke seg vil alle data knyttet til vedkommende bli slettet.

Min veileder er Jorun Buli-Holmberg ved Institutt for spesialpedagogikk, UIO.
Telefon: 22858069 / E-post: j.b.holmberg@isp.uio.no

Ta gjerne kontakt med meg på mobil eller e-post hvis du/dere ønsker ytterligere informasjon.
Mobil: 975 64 007 / E-post: a-l.aasen@gmail.no

Med vennlig hilsen

Anne-Lise Aasen

Vedlegg: Samtykkeerklæring

Vedlegg 2: Samtykkeerklæring

SAMTYKKEERKLÆRING

Jeg har lest informasjonsskrivet til masterprosjektet ” Hva gjør førskolelæreren når et barns omsorgssituasjon vekker bekymring?”

Jeg ønsker å delta som informant, og samtykker i at Anne-Lise Aasen kan bruke mitt intervju i sitt masterprosjekt våren 2010.

Deltakelsen skjer frivillig, og jeg er informert om at jeg når som helst kan velge å trekke meg fra prosjektet. Data knyttet til meg vil da umiddelbart bli slettet.

Dato:

Sign:

Vedlegg 3: Intervjuguide

INTERVJUGUIDE

Introduksjonsspørsmål:

- 1) Hvor mange år har du jobbet som pedagogisk leder?
 - Hvor lenge har du vært ansatt i din nåværende stilling?
- 2) Har du erfaring som foresatt til barn i barnehage?
- 3) Hvilken utdanning har du?
- 4) Har du kurs, etter- eller videreutdanning innenfor dette feltet?
- 5) Hva legger du i begrepet omsorgssvikt?
- 6) Hvordan opplever du at temaet ”omsorgssvikt” ble ivaretatt i din utdanning?
- 7) Opplever du at du gjennom din utdanning fikk den kompetansen som gjør at du vet hvilke tegn du skal se etter dersom du mistenker at et barn er utsatt for ulike former for omsorgssvikt?(vanskjøtsel, fysiske, psykiske og seksuelle overgrep)
- 8) På hvilken måte har denne kunnskapen vært til hjelp i situasjoner der du har hatt mistanke om omsorgssvikt?

Tema 1. Barnehagens rutiner knyttet til mistanke om omsorgssvikt

- 1) Hvilke rutiner har barnehagen for å håndtere mistanker om omsorgssvikt? Praktisk og for å ivareta personalet.
 - Kan du beskrive hva disse rutinene går ut på?
 - Foreligger disse rutinene skriftlig?
- 2) Hvordan opplever du at disse rutinene blir fulgt opp/overholdes i praksis?
 - Kan du begrunne hvorfor du opplever det slik?

Tema 2. Kjennetegn som vekker bekymring om omsorgssvikt

- 1) Hvilke kjennetegn ved barnet er det som utløser bekymring med tanke på mulig omsorgssvikt hos deg som fagperson?
 - Hvilke kjennetegn knyttet til barn - barn samspeillet er det som vekker bekymring hos deg knyttet til omsorgssvikt?
 - Hvilke kjennetegn knyttet til voksen - barn samspeillet er det som vekker bekymring hos deg knyttet til omsorgssvikt?

- Hvilke kjennetegn i samspeilet mellom foreldre og barn er det som utløser bekymring?
- 2) Hvilke tegn/signaler ved foreldre vil utløse en bekymring med tanke på omsorgssvikt?
 - Kom gjerne med konkrete eksempler (Fra tilvenningsperioden, i den daglige kontakten i hente- og bringesituasjonen, i foreldresamtaler)
 - 3) Hvilke faktorer knyttet til disse kjennetegnene vil være av betydning for om du velger å sende en bekymringsmelding eller lar det være?

Tema 3. Kunnskap om omsorgssvikt

- 1) Kjenner du til at førskolelærere er pålagt meldeplikt til barnevernet?
 - Hvordan opplever du denne meldeplikten?
- 2) I hvilken grad opplever du at du har kunnskap nok til å vurdere hva som gjør omsorgssvikten "alvorlig nok" til at den utløser meldeplikten?
- 3) Opplever du et behov for mer kunnskap om dette temaet?
- 4) Har du fått tilbud om kurs, etterutdanning eller liknende som kan være med på å øke din kompetanse?
 - Kan du beskrive hvilke tilbud?
- 5) Hvordan opplever du at kompetansen knyttet til dette temaet er blant dine kollegaer?
 - Andre førskolelærere?
 - Styrer?

Tema 4. Samarbeid med ulike aktører i og utenfor barnehagen

- 1) Opplever du at bekymringer knyttet til barns omsorgssituasjon er et tema som står på dagsorden i barnehagen?
- 2) Dersom du opplever bekymring eller usikkerhet knyttet til et barns omsorgssituasjon, hvem kan du søke veiledning hos?
 - Innad i barnehagen?
 - Andre samarbeidsparter som helsesøster, PPT, barnevernet?
- 3) Hvilke samarbeidsrutiner har dere med barnevernet i bydelen?
 - Har barnehagen en fast kontaktperson i barnevernet?

- Er det opprettet faste samarbeidsmøter eller fora der dere kan drøfte bekymringsaker anonymt?
 - Hvem i barnehagen kan evt. delta på disse møtene?
- 4) Hvordan opplever du samarbeidet med barnevernet?
- Hvordan blir du møtt når du tar kontakt?
 - Hvordan opplever du barnevernets tilgjengelighet?
- 5) Hvilke forventninger har du til barnevernet når en bekymringsmelding er sendt?
- I hvilken grad blir disse forventningene innfridd?
 - Kan du gi noen konkrete eksempler på hva som her vært bra/mindre bra?
- 6) Opplever du at det at ansatte i barnevernet er pålagt en strengere yrkesmessig taushetsplikt enn ansatte i barnehagen påvirker samarbeidet?
- På hvilke(n) måte(r)?
- 7) Har du opplevd noen endringer i samarbeidet etter at ansatte i barnevernet i juli 2009 ble pålagt å gi tilbakemelding til melder når en bekymringsmelding er sendt?
- 8) Har du noen gang vurdert å kontakte noen andre av barnehagens samarbeidspartnere i stedet for å ta kontakt eller sende bekymringsmelding til barnevernet?
- Hvorfor? / hvorfor ikke?

Tema 5. Bekymringsmeldinger - å sende eller å la det være

- 1) Når du blir bekymret for et barns omsorgssituasjon, hva gjør du da?
- 2) Opplevelser og erfaringer knyttet til å sende en bekymringsmelding:
- Hva var den utløsende årsak til at du valgte å sende en bekymringsmelding til barnevernet? (Støtte fra styrer, andre pedagogiske ledere, i samråd med foreldre, etter anonyme drøftinger med barnevernet – eller andre samarbeidsparter)
 - Hvilke vurderinger ble lagt til grunn?
 - Sett i ettertid, hvordan opplevde du denne situasjonen?
 - Hvordan opplevde du å bli ivaretatt i denne prosessen?
- 3) Opplevelser og erfaringer knyttet til å velge og ikke sende en bekymringsmelding:

- Hva var den utløsende årsak til at du valgte å ikke sende en bekymringsmelding til barnevernet?
- Hvilke vurderinger ble lagt til grunn?
- Ble barnet /saken fulgt opp på andre måter da avgjørelsen om å ikke melde saken videre var tatt? Eventuelt hvordan?
- Sett i ettertid, hvordan opplevde du denne situasjonen?
- Hvordan opplevde du å bli ivaretatt i denne prosessen?

Tema 6. Tiltak som kan gjøre det lettere å sende bekymringsmeldinger til barnevernet

- 1) Hva tror du kan være årsaken(e) til at det per i dag sendes relativt få bekymringsmeldinger fra barnehagene til barnevernet?
- 2) Vil du vurdere din egen terskel for å sende en bekymringsmelding som høy eller lav?
- 3) Hvilke konkrete tiltak tenker du ville gjøre det lettere for deg å vurdere når det vil være riktig å sende en bekymringsmelding?
- 4) Hva skal til for du skal føle deg trygg på at den vurderingen du gjør er riktig?

OPPSUMMERING:

Jeg vil nå kort oppsummere temaene vi har vært igjennom.

Er det noe knyttet til disse temaene eller andre ting du ønsker å utdype/tilføye?